

Institutt for arkeologi og sosialantropologi

Integrering til besvær

**En undersøkelse av integreringsprosesser med bakgrunn i
introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere.**

Valborg Borgan Hanssen

Masteroppgave i sosialantropologi, november 2013

Forord

Å utføre feltarbeid og ikke minst skriveprosessen er krevende. Jeg vil begynne med å takke min samboer Kaarlo Joakim Pitkänen som har støttet meg i med- og motgang, min sønn Nicholai Johan Borgan Evans og stesønn Lukas Kristoffer Pitkänen.

Jeg vil også takke ”mommo” Valborg Borgan Kristoffersen som gikk fra oss i mars 2012. Hun påpekte fra jeg var barn at man skal være åpen og inkluderende mot andre mennesker.

Videre vil jeg sende en stor takk til Avdelingsleder på Flyktingtjenesten Vanja Marita Jensen, som har bidratt med å sette meg i kontakt med informanter. Takk for mange gode samtaler, som har styrt meg på rett vei.

Jeg vil også takke informantene som tok seg tid til å bli intervjuet, selv om de hadde en travel hverdag.

Videre vil jeg takke alle på Flyktingtjenesten som bidro når jeg trengte informasjon om introduksjonsprogrammet.

Jeg vil takke førsteamanuensis i sosialantropologi på Universitetet i Tromsø Jon Ragnvald Schackt, min første veileder som hjalp meg med å få en struktur og lage et oppsett som jeg kan være fornøyd med. Til sist vil jeg sende en spesiell stor takk til førstelektor i sosialantropologi på Universitetet i Tromsø Kari Storaas som kom inn på slutten og hjalp meg med å få et produkt jeg kan stå for. Uten hennes konstruktive kritikk hadde nok aldri oppgaven sett dagens lys.

Valborg Borgan Hanssen

Tromsø november 2013.

Sammendrag

Feltarbeid var utført fra juni til august 2012 på Flyktningtjenesten i Tromsø kommune. Jeg var interessert i å gripe tak i introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere. Første september 2004 trådte introduksjonsloven i kraft. Denne loven sier at kommunene har et ansvar for å styrke nyankomnes mulighet til å delta i det norske arbeids- og samfunnslivet. Målet med programmet er å bidra til grunnleggende ferdigheter i norsk og samfunnsliv og deltakelse på det norske arbeidsmarkedet. Introduksjonsprogrammet varer i ca 2 år, i noen tilfeller kan flyktninger søke om et tredje år. Programmet gjelder nybosatte flyktninger mellom 18 og 55 år. Kursdeltakerne mottar lønn som kalles introduksjonsstønad for å delta i programmet og det skal utarbeides en individuell plan.

Med programmet som bakgrunn var jeg interessert i å finne ut hvordan flyktninger og ansatte snakker om integrering gjennom introduksjonsprogrammet. Denne interessen oppsto under et vikariat jeg hadde på Flyktningtjenesten i tidsrommet februar - august 2011. Jeg har alltid vært interessert i integreringsdebatter, men av en eller annen grunn har jeg aldri sett deltakere i introduksjonsprogrammet uttale seg om integrering. Derfor var jeg først og fremst interessert i å nå denne målgruppen for å finne ut hva de mente om integreringstiltak som introduksjonsprogrammet.

Jeg hadde til sammen åtte informanter, hvorav én var kvinne. Fire var deltakere i introduksjonsprogrammet. Fire var i tjuårene, mens en var i førti-årene. Deltakerne kom fra Afrika og Asia. Informantene som representerte de ansatte var i førtiårene og kom fra Afrika og Norge. Materialet som er brukt i oppgaven, er innhentet gjennom samtaler, intervjuer og deltakende observasjon gjennom min tidligere stilling som programkoordinator på Flyktningtjenesten.

Det fremkommer at begrepet integrering er lite brukt i denne delen av integreringsprosessen. Videre viser det seg at jobb, fritid, utdanning og religion er på mange måter uviktig når deltakerne er i introduksjonsprogrammet. Det viktigste er det norske språket. Deltakerne antydde også at de foretrekker etnisk norske kontaktpersoner når de skal delta i programmet.

Forord

Sammendrag

Innhold

Kapittel 1: Innledning.....	1
Oppgavens oppbygging	2
Problemstilling	3
Kapittel 2: Hva er integrering?.....	5
Integrering	5
Klassifisering av innvandrere	11
Introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere	12
Kapittel 3: Metode.....	19
Tilgang til feltet	19
Informanter	19
Kontekster	20
Intervju	21
Posisjonering	23
Å være sin egen informant	24
Etikk	25
Kapittel 4: Hvordan bli nok norsk.....	27
<i>Mohammed: Det er bra å være i introduksjonsprogram</i>	27
<i>Shoret: Jeg savner å ha et nettverk</i>	29
<i>Ariana: Man bør opplyse innvandrere</i>	30
<i>Khur: Problemet ligger i hodene på folk, ikke mellom dem</i>	35
<i>Patrick: Introduksjonsprogrammet var ikke bra for meg</i>	37
Kapittel 5: Den vanskelige integreringen.....	41
<i>Moussa: Hva er integrering og hva er assimilering</i>	41
<i>Espen: Vi stigmatiserer innvandrere og glemmer oss selv</i>	47
<i>Patrick: Integrering er en gjensidig prosess</i>	51
Kapittel 6: Finally I'm in Europe.....	57
Hva betyr å ha en identitet?	58
Faser som oppstår	63
Hvilke strategier velger informantene?	65
Arbeid og opplæring	68

Kapittel 7: utfordringer i det ”norske rom”.....	73
Gamle og nye verdier	73
Den gylne middelvei	79
Et element av makt	85
Kapittel 8: Oppsummering.....	89
Referanseliste.....	92
Appendiks.....	100
A:Utdrag fra introduksjonsloven	101
B: Individuellplan	103
C: Intervjuguide	104
D: Erklæring om økonomisk status	105
E: Deltakerbevis	106
F: Forskjellige etater	107
G: Kontrakt, Tromsø kommune	110
H: ”Brev” fra ordføreren	111

Kapittel 1: Innledning

Mange er opptatt av fenomenet integrering. Hvis man spør mennesker om det, vil nok mange ha en eller annen formening om begrepet. Jeg har ofte vært fascinert av debattene, men av en eller annen grunn har jeg sjelden eller aldri hørt en person som befinner seg i denne integreringsprosessen diskutere begrepet. Integrering er et hett tema. Ofte er reaksjonene veldig følelseladet og ordbruken sterk. Mye av det som presenteres i media og diskuteres i befolkningen, skaper en uryddig debatt på grunn av påstander som vanskelig kan dokumenteres. Fakta derimot viser at det går stort sett bra med innvandrere i Norge når man tenker på hvilke forhold mange kommer fra. Men ingen kan være fullt integrert dagen etter ankomst. Over tid vil innvandrere gjennom arbeid og utdanning bidra til å forandre vår oppfatning av dem.

Ett av integreringstiltakene som er iverksatt av den norske stat for å innlemme flyktninger i det norske samfunnet, kalles introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere. I løpet av 2012 deltok 13200 personer i programmet, en økning på tre prosent fra foregående år.

Oppgaven er et resultat av et vikariat jeg hadde på Flyktningsjenesten i Tromsø fra februar til august 2011. Der oppsto interessen for introduksjonsprogrammet. Dette er et program som både er omfattende og komplekst å sette seg inn i. Jeg ser i ettertid at hadde jeg ikke hatt forkunnskaper om programmet, hadde jeg ikke hatt en sjanse til å gjennomføre feltarbeidet på så kort tid.

Når man spør antropologer hvorfor de valgte sitt 'sted', 'oppgir' svært mange 'praktiske', 'opportunistiske' grunner: de hadde vært der før, fikk være med på et prosjekt, kunne språket, kjente noen, eller, med en mer faglig vri, stedet 'hadde ikke vært studert før'. (Nielsen 1996:71)

Nielsen (1996) beskriver mye av bakgrunnen for at jeg valgte Flyktningsjenesten som stedet jeg skulle gjøre feltarbeid. For det første hadde jeg vært der før, og for det andre hadde jeg

jobbet med introduksjonsprogrammet. Deltakere i introduksjonsprogrammet beveger seg rundt i et system som består av mange etater som Flyktningtjenesten kaller samarbeidsparter.

Å ha forkunnskaper om de forskjellige etatene som var involvert i flyktingens deltakelse i introduksjonsprogrammer, var en av de største tidssparerne for meg. Det å kjenne noen av informantene på forhånd var også en fordel. Tilgang til felten fikk jeg før jeg sluttet i vikariatet på Flyktningtjenesten.

Problemstillingen ble hva integrering innebærer for deltakere og ansatte i introduksjonsprogrammet. Begge parter har en oppfatning om hvordan man snakker om integrering og hvordan integreringsprosessen i programmet oppleves.

Oppgavens oppbygging

I kapittel 2 starter jeg med ulike syn på hvordan integrering kan forstås. Her presenterer jeg akkulturasjonsstrategier og hvordan ulike teoretikere skriver om integrering. Videre vil jeg skrive om ulike statuser en flyktning kan ha før, i og etter deltakelse i programmet. Deretter vil jeg forklare hva introduksjonsprogrammet går ut på og hvilke aktører som er sentrale i prosessen.

Videre i kapittel 3 forteller jeg om hvilke metoder jeg brukte for å komme frem til informasjonen bak oppgaven.

I kapittel 4 viser jeg hvordan deltakerne oppfatter prosessen. Som man vil se, er det en forvirrende prosess hvor informasjonsflyten er varierende alt fra hvilken kontaktperson deltakeren har fått tildelt.

I kapittel 5 presenterer jeg programkoordinatorene. De forteller hvordan de opplever å ha en integreringsjobb. De med innvandrerbakgrunn brukte ofte sin egen integreringsprosess som argumentasjon for hvordan innvandrere bør integreres. En programkoordinator har deltatt i introduksjonsprogrammet, mens en annen ikke har det. Den tredje er eneste som er etnisk norsk.

I kapittel 6 vender jeg tilbake til integrering som tema. Der beskriver jeg kort prosessen før bosetting, for så å berøre tema som identitet og hvordan det multikulturelle mennesket oppstår. Til sist vurderer jeg deltakerne i forhold til en akkulturasjonsmodell.

I kapittel 7 presenterer jeg ulike utfordringer deltakere og ansatte i introduksjonsprogrammet møtte i en flerkulturell hverdag.

Kapittel 8 er en oppsummering av oppgaven og hva jeg har kommet frem til. Jeg har valgt å plassere noe av materialet som appendiks. Dette er dokumenter som er viktig å ha med for å vise helheten i programmet.

Kapittel 2:

Hva er integrering?

Det er vanskelig å integreres i det norske samfunnet, fordi nordmenn ikke snakker ordentlig norsk, spiser alene, tror at Norge er det beste landet i verden, vet bare litt om andre nasjoner og land, spiser lutefisk og brødkiver. Nordmenn drikker karsk, kjenner ikke naboene sine, spiser mens de ser på Spelet om den stakkars Hellig Olav på Stiklestad. *Globus fra Armenia*. (Grigoryan 2008: 82)

Jeg vil først i dette kapitlet problematisere begrepet integrering. Det vil jeg gjøre ved å ta utgangspunkt i psykologen John Berrys akkulturasjonsstrategier. Jeg vil også problematisere integrering ved å bruke aktuelle teoretikere som har skrevet om temaet. Her vil det også være aktuelt å diskutere offentlige debatter omkring integrering. Videre vil jeg forklare ulike statuser en flyktning kan få når han kommer til Norge. Til sist vil jeg introdusere introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere. Det vil jeg gjøre ved å forklare tanken bak programmet og hva det inneholder.

Integrering

For å forstå hvordan hvorfor innvandrere velger ulike strategier ved deltakelse i introduksjonsprogrammet, vil det være interessant å se på akkulturasjonstrategiene til psykologen John Berry. Når en deltaker starter prosessen i introduksjonsprogrammet er det begynnelsen på en omstilling. Deltakeren må tilpasse seg en ny kultur, samtidig som han har med seg en kulturell bagasje fra hjemlandet. Prosessen kalles en akkulturasjon, som er en samlebetegnelse på de endringer som skjer når en kultur møter en annen (Sam & Oppedal 2003:3). I denne sammenheng vil det dreie seg om individnivået som er de psykologiske endringene en deltaker går gjennom. Det kan for eksempel være at deltakerens holdninger, atferd, verdier og identitet endrer seg. Man kan si at prosessen starter når deltakerens kultur møter den norske.

For en deltaker som skal finne seg til rette i det norske samfunnet, vil bakgrunnen

spille inn. Hvis deltakeren for eksempel kommer fra et samfunn som ikke er så forskjellig fra det norske, vil prosessen gå raskere enn for en deltaker som kommer fra et land med en annen samfunnsstruktur. Prosessen kan være både forvirrende og tung. Berry (1997) sier at krysskulturell psykologi har demonstrert viktige linker mellom kulturell kontekst og individuell adferd. Krysskulturell forskning har i økende grad undersøkt hva som skjer med individer som først har utviklet seg i én kontekst, for så å skulle starte på nytt i en ny. "From the point of view of non-dominant-groups, when individuals do not want to maintain their cultural identity and seek daily interaction with others cultures, the *Assimilations* strategy is defined" (Berry 1997:9). Berry skriver at hvis u-dominante (minoritet) individer ikke ønsker å ha kontakt med sin egen kulturelle gruppe men søker daglig interaksjon med andre kulturelle grupper, har personen valgt assimilering som sin strategi. "In contrast, when individuals place a value on holding on to their original culture, and at the same time wish to avoid interaction with others, then the *Separation* alternative is defined" (Berry 1997:9). Separasjon innebærer å isolere seg og vil ikke være aktuell for deltakere som har takket ja til introduksjonsprogrammet, og det må sies at det skjer sjelden at nyankomne velger å la være å delta. "Finally, when there is little possibility or interest in cultural maintenance (often for reasons of enforced cultural loss), and little interest in having relations with others (often for reasons of exclusion or discrimination) then *Marginalization* is defined" (Berry 1997:9). Kontrasten til integrering innebærer marginalisering, avvisning av majoriteten kombinert med tap av egen kultur.

Den fjerde strategien Berry legger frem er integrering. Når den nyankomne viser interesse for å vedlikeholde både sin opprinnelige kulturelle bakgrunn og vertskulturens, vil den fjerde strategien være aktuell.

When there is an interest in both maintaining one's original culture, while in daily interactions with other groups, *Integration* is the option; here, there is some degree of cultural integrity maintained, while seeking to participate as an integral part of the larger social network. (Berry 1997:9)

Alle individer i plurale samfunn, kulturelle grupper og deres individuelle medlemmer i både dominante (majoritet) og u-dominante (minoritet) samfunn må håndtere det å akkultureres. Strategier med hensyn til to store utfordringer blir vanligvis løst av grupper og individer i daglige møter med hverandre. Berry (1997:9) hevder at den ene utfordringen er kulturell vedlikeholdelse i den grad kulturell identitet og egenskaper anses å være viktig og etterstrebes for. Den andre utfordringen er kontakt og deltakelse i vurderingen om man skal holde seg for seg selv eller involvere seg i andre kulturelle grupper. Integrering er som regel den mest

vellykkede strategien, mens marginalisering kommer sist. Strategier som assimilering og separasjon kan være en mellomliggende overgangssone til integrering (Berry 1997:24). Integrasjonsstrategien skaper positive holdninger, og samfunnet slår ned på diskriminering. En annen faktor er at majoritet og minoritet involverer seg med hverandre, og har positive holdninger angående hverandres særtrekk.

Deltakeren må velge integrering frivillig for at det skal være en vellykket strategi. Det innebærer at deltakeren må adoptere de grunnleggende verdiene i samfunnet. Thomas Hylland Eriksen og Torunn Sajjad (2011:79) hevder at integrering er deltakelse i samfunnets felles institusjoner, kombinert med opprettholdelse av kulturelt særpreg. Integrasjon anses ofte som et mål av politiske myndigheter så vel som minoriteter i mange europeiske land, skjønt definisjonen av en vellykket integrasjon vil variere (op.cit.). På noen felt vil nasjonalstaten kreve kulturell ensretting. På andre felt vil nasjonalstaten tillate minoriteten forskjellighet fra majoriteten. Engebrigsten og Fuglerud (2009:16) skriver at den vanligste forklaringen på begrepet integrering er at det betegner en mellomposisjon mellom assimilering på den ene siden og segregering på den andre. I denne sammenheng vil det si å bli lik majoriteten og tviholde på en forskjellighet, gjerne med sosial og fysisk adskillelse.

Døving (2009:10) viser til begrepet multikulturalisme som den integreringsstrategien som tydeligst behandler temaet om hva som skal bevares og ikke bevares. Døving betegner begrepet multikulturalisme som en politisk strategi for behandling av kulturelle særtrekk.

Multikulturalisme er knyttet direkte til spørsmål om rettigheter til bevaring av kulturell egenart, som for eksempel støtte til morsmålundervisning, bevilget fri på spesielle helligdager eller fritak fra likestillingslover i trossamfunn (en rettighet som også majoritetsbefolkningen har). (Døving 2009:10)

Sammen med en rekke andre land introduserte Norge i 1970 årene konseptet integrasjon som var tilpasset en ny tid. Det vil si en ny forståelse mellom majoritet og minoritet. Betydningen av kulturelle røtter, identitet og etnisitet var kommet i fokus i kjølvannet av den politiske radikaliserings som fant sted på slutten av 1960- og utover 1970- tallet (Døving 2009:9-10). Integrasjon som strategi skulle ikke øve vold på individers kulturelle bakgrunn. Døving hevder at integrasjon er langt fra en entydig betegnelse. En person kan være integrert sosialt på en arbeidsplass, men i liten grad i lokalmiljøet. På samme måte kan en familie være godt integrert gjennom barnas fritidsaktiviteter men føle seg utenfor i storsamfunnet.

Long Litt Woon (1992:113) hevder at hennes ambisjoner om å tette igjen sine ”sosialiseringshull” var urealistisk. Derfor er det mange ting nordmenn tar for gitt som må

forklares for innvandrere. De norske sosialiseringshullene gjør at innvandrere aldri kan bli norsk på den samme måten som en som er født og oppvokst i Norge. Kulturkompetanse er ulikt fordelt mellom medlemmer av den samme kulturen. Derfor finnes det nordmenn i det norske samfunnet som er forskjellig fra hverandre, selv om de er oppvokst i samme land. Den kulturelle kompetansen kan for eksempel variere alt etter hvilken klasse man tilhører eller hvilken landsdel man kommer fra. Long (1994:115) skriver at det er ikke kulturkompetanse i form av faktakunnskap, forståelse av mening eller internalisering og deltakelse som gjør henne norsk. Det gjør det kun mulig for henne å kommunisere med nordmenn på deres premisser. Sosiologen Marko Valenta (2009:178) kaller det innvandrere gjør for å etablere seg på nytt i en ny kultur for rekonstruksjon av sosial identitet. Han begrunner det med at innvandrerne gjør det for å finne sin plass i organisasjoner, institusjoner og for å etablere sosiale nettverk i samfunnet.

Ada Engebrigsten og Øyvind Fuglerud hevder at integrering er et ord som går igjen i debatter om hvordan det norske samfunnet ser og bør se ut (2009:11). Ofte brukes det i diskusjoner knyttet til innvandring og innvandreres tilpasning til sine omgivelser og ofte dukker ordet opp når noen ikke er "godt nok" integrert. Innvandrergupper har ofte to posisjoner i samfunnet i innvandrerdebatten. Den ene er i mediebildet og den andre i norsk offentlig debatt om integrering. Engebrigsten og Fuglerud (2009:12) skriver at vi må ta innover oss at det finnes ulike måter å være integrert på, og at ulike grupper innvandrere på et gitt tidspunkt kan ha svært ulike forutsetninger for å kunne møte den norske forventingen om hva det vil si å være veltilpasset.

I en slik sammenheng er et av flere problemer at det i de fleste diskusjoner om dette temaet ikke skilles mellom integrasjon som et analytisk begrep, som variasjoner i de prosessene og tilhørighetsformene som knytter mennesker generelt til sine sosiale omgivelser, og integrasjon som et politisk prosjekt, en målsetting om å endre folk som oppfattes som annerledes på bestemte måter. (Engebrigsten og Fuglerud 2009:13)

Innvandrerne som kommer til Norge de er ikke "ikke integrert", de er integrert på andre måter. Det vil si at innvandrerne har bodd i et samfunn som er forskjellig fra det norske og har en annen kulturell kompetanse. Det tar i mange tilfeller minst én generasjon før en person er integrert i det norske samfunnet. Berry (1997:25) nevner USA, Norge og Tyskland som eksempler på samfunn hvor integrering har vært mest effektiv. En mulig grunn til at integrering blir sett som den mest vellykkede strategien, er at studier av akkulturasjonsstrategier som regel blir gjort i slike samfunn.

Integrering er et begrep som går igjen i ulike sosiale kontekster når det er snakk om innvandring. Men hva betyr egentlig dette begrepet og hvorfor er mange så opptatt det? De fleste er opptatt av å fremme integrering fremfor assimilering. Det vil si et samfunn der alle har like rettigheter, plikter og får en likeverdig behandling. Likevel vil mange oppfatte meningsinnholdet i begrepet forskjellig og det kan derfor være vanskelig å gripe tak i hva ordet betyr.

På hjemmesiden til arbeidsdepartementet, står det at integrering er et ord som er vanskelig å definere. Det gir forskjellige assosiasjoner og brukes i ulik mening. Hovedtypen er når integreringsbegrepet omtaler veien mot målet som er et resultat av en prosess. Grupper av mennesker eller enkeltpersoner kan være mer eller mindre integrert i forbindelse med politiske målsetninger om eksempelvis deltakelse i arbeidslivet. Hvis målene ikke er presise eller etterprøvbare, er det stor fare for at man snakker forbi hverandre. Videre står det at integrering er et begrep som heller må brukes om veien mot målet enn målet selv. Gjennom integreringsprosessene skal enkeltmennesket innlemmes i samfunnsfellesskapet¹. Hvis man videre ser på definisjonen av integrering i store norske leksikon sier det at begrepet er et gjeldende prinsipp i norsk innvandringspolitikk, og det innebærer vanligvis at innvandrere og flyktninger skal bli funksjonsdyktige i samfunnet, men uten at de skal miste sin kulturelle eller etniske identitet. I definisjonen står det en henvisning til introduksjonsprogrammet og introduksjonsloven². Men det står ingenting om hva de skal bli funksjonsdyktige i. Er man for eksempel funksjonsdyktig når man har skaffet seg jobb, hus og har en selvstendig økonomi? Eller er nettverksbygging også en viktig del av integreringen? Er en innvandrere som jobber nattevakt, integrert i samfunnet, eller kaller man det integrert for da er ikke innvandreren et økonomisk ”problem”. I Nord- Amerika, Storbritannia og land som Norge har det vært diskusjoner om at innvandrere stjeler jobbene til de innfødte eller benytter seg av velferdsordninger, men undersøkelsene viser at innvandrerne tar jobbene majoriteten ikke vil ha. Det er også majoriteten som benytter seg mest av trygdeytelser (Harris 2002:57). Den britiske økonomen Nigel Harris (2002:83) skriver at migrasjon ikke bare handler om bevegelighet av arbeidstakere. Det handler om det økonomer beskriver som menneskelig kapital, som betyr ferdigheter, talenter, erfaring og evner. Harris hevder videre at å ha et vitnemål ikke nødvendigvis gjør mennesker til eksperter i for eksempel matematikk eller

¹ Arbeidsdepartementet, integrering: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/2003-2004/stmeld-nr-49-2003-2004-/5/1.html?id=405197>

² Det store norske leksikon: <http://snl.no/integrering>

medisin. Det har med kulturelle egenskaper å gjøre, noe han mener kan forklare eksempelvis jøders talenter innen enkelte yrker. Istedenfor å tenke på innvandrere som et ”problem” for samfunnet mener han at man burde se den kulturelle ekspertisen ulike innvandrergupper har. Mange innvandrere som kommer til Norge oppdager at utdannelsen deres ikke blir godkjent i Norge og må derfor ta til ”takke” med lavlønnet arbeid når de kunne ha fått en mye bedre betalt jobb.

Integreringen skjer i nærmiljøet. Derfor er det gjennom integreringstiltak fokus på frivillig arbeid. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) mener at det er viktig å styrke det frivillige arbeidet lokalt³. Det er ofte i kommunene man finner resultatet av integreringsarbeidet. Det vil det si at integreringen krever en innsats både fra innvandrerbefolkningen og etnisk norske.

Selv om man ofte sier at integrering er en prosess som omfatter hele befolkningen, er det også snakk om en personlig prosess for den enkelte. Det er det enkelte menneske som integreres. Nettopp derfor er deltakelse viktig for integreringen. Frivillige organisasjoner kan gjøre det lettere for den enkelte å finne sin plass i lokalmiljøet. (Hentet fra IMDi.no⁴)

IMDi's definisjon sier i motsetning til andre definisjoner at integrering omfatter hele befolkningen og ikke bare innvandrer befolkningen. De viser også hvor viktig det er å delta for å finne sin plass i lokalmiljøet.

Marianne Gullestad (2008) hevder at innvandringsdebattene ofte dreier seg om hvordan de andre skal tilpasse seg ”oss”, men ikke om det er noe majoriteten burde forandre på. Det vil si det motsatte av IMDi's beskrivelse av integrering som sier at integrering er en gjensidig prosess. Ved å snakke nedsettende om innvandrere påroper majoriteten seg en moralsk overlegenhet. En slik overlegenhet er ikke alltid like legitim fordi ofte kan majoriteten fungere som en megafon for resten av befolkningen og videreføre etniske skillelinjer i samfunnet. Engebrigsten og Fuglerud (2009:11) skriver at integrering er et ord som går igjen i ulike debatter om hvordan det norske samfunnet er og bør se ut. Det brukes i diskusjoner knyttet til innvandreres tilpassning til sine omgivelser. Det dukker ofte opp når noe, eller noen ikke er godt nok integrert eller at integreringspolitikken har slått feil (Op.cit.). ”De andre” skal tilpasse seg norske verdier og lære seg norsk språk, og hvis de ikke godtar dette, kan de bare reise hjem igjen. Enkelte nordmenn tenker ikke på at for å kunne leve sammen, må man forstå og respektere hverandre. I en artikkel i Aftenposten stod det at

³ <http://www.imdi.no/no/Frivillighet/Deltakelse-i-sivilsamfunn/>

⁴ <http://www.imdi.no/no/Frivillighet/Deltakelse-i-sivilsamfunn/>

istedenfor å tale om integrering, er det blitt fremdyrket en symbolsk fasadedebatt hvor journalistkorpset fremstår som besatt til det bisarre av muslimer⁵. Man blir for opptatt av å diskutere den kulturelle ballasten en innvandrer har med seg fra hjemlandet. Et eksempel på det er tvangsekteskap. Man ”glemmer” det man egentlig burde konsentrere seg om, nemlig hvordan innvandrere skal få så likt mulig utgangspunkt som resten av befolkningen økonomisk og sosialt. Som Gullestad (2002:15) skriver er det den offentlige debatten om innvandrere som er i fokus, ikke det som foregår i hverdagslivet, i statlige og kommunale møter, på arbeidsplasser og i bolig møter. Det blir for mye fokus på problem som at innvandrere ikke klarer å finne seg til rette. Det burde heller fokuseres på at de fleste innvandrere lever samme liv som mennesker generelt i Norge.

Klassifisering av flyktninger

Deltakere kan ha forskjellige statuser før de begynner i introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere. De kan ha status som asylsøker, som er når personer kommer uanmeldt og ber myndighetene om beskyttelse og anerkjennelse som flyktning. Asylsøkeren har flyktningstatus til søknaden er behandlet.

Flyktning er et samlebegrep for alle som har flyktet fra hjemlandet, uavhengig av fluktårsak. I juridisk forstand vil det innebære folk som har fått politisk asyl.

En flyktning kan også få opphold av humanitære grunner. Det vil si at flyktningen ikke har beskyttelsesbehov, men at det foreligger sterke menneskelige hensyn som tilsier at personen skal få oppholdstillatelse. Det kan for eksempel være av helsemessige hensyn, eller av hensyn til mindreåriges situasjon, av tilknytning til riket. Slike hensyn blir ofte tatt på basis av forholdene i hjemlandet.

Overføringsflyktninger (kvoteflyktninger) er flyktninger som får komme til Norge etter et organisert uttak, vanligvis i samarbeid med FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR). Etter forslag fra regjeringen fastsetter Stortinget hvert år en kvote for hvor mange overføringsflyktninger Norge kan ta imot.

FNs Høykommissær for Flyktninger (UNHCR) oppgaver er blant annet å overvåke landenes anvendelse av flyktningkonvensjonen og å samarbeide med landene i flyktningsspørsmål. Landene er ikke forpliktet til å følge Høykommissærens anbefalinger, men norske myndigheter tillegger dem vanligvis stor vekt.

⁵ Artikkel i Aftenposten 12.okt.2011: <http://www.aftenposten.no/meninger/spaltister/rana/article3482216.ece>

Enslig mindreårig er en asylsøker eller flyktning under 18 år som ikke har foresatte i landet.

Innvandrere er en person som er bosatt i Norge, men er født i utlandet og har foreldre som begge er født i utlandet.

Nyankommen innvandrere er et begrep som går igjen i introduksjonsprogrammet. Det vil si flyktninger som har vært i landet i mindre enn to år. Man vil også se at programmet heter introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere. Jeg vil skifte på å bruke begrepet innvandrere, nyankommen og deltaker når jeg snakker om informantene.

Statsborgerskap er en formell status som medfører tilhørighet til en stat med rettigheter og plikter overfor denne staten. For at en utenlandsk statsborger skal kunne få norsk statsborgerskap etter søknad, må personen som hovedregel ha oppholdt seg her totalt syv år i løpet av de siste ti år, oppfylle vilkårene for bosettingstillatelse, ha plettfri vandring og være løst fra sitt opprinnelige statsborgerskap.

Introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere

Utlendingsdirektoratet (UDI) er det første utføringsorganet innvandreren møter i det norske samfunnet. Det har ansvaret for asylmottakene og frivillig tilbakevending til hjemlandet.

Asylmottakene er som regel ett av de første stoppene en flyktning har før introduksjonsprogrammet. UDI har også ansvaret for frakting av overføringsflyktninger.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) er et gjennomføringsorgan for integreringspolitikken i Norge. IMDi skal som forvaltningsorgan og kompetansesenter styrke kommunenes, sektormyndighetenes og andre samarbeidspartneres kunnskap og kompetanse om integrering og mangfold, slik at deres samfunnsoppdrag kan utføres best mulig. Direktoratet er underlagt Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD).

IMDi har som hovedoppgaver å bosette flyktninger i kommuner, følge opp introduksjonsloven⁶, forvalte viktige økonomiske virkemidler innenfor integrerings- og mangfoldsarbeidet, være nasjonal fagmyndighet for tolking i offentlig sektor, følge opp tiltak i regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap og være en pådriver for offentlige tjenester som er tilpasset mangfoldet i befolkningen.

Hvordan innvandrere kan integreres bedre, er et viktig spørsmål som opptar mange

⁶ Appendiks A, introduksjonsloven.

mennesker. Å integrere betyr i utgangspunktet å innpasse i en større helhet, i denne sammenhengen å gjøre innvandrere til en del av den større helheten som er det norske samfunnet. Det er viktig å huske på at når man skal snakke om helheten, er samfunnet lite helhetlig. Det består av mennesker med forskjellige verdier og mål. Det er også delt opp i ulike sfærer og vi forholder oss på ulike måter uavhengig om vi deltar i en familiehverdag eller i arbeidslivet. Det er dette introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere tar sikte på å "lære" innvandrere. Historien bak programmet er at det ble vedtatt av Bondevik II regjeringen som en sosialpolitisk reform med tverrpolitisk enighet. Hensikten bak programmet var å dreie støtten bort fra passiv sosialhjelp til en "form" for egen innsats, jf. St.meld. nr. 49⁷. Bakgrunnen var diskusjoner om innvandring og det flerkulturelle Norge, samt problemet med at økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven i mange tilfeller hadde blitt en langvarig inntektssikring for nyankomne innvandrere. Ledigheten blant innvandrere, spesielt flyktninger, var høyere enn i resten av befolkningen og for mange tok det lang tid å komme ut i jobb.

Personer mellom 18 og 55 år som har behov for grunnleggende kvalifisering, har rett og plikt til å delta i programmet. Det betyr at nyankomne som har fått asyl, oppholdstillatelse etter reisetillatelse som overføringsflyktning, fornybar oppholdstillatelse (på grunnlag av asyl eller kollektiv beskyttelse i massefluktsituasjon) og familiegjeningforening kan ha krav på å delta i programmet⁸.

Lov om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven) regulerer introduksjonsprogrammet. Den ble vedtatt sommeren 2003, jf. Ot.prp. nr. 28 (2002-2003)⁹. Loven sier at formålet med introduksjonsprogrammet er å styrke mulighetene for deltakelse i arbeids- og samfunnsniv og for økonomisk selvstendighet for nyankomne flyktninger og deres familie. Programmet skal gi kvalifisering for inntil to år eller tre år når særlige grunner taler for det.

Formålsbestemmelsen til introduksjonsloven har ikke et rettslig innhold. Isolert sett pålegger den verken forpliktelser eller rettigheter. Bestemmelsen ligger først og fremst i at den skal være retningsgivende ved tolkningen av andre bestemmelser i loven. Det gjelder særlig de bestemmelser som gir anvisning på utøvelse av skjønn¹⁰.

Kommunen har plikt til å sørge for at personer i målgruppen får tilbud om program. Bare nyankomne innvandrere skal delta i introduksjonsprogrammet.

⁷ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/2010/NOU-2010-7/13.html?id=606357>

⁸ Se appendiks A for utdypning.

⁹ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/2010/NOU-2010-7/13.html?id=606357>

¹⁰ Se appendiks A for utdrag av introduksjonsloven.

Innvandrerene som får statusen deltaker ved programstart, mottar introduksjonsstønad. Den tilsvarer to ganger folketrygdens grunnbeløp¹¹. Deltakere under 25 år mottar en tredjedels stønad¹². Det trekkes skatt av beløpet. Stønaden er individbasert og den økonomiske ytelsen knyttes direkte opp mot den enkeltes deltakelse. Mens deltakeren venter på opptak i introduksjonsprogrammet vil han få utbetalt støtte til livsopphold.

Kommunen skal så raskt som mulig og innen tre måneder etter bosetting i kommunen eller et krav om deltakelse er blitt fremsatt, tilrettelegge introduksjonsprogram for den nyankomne innvandrerene. Tromsø er en av kommunene i Norge som tilbyr introduksjonsprogram. Flyktningstjenesten i Tromsø er et kommunalt kontor som forvalter introduksjonsloven. Da jeg gjorde feltarbeid bestod avdelingen av en enhetsleder, avdelingsleder, bosettingsansvarlig, åtte programkoordinatorer og tre merkantile (sekretærer). Enhetens rolle er å koordinere ulike tjenester og tiltak slik at deltakeren i størst mulig grad skal klare seg selv i det norske samfunnet. I noen tilfeller "kjøper" enheten tjenester fra andre etater og i andre tilfeller bidrar tjenesten med økonomisk støtte til organisasjoner.

Ifølge kommunen består tilretteleggingen av tre faser. I fase en skal norskopplæringen bygges opp med samfunnskunnskap og andre gruppeaktiviteter som gjør at alle får tilbud om 37,5 timer i uken. Eksempler på kurs kan være datakurs, matlagingskurs for enslige menn, kurs om kosthold, rettigheter og plikter i Norge, kulturkunnskap for menn, svangerskapskurs, mødrekurs, barneoppdragelse og husflidkurs¹³.

Andre fase er norsk med praksis. Etter å ha nådd et visst nivå i norskopplæringen skal deltakerne kombinere teoretisk opplæring i klasserommet med praktisk norsk og yrkespraksis på et vanlig arbeidssted. Denne praksisen skal så langt som mulig være tilpasset den enkelte deltaker. I praksisen skal det være pedagogisk oppfølging og veiledning fra voksenopplæringen. Flyktningstjenesten har ansvaret for å finne praksisplasser.

Fase tre er yrkesrettet tiltak. En videre progresjon i introduksjonsprogrammet kan være praksisplass fem dager i uken, arbeid med lønnstilskudd, grunnskoleutdanning eller ulike kurs. Flyktningstjenesten har et ønske om å få kurs relatert til deler av arbeidsmarkedet hvor det er stort behov for arbeidskraft som innenfor pleie og omsorg og/eller barnehage. Det er lagt opp til et nært samarbeid mellom kommunene og nav. Siden overføringen av nav-reformen har enkelte kommuner valgt å delegere ansvaret for introduksjonsprogrammet til det lokale nav-kontoret. Nav utbetaler sosialstønad til deltakere i introduksjonsprogrammet, dette

¹¹<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/stmeld/2012-2013/meld-st-6-20122013/3/2/3.html?id=705963>

¹² <https://www.nav.no/Om+NAV/Satsar+og+utbetalingsdatoar/Grunnbel%C3%B8pet+%28G%29>

¹³ <http://www.tromso.kommune.no/introduksjonsprogram-for-flyktninger.122056.no.html>

var noe kommunen tok seg av inntil i 2012.

Det skal utarbeides en individuell plan for den som skal delta i introduksjonsprogram¹⁴. Den skal utformes på bakgrunn av en kartlegging av vedkommendes opplæringsbehov og av hvilke tiltak vedkommende kan nyttiggjøre seg. Planen skal inneholde programmets start og en angivelse av tiltakene i programmet. Den skal utarbeides i samråd med deltakeren. Planen skal tas opp til ny vurdering med jevne mellomrom og ved en vesentlig endring i vedkommendes livssituasjon.

Hver innvandrер med flyktningbakgrunn som får plass i introduksjonsprogrammet, har rett til en kontaktperson. Programrådgivers koordinerende rolle dreier seg primært om å samordne kontakten mellom de instanser eller aktører som står for kvalifiseringen av programmet¹⁵. Eksempler på oppgaver programrådgiveren kan ha, er å innkalle aktuelle samarbeidsparter til teammøter om kartlegging, individuell plan og aktuelle tiltak.

Programrådgiveren er mest aktiv i bosettingsperioden¹⁶. Da skal leiligheten innvandreren skal bo i, klargjøres, vedtak skal skrives, deltakeren får velkomstbrev, det skrives under på kontrakter o.s.v.. I denne fasen er det Boligkontoret som står for tildeling og innredning av leiligheten. Botiden i slike boliger er normalt tre år. Boligkontoret tilbyr også veiledning ved utfylling av adresseskjema og søknad om bostøtte til flyktninger som blir tildelt kommunal bolig. Nyankomne som blir tildelt bolig via private aktører på markedet, må bruke Servicetorget for å få veiledning i spørsmål om søknadsutfylling. Servicetorget er en informasjonskilde for de som trenger det. For nyankomne innvandrere vil Servicetorget være aktuell ved søknad om bostøtte. Hvis de trenger hjelp til å skifte adresse, må de gå til Skatteetaten.

Neste fase vil være å bli skrevet inn på Voksenopplæringa. Det skjer som regel dag to etter bosetting. Hvis bosettingen skjer like før sommerferien kan det bli ventetid frem til høsten. Deltakeren går på skolen mens han venter på opptak i introduksjonsprogrammet.

Skolens tilbud omfatter i hovedsak tre sentrale områder, norsk med samfunnskunnskap for minoritetsspråklige, grunnskole og spesialundervisning. Innføringen av introduksjonsordningen medfører heldags tilbud for flyktninger, og er en stor del av dette tilbudet gis som undervisning ved skolen. Norskundervisningen er delt inn i spor. Hvis han har liten eller ingen skolegang fra hjemlandet følger han spor 1) Denne opplæringen har langsom progresjon. Målet for deltakere i spor 1 er at de skal få tilstrekkelige språk-

¹⁴ Appendiks B, individuell plan.

¹⁵ I Tromsø kommune har kontaktpersonen tittelen programkoordinator.

¹⁶ I Tromsø kommune har det blitt ansatt bosettingsansvarlige som tar seg av organiseringen av de nyankomne. De bosettingsansvarlige tar seg av alt frem til kontrakten er underskrevet. Da overtar programrådgiveren.

kunnskaper som gjør dem i stand til å gå over i grunnskole, videregående opplæring eller ut i arbeidslivet.

Spor 2) er tilrettelagt for deltakere som har en del skolegang fra hjemlandet. Opplæringen har middels progresjon. Målet for deltakere er at de skal komme opp på et språklig nivå som gjør dem i stand til å gå over i grunnskole, videregående opplæring eller ut i arbeidslivet.

Spor 3) er tilrettelagt for deltakere som har god allmenn utdanning. Opplæringen har hurtig progresjon. Målet for deltakerne er at de skal komme opp på et språklig nivå som gjør dem i stand til videregående utdanning eller å gå ut i arbeidslivet.

Ved arbeidspraksis kommer Flerkulturelle i arbeid (FIA) med i bildet. I 2007 inngikk Flyktningtjenesten i Tromsø et samarbeidsprosjekt med tromsprodukt AS, som har en egen avdeling de kaller FIA. Denne avdelingen introduserer deltakere for norsk språk og kultur gjennom arbeidspraksis. I tillegg gir FIA tilbud om supplerende norskopplæring. Denne opplæringen blir tilpasset hver enkelt deltaker med utgangspunkt i hans tidligere erfaringer, kvalifikasjoner og fremtidige jobbønsker.

Samfunnsdeltakelsen er også en viktig del av introduksjonsprogrammet. Her kommer aktører som InterInfo med inn i bilde. Aktøren er Tromsø kommunes flerkulturelle informasjons- og servicesenter som satser på å øke deltakelsen av innvandrere i organiserte fritidsaktiviteter, kultur- og idrettsarrangementer i Tromsø. Senteret har et bredt nettverk av lag, foreninger, frivillige organisasjoner og kulturinstitusjoner som inngår partnerskap i samarbeidsprosjekter. Et eksempel på slike prosjekter er Tromsø Røde Kors med leksehjelpe og flyktningguide. Leksehjelpe er en aktivitet hvor innvandrere som deltar i introduksjonsprogrammet kan gjøre lekser etter skoletid. Det organiseres av frivillige leksehjelpere. Flyktningguide skal fungere som en integreringsinstans for nyankomne innvandrere og flyktninger i lokalsamfunnet. Det gjøres ved at frivillige flyktningguider får tildelt en flyktning med samme interesser som seg selv, så drar de på ulike sosiale opplegg. Hovedmålet med prosjektet er for den nybosatte å bygge et sosialt nettverk, utvikle språkforståelse, lære lokalsamfunnets normer og regler og øke gjensidig respekt for hverandre.

Videre har kommunen en samarbeidspartner som tar seg av helsetilbudet. Flyktninghelsesøstrene har kontakt med alle nyankomne flyktninger i Tromsø. Programkoordinatoren som den nyankomne fikk tildelt ved bosetting, har ansvaret for å bestille time hos helsesøstrene. Hver onsdag møtes helsesøstrene og programkoordinatorene til dialog i Helseforum, som blir holdt i lokalene i Flyktningtjenesten. Der diskuteres ulike saker, blant annet helseproblematikker o.l. som omhandler deltakere i introduksjonsprogrammet. Ulike organ-

isasjoner kan også komme å informere om ulike tilbud som de ønsker at deltakerne skal få innsikt i.

Kapittel 3:

Metode

Tilgang til feltet

Da jeg var på slutten av vikariatet på Flyktningsjenesten august 2011 i Tromsø kommune spurte jeg om tillatelse for å komme tilbake for å utføre feltarbeid på et senere tidspunkt, som viste seg å være i orden. Jeg utførte feltarbeid fra juni til august 2011, men hadde en ekstra intervjurunde med programkoordinatorene vinteren 2012.

Jeg kontaktet programkoordinatorene via en felles e-post. Deretter videreformidlet programkoordinatorene kontakten med deltakerne. Jeg valgte å gjøre det på denne måten på grunn av at programkoordinatorene hadde kontaktopplysningene jeg trengte for å kunne etablere den første kontakten med deltakerne.

Informanter

Kontakten med programkoordinatorene ble etablert gjennom en felles e-post. Den ble sendt til sju stykker, hvorav tre sa ja til å bli intervjuet og kontakte deltakere.

Utvelgelsen av deltakere var en større prosess enn av de ansatte. Her måtte jeg bruke ”snøballmetoden” (Thomsson 2002:64). Den går ut på å ha telefonsamtaler og møter med flere personer enn de som skal intervjues. I prosessen får man også med seg ”kunnskap” som kan være aktuell for de andre intervjuene.

På møtene fikk jeg et innblikk i deltakernes hverdag. Min antagelse om at de hadde mer tid enn andre på grunn av stengte skoler o.s.v. om sommeren, stemte ikke. Enkelte hadde takket nei fordi de hadde barn og barnehagen var stengt. Andre igjen hadde sommerjobber som opptok tiden. Noen sa også ja først, men når jeg kontaktet dem over sms og telefon,

svarte de nei. Av de som sa ja var det tre deltakere jeg kjente fra tiden jeg jobbet på Flyktingtjenesten. Én person hadde jeg ikke tidligere relasjon til. Grunnen til at jeg valgte å ta kontakt med deltakerne gjennom programkoordinatorene, var fordi at de skal fungere som et ”kompass” for deltakeren som er ”ny” i Norge. Programkoordinatoren skal lære deltakeren hvordan han skal ”manøvrere” seg i det norske systemet. Jeg tenkte at hvis programkoordinatoren var tilstede ville det skape trygge rammer for deltakeren og det ville være lettere å svare nei, hvis han ikke ville være informant. Et annet element var påvirkningskraft. Jeg ville at deltakerne skulle takke ja fordi de ville, ikke for at de følte seg presset. I denne prosessen var jeg i kontakt med tolv deltakere hvor fem sa ja til å være informanter.

Totalt hadde jeg en informantgruppe bestående av tre programkoordinatorer og fire deltakere. Jeg hadde en kvinnelig informant, resten var menn. Fordelen ved å ha en liten informantgruppe var at jeg hadde tid til flere intervju med personene. Ulempen var at jeg ikke kunne gjøre mange komperasjoner av det informantene fortalte. Det løste jeg ved å ha intervjuobjekter. Jeg fikk blant annet informasjon ved tilfeldige samtaler med programkoordinatorer på Flyktingtjenesten. Det har gjort meg i stand til å sammenligne informasjonen jeg fikk hos programkoordinatorene som var hovedinformanter. Jeg treffer deltakere i introduksjonsprogrammet gjennom frivillig arbeid, noe som styrker informasjonen jeg fikk hos deltakerne som var hovedinformanter.

Kontekster

Da jeg hadde etablert kontakt med deltakerne, foreslo jeg at vi kunne møtes på kafé første gang. Intensjonen var å få feltarbeidet ut av Flyktingtjenesten. Lokalene der består av kontorer og et møterom og det ville være utfordrende å utføre intervjuene der. Det er lytt i lokalene, og det kunne bli ubehagelig for oss å snakke fritt.

Én deltaker valgte kafé, resten ba meg bestemme sted. Da valgte jeg et sted med lite folk. Det var viktig at de skulle føle seg avslappet. Utfordringen ved å velge et slikt sted for et intervju, var hvor mye deltakerne åpnet seg. En av deltakerne foreslo en gang at vi skulle møtes på biblioteket. Jeg trodde vi skulle låne et møterom hvor jeg skulle intervju

deltakeren. Da vi møttes, sa hun at vi skulle gå hjem til henne. Jeg grep sjansen og tok det som en kompliment at jeg fikk komme hjem til henne. Ved en anledning var jeg også hjemme hos en deltaker på middag. Han gikk dypere inn i samtalene hjemme enn han gjorde på kafé. Jeg oppdaget det var mer behagelig å møtes på mindre sosiale arenaer.

Tid var et annet aspekt jeg måtte tenke på. Som Nilsen (1997:77) skriver flyter ikke tiden fremover uavbrutt og jevnt. Den strekkes og trenges sammen, skyndes og dras ut, fylles og tømmes. På feltarbeid har slike variasjoner en tendens til å bli særlig markerte (Op.cit.). Dette spilte en rolle både for deltakerne og meg. Deltakerne hadde sommerjobber og noen av dem hadde snudd døgnrytmen p.g.a. ramadan som fant sted i juli. Jeg trodde de fleste deltakerne ville ha sommerferie i juli og gikk derfor ut fra at de ville ha god tid å møte meg. Min tid var heldigvis fleksibel, slik at jeg møtte dem alltid når de hadde tid, noe som i ettertid viste seg å løse utfordringene.

Intervju som metode

Deltakerne skulle fortelle hvordan de hadde opplevd tiden i programmet. Planen var å finne deltakere som befant seg i begynnelsen, midten og slutten av programmet. Jeg mente at intervju var den beste metoden for problemstillingen. Med utgangspunkt i prosjektbeskrivelsen lagde jeg en intervjuguide basert på temaene jeg ville finne ut mer om¹⁷. Intervjuguiden er et sett spørsmål som kan stilles på ulike måter, avhengig av samtalen. Det var viktig at jeg ikke formulerte meg for vanskelig, siden jeg ikke visste hvor gode informantene var i norsk språk.

Grunntanken bak å velge intervju istedenfor deltakende observasjon, var at jeg lettere skulle forstå integreringsprosesser en deltaker går gjennom i introduksjonsprogrammet. Jeg hadde en rekke samtaler med informantene, noe som gjorde at det ble naturlig å ikke bruke intervjuguiden hele tiden.

Mange av spørsmålene ikke fungerte slik som jeg hadde forventet. Flere av begrepene som jeg hadde tatt utgangspunkt i, ble for vanskelige for deltakerne. Jeg valgte da uformelle intervju siden det var formen nærmest tanken bak en intervjuguide, og fordi deltakerne virket komfortabel ved at det ble utført slik. ”Uformelle intervju er hele det diffuse mellomfelt

¹⁷ Appendiks C, intervjuguide.

mellom disse ytterpunktene, (observasjon og formelle intervju) hvor antropologen deltar, kommer med innspill og forholder seg passiv i varierende grad alt etter omstendigheten” (Nielsen, 1996:110). Jeg forsøkte å la informantene snakke fritt. Det foregikk som en diskusjon der informantene forventet at jeg kom med tilbakemelding på det de fortalte. Ofte satt de og snakket, mens jeg tok notater.

Jeg tok frem intervjuguiden igjen siste gangen jeg møtte informantene for å se om svarene hadde forandret seg siden første gang vi møttes. De fleste hadde den samme oppfattelsen av spørsmålene som tidligere.

Siden intervjuene ble gjort uten deltakende observasjon var det nok en del informasjon jeg ikke fikk. For eksempel fikk jeg ikke se deltakerne samhandle med andre.

Min kontroll over intervjuene kunne variere. I intervjusituasjonen kunne jeg oppleve at deltakerne stilte meg spørsmål, samtalen ble informantstyrt. I andre situasjoner der samtalen hadde en treg start brukte jeg spørsmålene fra intervjuguiden mer aktivt.

Spørsmål om introduksjonsprogrammet ble ofte stilt. Noen av spørsmålene jeg hadde laget, hadde en del begreper som var ukjent for deltakerne. Eksempelvis var spørsmålet “Hva legger du i begrepet integrering?” vanskelig for deltakerne å gripe fatt i. Intervjuet fikk et ”breakdown”.

Et sammenbrudd oppstår når det hender noe overraskende som forskeren ikke uten videre kan forstå ut fra sine egne kulturelle koder. Sammenbruddene viser punkter der informantens meningsproduksjon og forskerens meningsproduksjon er ulik. Prosessen med å oppdage, forklare og skape sammenheng mellom kulturene i tilknytning til slike sammenbrudd er kjernen i etnografien. (Fuglestad og Mørkseth, 2006:182)

Det var overraskende at deltakerne ikke visste hva integrering betydde. Informantene og jeg la forskjellig meningsinnhold i begrepet. Vi misforsto hverandre. På grunn av tiden i introduksjonsprogrammet hadde de lagt samme meningsinnhold i begrepet deltakelse som andre har til integrering. Problemet løste jeg ved å forsøke å forklare deltakerne hva integrering betydde. ”Min rolle gikk således i den første tiden fra å være mer eller mindre spørrende til mer å bli diskutant eller debattant” (Wadel 1991:57). I diskusjonene trakk jeg frem erfaringer fra min tidligere rolle som ansatt. Gjennom jobben hadde jeg fått innsikt i individuell plan som er et viktig arbeidsverktøy for deltakerne. I planen brukes ordet deltakelse som var lettere for informantene å beskrive enn integrering. Programkoordinatorerne derimot, var mest interessert i å diskutere begrepet integrering. Med programkoordinatorerne brukte jeg intervjuguiden mer aktivt. Det interessante var at jeg endte

med å stille spørsmålene som var ment for deltakerne. Det skjedde før jeg kom i kontakt med deltakerne.

Posisjonering

Å gjøre feltarbeid i sin egen kulturkrets innebærer at en studerer en del av sin egen virkelighet. Man skulle tro at det å utføre slike feltarbeid er mye lettere, både rent praktisk og også faglig, enn feltarbeid i fremmede kulturer. På mange måter er det også lettere, i det minste praktisk. (Wadel 1991:18)

Jeg trodde jeg hadde en fordel siden jeg kjente programmet fra tiden jeg jobbet på Flyktningsjenesten. Det stemte ikke helt. Deltakere hadde en annen måte å tolke introduksjonsprogrammet enn programkoordinatorerne. Programkoordinatoren har samtaler med deltakeren, men man ser kun en brøkdel av det deltakeren gjør i løpet av en uke. Ut fra min tidligere rolle som ansatt måtte jeg tenke over hvilke posisjoner jeg nå hadde. ”Et sentralt spørsmål i dagens metoddebatt er om det er mulig å innta en utenfraposisjon når man er en ”innenfraperson”. (Paulgaard 1997:70). Slik jeg ser det, hadde jeg begge posisjonene. Når jeg var sammen med programkoordinatorerne, var jeg en ”innenfraperson” som tidligere kollega. Derfor var det enklere å tilpasse seg programkoordinatorerne i startfasen. Når det gjaldt deltakerne, var jeg begge deler. Jeg var innenfor fordi jeg var et kjent ansikt, men utenfor fordi de kjente meg fra tiden som ansatt. Det å være utenfra var kanskje med på å lage begrensninger på samtaleemnene. I starten var deltakere opptatt av å fortelle meg hva de syntes var bra og dårlig med introduksjonsprogrammet. Det å være en innenfraperson endte også ofte med mange spørsmål fra deltakerne som jeg følte programkoordinatorerne burde svare på. Jeg ville helst unngå å få en rolle som ansatt og gjentok ved flere anledninger at jeg var der som forsker. Deltakerne svarte ofte det de trodde jeg ville høre som tidligere ansatt. Det å komme tilbake som observatør og være en utenfraperson gjorde meg i stand til å se både programkoordinatorerne, deltakerne og introduksjonsprogrammet på en annen måte enn jeg gjorde da jeg jobbet på Flyktningsjenesten.

De roller som en klarer å etablere og utvikle i løpet av feltarbeid, er avgjørende for hva en feltarbeider er i stand til å erverve seg av innsikt. Rollene bestemmer i høy grad hvor feltarbeideren kan bevege seg, hvem han kan samhandle med, observere og spørre om. (Wadel 1991:58)

Mange deltakere i introduksjonsprogrammet har lite eller ingen kontakt med nordmenn på fritiden. Hvis de snakker med noen, er det som regel på butikken, Flyktning-tjenesten, skole, helsevesen og lignende. Mange hadde spørsmål om nordmenn som de ville ha svar på. Jeg fikk også høre historier om hvordan deltakerne hadde forsøkt å nærme seg norsk kultur. Dette er historier jeg kanskje ikke hadde fått høre hvis jeg ikke hadde hatt posisjonen som norsk. Alder spilte også en rolle. Jeg var i tjuårene som deltakerne. Det var en fordel fordi jeg kunne svare på spørsmål som deltakerne hadde om norsk ungdom. Morsrollen ble også viktig siden en deltaker var nysgjerrig på hvordan nordmenn oppdrar barn.

Seks av sju informanter var menn. Mange tenker nok det kanskje ville være en utfordring når man ser hvilke samfunn deltakerne kommer fra. Overraskende nok følte jeg ikke at kjønn spilte noen rolle for selve samtalesituasjonen. Noen av mennene kom fra land hvor mannen er mer dominant enn kvinnen. Kanskje fikk jeg respekt for min tidligere rolle som ansatt. Utfordringen var hvilke emner de valgte å snakke om eller ikke fordi jeg var kvinne. Kjønn hadde større betydning når jeg intervjuet den kvinnelige deltakeren. Da fikk jeg adgang til sfærer menn ikke ville ha fått. For eksempel snakket hun om utfordringer ved å være muslimsk kvinne i Norge. Når vi skulle avtale møter, brukte hun ord som venn og søster. Mennene kunne virke mer formelle, de holdt seg alltid til å snakke om det som inngikk i introduksjonsprogrammet.

Å være sin egen informant

Siden jeg hadde få informanter, er jeg avhengig av å bruke egne erfaringer fra tiden som ansatt. Cato Wadel (1990:59) sier at å være sosiolog på seg selv innebærer at man er i stand til å utnytte seg selv som informant. Wadel sier videre at i ethvert feltarbeid vil forskeren ta eller bli gitt noen lokale roller. Disse rollene kan forskeren utnytte på en slik måte at man blir sin egen informant. Ved å ha tidligere erfaringer som ansatt, slapp jeg å sette meg inn i mye av det komplekse systemet introduksjonsprogrammet består av. Det er for eksempel mange samarbeidspartnere man må ta hensyn til for å skjønne hvordan systemet henger sammen. I tillegg til introduksjonsloven, spiller også lover og regler til samarbeidspartnere inn. Jeg har også brukt erfaringer fra tidligere, for å kunne sammenligne det informantene fortalte om

introduksjonsprogrammet. Noe av informasjonen i oppgaven er basert på observasjonsdata gjort både før, under og etter feltarbeidet. Data baserer seg dessuten på samtaler jeg har hatt med informanter og ikke-informanter.

Etikk

Forskningsetiske komiteer (2006:12) skriver at: ”De som er gjenstand for forskning, skal få all informasjon som er nødvendig for å danne seg en rimelig forståelse av forskningsfeltet, av følgene av å delta i forskningsprosjektet og av hensikten med forskningen.”

Jeg informerte de ansatte om hva prosjektet handlet om. Videre spurte programkoordinatorene deltakerne om de ville være informanter. De som svarte ja, ble innkalt til et møte på Flyktingtjenesten hvor jeg informerte om prosjektet og at deltakelse var frivillig.

Alle informantene har fiktive navn¹⁸. ”Forskeren skal vise tilbørlig respekt for individets privatliv. Informanter har krav på å kontrollere hvorvidt sensitiv informasjon om dem selv skal gjøres tilgjengelig for andre.” (Ibid:17). En av deltakerne ønsket å bli benevnt med eget navn i oppgaven, men jeg har valgt et fiktivt navn til denne også.

Som tidligere ansatt har man taushetsplikt overfor deltakerne. Denne har jeg vært bevisst på skulle opprettholdes.

¹⁸ De fiktive navnene er hentet fra lister over populære navn i hjemlandet til hver enkelt av informantene.

Kapittel 4:

Hvordan bli nok norsk

Det finst utlendingar som nordmenn har lett for å like. Først og fremst gjeld dette berømte utlendingar. Dersom du er ein berømt utlending skal det ikkje så mykje til for å bli akseptert i Norge. Det held at du lærer deg eit par norske gloser og seier at norsk natur er fin, så blir du elsket av alle og får tilbod om hyttetomt i Troms. (Are Kalvø 1996:18)

Kapitlet handler om deltakerne i introduksjonsprogrammet. Mohammed, Shoret, Ariana, Khur og Patrick har alle vært i situasjonen å komme til en ny by. Hovedfokuset her vil være deres dagligliv gjennom deltakelse i introduksjonsprogrammet. De reflekterte over egen deltakelse og på hva de ønsket å få ut av den, hvordan de opplevde andre deltakere i programmet eller tenkte over etter avsluttet deltakelse i programmet.

Sitat settes i kursiv. Hensikten bak kapitlet er å vise hvordan integrering kan oppleves. Hver informant representerer tema fra introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere.

Mohammed: *Det er bra å være i introduksjonsprogram*

Mohammed er fra Sudan og i 20-årene. Han drømte om å få kjæresten til Norge som bodde i Sudan. Mohammed håpte kjæresten en dag kunne komme til Norge slik at de kunne gifte seg og bygge hus. Før det kunne skje, måtte han få seg en jobb og bedre økonomi. Mohammed hadde jobbet som bilforhandler i Sudan. Nå hadde han et håp om å få praksisplass hos en forhandler i Tromsø, slik at han kunne fortsette i samme yrke. Hvis han gjorde en god jobb når han var i praksis, kunne han få et tilbud om fast jobb når han var ferdig i programmet. Mohammed var i språkpraksis på FIA (Flerkulturelle i arbeid) i regi av tromsprodukt på en kafé. Han var ikke fornøyd med å jobbe på restaurant, og var opprørt over at det tok lang tid å bytte praksisplass. Likevel syntes han det var nyttig å delta i introduksjonsprogrammet: *Det er bra å være i introduksjonsprogram, man lærer norsk, er i praksis og lærer hvordan man bor i*

Norge. Det som er dårlig, er FIA som ikke finner jobb bare praksis. Mulighetene for å få en fast lønnet jobb etter introduksjonsprogrammet ville forsvinne siden kafeén sjelden tilbød fast jobb. Mohammed forsto ikke hvorfor han skulle jobbe på restaurant når han hadde uttrykt i sin individuelle plan at han ikke var interessert i bransjen. Han var irritert over å ha blitt lovet en ny praksisplass, uten at noe hadde skjedd. Han håpte likevel at det ville ordne seg fordi han snart var ferdig i programmet. Mohammed mente det var bedre å gå på skolen. Der lærte han mer norsk enn i praksisen fordi de fleste som var ansatt på kafeen snakket Tigrinja og ikke norsk når de ansatte snakket seg imellom¹⁹. Han følte seg presset inn på kafeen og ville tilbake på voksenopplæringen.

Mohammed spilte fotball, hans yndlingsport. Da han sluttet på voksenopplæringen og begynte i jobbpraksis, fikk han ikke tid til å spille. Fotballtreningen startet klokken 15.30, men han var ferdig på jobb 16.00. Med lang reisevei til fotballtreningen fikk han ikke tid til å fortsette. Mohammed merket ikke hvor travel hverdagen ble før han begynte å jobbe. Når han gikk på voksenopplæringen begynte han på skolen ca 08.00 og var ferdig tidlig på ettermiddagen.

Mohammed var opptatt av det norske språket og ville bli bedre i grammatikk. Selv om han lærte mer norsk på voksenopplæringen, vedgikk han at det ble lite snakk på norsk i friminuttene. Han begrunnet det med at han hadde lite kontakt med nordmenn. Hans morsmål var arabisk og vennene hans var arabisktalende. Hvis nordmenn snakket med han, var det i helgene når de var fulle. Det gjorde det komplisert for han å snakke norsk.

Mohammed syntes det var nyttig å ha en kontaktperson i kommunen å henvende seg til når han hadde spørsmål han trengte svar på, spesielt da han var nybosatt²⁰. *Når man kommer til en ny kommune, er det lettere med en kontaktperson som viser lege, skole og hvor man skal gå for å finne aktiviteter. Det er forskjellig fra land til land, det er flere muligheter i Norge.* Det at han fikk en kontaktperson da han kom, gjorde det lettere å forstå hvordan samfunnet hang sammen. Det kunne være å få helsesjekk, lære norsk og hvor han kunne gå for å finne ut hvilken aktivitet han ville holde på med. Han hadde fått gode fremtidsmuligheter og levekår ved å bosette seg i Norge. Mohammed mente Norge var et bra land å bo i og skapte muligheter for fremtiden gjennom opplæringen i introduksjonsprogrammet.

¹⁹ Tigrinja er et språk som snakkes i Eritrea. Mohammed fortalte at mange av de ansatte kom fra Eritrea og derfor ble dette språket snakket mest blant dem.

²⁰ Det er programkoordinatoren som er kontaktpersonen i kommunen.

Shoret: *Jeg savner å ha et nettverk*

Shoret er i 20-årene og kommer fra Kina. Han tilhører minoriteten uighur og kom til Norge på politisk grunnlag. Shoret og kona kom til Tromsø kommune sommeren 2011. Før det satt de på mottak i Finnmark. De håpte å få opplæringskommune i Sør-Norge siden de har slektninger der, men IMDi bestemte at de skulle bo i Tromsø. Shoret og kona hadde høyere utdanning. Han var utdannet innen økonomi, mens hun var utdannet miljøarbeider.

Shoret følte skam da han først startet i introduksjonsprogrammet: *Jeg ser på meg selv som en stolt person, så det å skulle ta imot hjelp var vanskelig.* Han følte seg som en tigger fordi han var nødt til å ta imot penger fra kommunen. Han likte ikke å ta imot hjelp og følte han ikke hadde noen rett til å spørre om det. Shoret opplevde at det norske samfunnet så ned på han når han måtte ta imot hjelp, spesielt penger. Det var i tillegg vanskelig å legge all sin tillit til kontaktpersonen i kommunen som skulle gi dem penger og vise dem alt. De var helt avhengig av vedkommende. Skammen fikk også frem redselen, spesielt da han og kona satt på flyktningmottaket. De syntes det var uvant å se flere mennesker fra forskjellige land samlet på ett sted, og som hadde mange konflikter seg imellom. Kona hans gråt mye og han som aldri brukte å gråte, gråt også. Han lurte på hvorfor han overhodet hadde flyktet til Norge. Satt på spissen hadde det kanskje vært bedre å latt være å dra til Norge. Han nådde bunnpunktet i livet da han satt på mottaket. Selv om det var vanskelig i begynnelsen mente Shoret at det hadde blitt lettere med tiden. Det ble også lettere å ta imot økonomisk hjelp.

Shoret husket første gang han skulle søke jobb i Tromsø, det var et minne som hadde preget han; *Jeg søkte på jobb høsten 2011. I desember fikk jeg prøve å jobbe fem timer på Burger King som jeg fikk tips hos fra en fra Eritrea. Så prøvde jeg meg på å få jobb på ISS²¹. Jeg husker at når jeg gikk inn, tok jeg av meg skoene fordi at gulvet så rent ut. Jeg snakket litt engelsk, men forsto de ikke ville ta imot min cv. De sa siden jeg ikke snakket arabisk, somalisk, engelsk eller norsk, ville det være vanskelig å ansette meg. Jeg skulle ønske det var mer folk fra mitt land i Tromsø, jeg savner å ha et nettverk. Man ser at de fra Somalia og arabisktalende land har store nettverk. De vil heller ikke tipse andre enn de som kommer fra samme land hvis det er noen jobber ledig.* Han mente han generelt stilte dårlig på arbeidsmarkedet fordi han var uighur og denne minoriteten var mindre enn arabere og somaliere. Shoret fikk tips om en jobb som hjemmehjelp hos en programkoordinator på Flyktningtjenesten. Tipset viste seg å være vellykket, han fikk jobben. Han jobbet som tilkallingsvakt,

²¹ iss (Integrated Service Solutions) Personalhuset er en populær plass for innvandrere å søke jobber, spesielt som vaskere. For mer info se iss.no

noe som gjorde at han var nødt til å være klar raskt hvis noen ringte og ville ha han på jobb. Han jobbet ofte dobbeltvakter.

Shoret hadde fått en ny karrieredrøm som var å bli brannmann. Da han fortalte det til sin kontaktperson, fikk han beskjed om at det var en umulig drøm. Programkoordinatoren mente det ville bli for kostbart for ham å ta utdannelsen. Shoret ble nedbrutt etter beskjeden, men hans kone mente programkoordinatoren ikke kunne bestemme hvilket yrke han skulle utdanne seg til. Han måtte ha bilførererkort for å kjøre opp til førerkort for brannbil. Shoret hadde fått seg jobb i hjemmehjelpstjenesten for å kunne få råd til brannmannutdannelsen. Nå måtte han sykle fra hus til hus. Shoret hadde lang vei til og fra jobb. Det resulterte i at kona var mye alene med den tre måneder gamle sønnen og kom seg sjelden ut, noe som slet på dem begge.

Shoret var opptatt av å lære norsk på skolen. Han var forundret over hvordan lærere ordla seg. *En lærer sa til meg at hvis jeg har flaks, kan jeg bestå norskprøve 3, men jeg måtte si jeg ikke følte meg klar til å ta denne prøven. Dessuten vil jeg bestå en prøve fordi jeg kan den, ikke på grunnlag av flaks.* Han var redd for at hans tid i introduksjonsprogrammet var over, hvis han besto prøven. Da ville han miste introduksjonsstønadene som var hovedinntekten hans. Det var kommet vedtak om at introduksjonsprogrammet ikke dekket grunnskole.

Da kona til Shoret ble gravid, syntes de det ble problematisk. De opplevde at deres kontaktperson ikke var villig til å hjelpe dem. *Da vi gikk til han og spurte om han kunne tipse oss hvor vi kunne gå for å søke om stønader til barnet, sa han bare at det ikke var hans problem og vi måtte finne ut av det selv.* Det var ikke det at de trengte hans hjelp, de ville bare vite hvilken etat de måtte gå til for å søke om stønaden. Shoret syntes ikke samarbeidsforholdet med kontaktpersonen fungerte. *Både jeg og min kone gruer oss når vi må snakke med han, og vi krangler om hvem som skal ringe han opp igjen hvis han har ringt oss.* Han mente det var vanskelig å forstå hvordan det norske systemet fungerte når han ikke kunne snakke med sin kontaktperson. Det var også vanskelig å finne informasjon på internett. Han mente likevel at han hadde lært mye ved å delta i introduksjonsprogrammet.

Shoret var muslim, og i juli var ramadan. Han fastet men drakk væske siden han jobbet. Hvis han ikke drakk vann, ble han svimmel. Blant muslimer ble det diskutert hva en dårlig og god muslim var. Shoret ble kalt en dårlig muslim fordi han av og til drakk alkohol og røykte tobakk. Det var noe man skulle holde seg unna, det ble ansett som urent. Han forklarte at hans tro var en viktig del av hvem han var. Når noen sa han var en dårlig muslim, syntes han det var sårende. Han ville ikke snakke negativt om religion, han kalte det for noe

sårbart. Man skulle respektere andre menneskers syn. Shoret savnet å ha et nettverk av noen med samme bakgrunn som han selv.

Ariana: *Man bør opplyse innvandrere*

Ariana er 30 år og kommer fra Afghanistan. Hun jobbet med kvinner og barns rettigheter i FN i hjemlandet, og jus. Hun holdt helsekurs for kvinner og barn på engelsk. Ariana ble tvunget til å flykte til Iran etter konflikter med regjeringen om kultur - og religion. *Det ble heller ikke noe bedre da jeg flyktet til Iran. Afghanske mennesker får ikke lov til å jobbe der.* Hun hadde ingen muligheter til å skaffe seg en inntekt og måtte derfor dra videre til Norge.

Da Ariana kom til Norge, virket hun som tolk for andre nyankomne afghanske innvandrere som satt i mottaket. Hun hjalp også ungdommer hvis de trengte oversettelse fra dari til norsk²². Ariana jobbet som morsmållærer i samfunnsfag. Hun var stolt over at hun var ferdig med sitt første norskkurs i underkant av ett år.

Ariana opplevde mange problemer da hun bodde på mottaket, spesielt med innvandrere som sloss. *Man bør opplyse innvandrere mer enn man gjør!* Hun mente at hvis de rette instansene opplyste innvandrere med en gang de kom til Norge, ville det bli mindre konflikter mellom mennesker fra ulike land. Nyankomne innvandrere ville også ha et bedre utgangspunkt for å takle det som ville møte dem i det norske samfunnet. I andre land var det for eksempel ikke vanlig å ha hunder som kjæledyr, noe som gjorde at noen nyankomne kunne bli redde for dem. Hun hadde sett innvandrerbarn slå hunder fordi de ikke var vant til å ha dyr så nær seg.

Hjemmet til Ariana bestod av en liten gang, til venstre var det kjøkken og et spiserom. Gikk man til høyre kom man til stuen, hvor vi oppholdt oss. Hun hadde tre sofaer som var plassert langs veggene. På veggene hang det veggtepper som hun hadde teipet fast. På bordet stod det frukt, nøtter eller kjeks og det ble servert te. Det kom tydelig frem at stua var møblert for store besøk grunnet antall sofa.

Ariana har en bror på 19 og en søster på 12 år. Hun hadde ikke fått familie-gjenforening med hele familien. Mor og far befinner seg i hjemlandet. Det var problemer med UDI. Hun ville at moren skulle komme til Norge for å ta seg av søsteren. *Når jeg en dag skal gifte meg med en muslimsk mann, vil han ikke godta at jeg må forsørge min søster. Muslimske menn er annerledes enn norske, en norsk mann ville kanskje kunne godta det. Men slik er ikke de muslimske mennene.* Hun hevdet hun måtte betale seksti tusen kroner [advokathjelp] for å

²² Dari er et språk som snakkes i Afghanistan.

søke om å få familien til Norge, men UDI ville ikke garantere for at familien fikk komme. *Det er vanskelig å stå på egne bein når man kommer hit alene. Lillebror og lillesøster har ikke hatt introduksjonsprogram, kun jeg.* Søsteren var for ung og lillebroren på 19 trengte det ikke siden Ariana ble sett på som bindeleddet inn i det norske samfunnet. Det ble forventet at hun skulle vise sine søsken hvor man kunne gå for å finne de rette instansene.

Broren var i fast jobb og på fritiden leste han til bilførerprøven. Søsteren gikk på barneskolen og fikk ofte besøk av norske klassevenninner. Ariana hadde en del kontakt med norske mødre som ringte og lurte på om lillesøsteren kunne tenke seg å komme på besøk. Hun hadde fått en morsrolle selv om hun ønsket at den egentlige moren kunne være ansvarspersonen i søsterens liv. Ariana ønsket at barnevernet kunne avlaste henne når det gjaldt lillesøsteren²³. Hun mente barnevernet burde engasjere seg mer enn de gjorde. Hun uttrykket at hun syntes det var utfordrende å ta vare på søsteren og bekymret seg mye for fremtiden både for henne og seg selv.

Ariana mente at noen av de største utfordringene for innvandrerungdom var at de hadde ubeskyttet sex når de kom til Norge, som igjen førte til mange graviditeter. Mange ble ”rebelske” når de kom til landet, ifølge Ariana ville det si å ha ubeskyttet sex og kle seg utfordrende. Mange innvandrerungdommer kom fra land med sterke regler om hvordan man skulle kle og oppføre seg. Når de kom til Norge, ble det lettere å snike seg rundt spesielt om natten uten at det ble oppdaget av foreldrene. Hun mente at ungdommene burde få seksualundervisning slik at de kunne bevisstgjøres om farene ved ubeskyttet sex.

Innvandrerkvinner som var gift med dominerende menn, forsto ikke hvilke rettigheter de hadde i Norge. Kvinnene tok med seg normene fra hjemlandet og som var å føde mange barn og være hjemme. Ariana mente det var vanskelig for kvinnene å snakke med legen sin om slike problemer, spesielt om legen var mann. Det gjorde at kvinnene ble mer isolerte. Hun mente det burde arrangeres flere opplysningskurs. Disse kursene burde organiseres gjennom introduksjonsprogrammet uten menn tilstede.

Ariana hevdet det var bedre å være sjiamuslim enn sunnimuslim²⁴. *Sunnimuslim er de som er ekstremister ikke sjia, jeg er sjiamuslim.* Hun hevdet at sunnimuslimske kvinner hadde mindre frihet enn sjia. De kunne for eksempel ikke kontakte menn uten familiens

²³ For informasjon om avlastningsfamilier se: <http://www.tromso.kommune.no/aide-temporaire.117151.131tcd021.tct.html>

²⁴ Skillet mellom sunni og sjia er større i dag enn noen sinne både politisk og sosialt. Siden sunni utgjør den største gruppen, er ekstreme grupper som Taliban med på å kaste mer ”ved” på bålet når det gjelder konfliktene.

<http://www.stavanger-kulturhus.no/STAVANGER-BIBLIOTEK/NORD-SOER-BIBLIOTEKET/SPOERSMAAL-OG-SVAR/Konflikten-mellom-sunni-og-sjiamuslim-i-irak>

tillatelse. De fikk heller ikke jobbe og måtte gå i burka. Kvinner som var redde for sine menn kom bort til henne på frivillige arrangementer på Røde Kors og ønsket råd for hva de skulle gjøre med sin situasjon.

Ariana likte ikke at noen snakket nedsettende om islam. Hun mente det var mange stereotypier om muslimer. De ble stemplet som kriminelle uten at de var det. Samtidig mente hun at somaliske innvandrere var ekstremister innen islam. *For eksempel vil ikke somaliske kvinner ta deg i handen på grunn av sterke hilseregler innen islam.* Det skapte misforståelser i samfunnet. Mange muslimer misoppfattet det som stod i Koranen. For eksempel var flerkoneri ikke en del av Koranen ifølge Ariana. De eneste gangene det var lov for en mann å gifte seg med flere kvinner, var når landet var i krig. Da kunne det være mangel på menn. Det var ikke bra når en mann var gift med flere kvinner, det skapte bare konflikter. Mange ignorerte det og gjorde det likevel. Ariana syntes at på denne måten ble kvinner som egentlig trengte for eksempel økonomisk hjelp, ble utnyttet av menn. Mennene så en sjanse til å gifte seg med dem, men kvinnene kunne ha hatt en sjanse til en annen fremtid som å ta en utdanning.

Ariana var opptatt av hva som burde forandres i introduksjonsprogrammet. Da hun begynte der, hadde hun først én kontaktperson. Da han sluttet, fikk hun en annen. Hun var fornøyd med den nye og hadde han til hun avsluttet introduksjonsprogrammet etter 2 års deltakelse. Hun mente at den første manglet en del kunnskaper noe som kom til å ha betydning for henne. Vedkommende hadde ikke kunnskaper om familieforening, og det viste seg å gjøre den prosessen vanskelig for henne. Hun fikk ikke søkt om familieforening innen fristen. Hun mente det var en lov som sa at hun må søke innen et år ellers ble hun inntektsberegnet. Det skapte problemer for henne i ettertid. Derfor var hun kritisk til noen av dem som jobbet i kommunen.

Kontaktpersonene var for dårlige til å oppmuntre innvandrere til å ta høyere utdanning. I Norge er staten fornøyd bare en flyktning har en jobb som for eksempel renholder, mens i land som USA har de mer fokus på høyere utdanning. Hun likte likevel Norge på grunn av utdanning og det økonomiske systemet. *Alt er gratis bare man jobber og betaler skatt.* Da får man blant annet helsetjenester. Ariana mente nyankomne innvandrere hadde større sjanser for å få høyere utdanning i Norge enn i hjemlandet, og at kontaktpersonen burde være motivator for at den nyankomne skulle bli klar over mulighetene. *En saksbehandler burde vite litt om personen de har ansvar for, mens de er i introduksjonsprogrammet. Min saksbehandler hadde lest om en afghansk forfatter som han visste at jeg likte veldig godt.* Hvis kontaktpersonen viste mer interesse for innvandlerne de jobbet med,

kunne det skape et bedre samarbeidsforhold dem imellom. Hvis de ikke gjorde det, kunne det være med på å skape avstand mellom nyankomne og det norske samfunnet, og det ble vanskelig for innvandrere å integrere seg. Det kunne skape usikkerhet om hvordan man skulle oppføre seg i det sosiale rommet.

Ariana syntes det var vanskelig å lære norsk grammatikk og måtte ofte få lillesøsteren til å oversette hvis ordene ble vanskelige. Det at mange måtte vente lenge før de begynte på voksenopplæringen, gjorde det også problematisk. *Mange må vente to-tre måneder før de starter.* Det Ariana beskrev, var den første perioden for en nylig bosatt innvandrer. Ifølge introduksjonsloven skulle man tas opp i introduksjonsprogrammet i løpet av de tre første månedene, men hvis bosettingen skjedde like før sommerferien, kunne ventetiden bli en måned lengre. Mange var avhengig av å bruke tolk for å forstå hva andre sa, og mange måtte vente lenge før de fikk en morsmålslærer i samfunnslære. Undervisningen i samfunnsfag skjedde ofte på morsmålet til den nyankomne som var redd for å snakke norsk fordi han ikke behersket det. *Det ville ha endret seg hadde skolen fokusert mer på grammatikk og rettskrivning.* Det var ikke bare nordmenn som hadde problemer med å forstå nyankomne innvandrere, de nyankomne hadde også problemer med å forstå hverandre når de snakket sammen. Det var på grunn av aksenten som de forskjellige språkene hadde alt etter hvilken nasjonalitet eller område folk kom fra. Hun illustrerte det ved å si ”bose” istedenfor pose. Ariana viste hvor vanskelig det kunne være å uttale konsonantene når man ikke fikk øvet skikkelig på å uttale de norske ordene. Et av de beste virkemidlene ville være å ikke ha mange av samme nasjonalitet i klassen. Da kunne de ikke falle for fristelsen til å snakke eget morsmål. Hun mente at hvis man samlet mange fra samme nasjonalitet i samme klasse, ville deltakerne kun være sammen med de som snakket samme språk. *Somalisk muslimske kvinner liker ikke andre kvinner. De automatiserer kun med ”sine” egne, ikke med nordmenn.* Ariana hevdet at det var vanskelig å komme i kontakt med somaliske kvinner spesielt, for de ville kun være sammen med andre somaliske kvinner. Det var viktig at frivillige organisasjoner som Bymisjonen og Røde Kors kom inn i bildet og holdt kurs på voksenopplæringen slik at kvinnene ble opplyst. Hun mente det var den enkleste veien å nå kvinnene, siden det var der de var hver dag. Problemet kunne ha vært løst hvis det i tillegg ble startet opp obligatoriske kollokviégrupper der deltakerne måtte snakke norsk.

Ariana hadde observert at det var mange problemer med arabiske kvinner, og satte det på spissen ved å si at hun ønsket at arabiske kvinner var mer som thaikvinner. *Thaikvinner er flinkere å jobbe og konsentrere seg om utdanning. Arabiske kvinner bare konsentrerer seg om å få barn.* Hun syntes nyankomne burde ta mer kontakt med nordmenn. Hun foreslo at det

ble åpnet for flere felles aktiviteter der nordmenn og innvandrere kunne samles. Det burde skje i sommer-, vinter- og høstferien siden det var mange som ikke hadde noe særlig å gjøre i ferien. *Den norske kulturen er veldig forskjellig her, fordi at miljøet er annerledes. Her hilses det på en annen måte. Kontor, bedrifter og butikkene er også annerledes.* Det kunne være forvirrende at nordmenn hilser en dag, mens neste dag kunne samme person hilse med et smil men ingen ord. Hvis nordmenn og innvandrere var mer sammen, ville ikke slike misforståelser forekomme, opplysningskurs ville hjelpe.

Khur: Problemet ligger i hodene på folk, ikke mellom dem

Khur er i 20-årene og kommer fra Iran. Han kom til Norge i 2009 og satt på mottak i ni måneder i Nordland før han flyttet til Tromsø for å jobbe. Han jobbet på et gatekjøkken og fortalte han fikk jobben fordi han var perser og ikke kurder. Khurs arbeidsgiver likte ikke kurdere.

Khur fikk et lån hos arbeidsgiveren for å bo i Tromsø for å finne ut om han passet i gatekjøkkenbransjen. Den første tiden jobbet han gratis som i en praksis. Han jobbet så mye at han så ikke sentrum av Tromsø før det var gått seks måneder. Khur mente at jobben var en av grunnene til at han var sterk i norsk. Da han kom til asylmottaket, fant han raskt ut at han måtte lære seg norsk. Han betalte to hundre kroner i depositum for å låne ei norsk ordbok og pugget alle de norske ordene. I løpet av ni måneder hadde han grunnlaget for å lære seg norsk. Han videreutviklet språkferdighetene da han begynte å jobbe på gatekjøkkenet fordi mange av kundene var norske.

Khur hadde nettopp avsluttet sin deltakelse i introduksjonsprogrammet etter ett og et halvt år. Det vanlige er å delta i to år. Han jobbet fulltid på gatekjøkkenet størsteparten av tiden han deltok i programmet. Det resulterte i at han begynte på skolen klokken 08.00 og når han var ferdig, bar det rett på jobb til klokken 24.00. Khur hadde ikke tid til noe sosialt liv. Livet bestod av skole og jobb. Selv om han syntes det var både slitsomt og utmattende, var han ikke interessert i å kutte ned på jobben. Han likte å ha godt med penger. Han hadde både lønn fra gatekjøkkenet og introduksjonsstønad. Han ville heller jobbe enn å leve på lån fra Lånekassen hvis han skulle studere. Han var interessert i støtte til utdanning fordi Tromsø kommune nettopp hadde vedtatt at introduksjonsstønaden ikke dekket grunnskolen²⁵. Den dekket kun språkprøvene som innvandrere må bestå for ta grunnskole. Det betydde at hvis

²⁵ Khur diskuterte på andre innvandreres vegne. Han hadde lagt merke til at mange innvandrere ble opprørte på grunn av den nye lovgivningen.

han eller andre var interessert i ta grunnskolen etter språkprøvene, måtte de søke om lån fra Lånekassa. Han mente at mange ungdommer var avhengig av introduksjonsstønad for å kunne fullføre skolen. Spesielt ville jenter bli utsatt etter det nye vedtaket. Jenter har ofte ikke lov å utføre nattarbeid sånn som gutter ifølge deres religion. Khur mente guttene kunne klare seg uten introduksjonsstønad men var usikker på hvor dyrt det kunne bli. Norsk ungdom hadde en bedre sjanse til å ta høyere utdanning enn innvandrere. Khur mente at norske hadde en fordel fordi de hadde foreldrene i nærheten som kunne hjelpe dem økonomisk. Ellers var politiske flyktninger eneste unntak. De kunne få lånet som stipend. Han syntes det var urettferdig ovenfor andre flyktninger. Da jeg påpekte at nordmenn også måtte betale ned på lånet etter endt utdanning sa han; *Det er ikke det samme uansett, siden ved en endt utdanning vil nordmenn kun ha dette lånet å tenke på å betale ned. Mange innvandrere vil i tillegg til lånet ha sine foreldre som de skal sende penger til en gang i måneden.* Han sendte fem-seks tusen kroner i måneden til foreldrene som bor i Iran, derfor hadde han ikke råd til å ha studielån. Det var et reelt problem spesielt for ungdom mellom 18 og 19 år, påpekte han.

Khur syntes han har fått begrenset utbytte av voksenopplæringen. Han mente grunnen var at han i løpet av den første tiden på skolen måtte bytte klasse fem-seks ganger. *Jeg havnet sammen med folk som verken kan lese eller skrive norsk. Istedenfor å ta en test for å se hvor flink jeg var, puttet de meg bare inn i en ny klasse. Det skjedde fem-seks ganger før de fant den rette klassen for meg, jeg hadde sikkert ti forskjellige lærebøker i løpet av noen måneder.* Khur tok ekstra fag på grunnskolen for å kunne søke seg inn på videregående skole. Han hadde planer om å ta restaurantfag og kanskje en dag starte noe eget. Khur mente det var viktig å være god i matte for å kunne starte sin egen restaurant, fordi han måtte være flink med tall for å holde regnskapet i orden. Han syntes matematikk og naturfag var de enkleste fagene på skolen. Khur konkluderte med at han likte seg på voksenopplæringen, men at han hadde lett for å kjede seg.

Khur mente at innvandrere kunne skyldes på seg selv hvis de ikke kom i kontakt med nordmenn. *Utlendinger samler seg i grupper, derfor er det ingen som tar kontakt med dem. Hvis man vil, kommer man i kontakt med nordmenn. Jeg har mange norske venner og andre venner fra forskjellige nasjonaliteter.* Han innrømte at han hadde møtt nordmenn som hadde oppført seg rasistisk. En gang han var på fest, nektet en kvinne å sitte i samme rom som han og vennen hans fra Iran. Hun skjelte han ut og kalte han for en terrorist. Khur og vennen sa at de ikke var ute etter bråk, så de valgte å dra derfra. Kvinnen oppførte seg sikkert slik fordi hun var full, så han tok det ikke som en fornærmelse.

Grunnen til at deltakere ikke tok kontakt med nordmenn, var at de ikke turte å snakke

norsk fordi de var redde for å dumme seg ut. Nordmenn kunne le av dem, konstaterte Khur. Derfor trakk nyankomne innvandrere seg inn i det trygge ved for eksempel å snakke med folk fra hjemlandet på Skype. *Problemet ligger i hodene på folk, ikke mellom dem.* Hvis man brøt ut av ”tryggheten” ville det være enklere for innvandrere å komme i kontakt med nordmenn. Roten til alle konflikter lå i misforståelser mente han.

Khurs far var en velstående forretningsmann, men på grunn av sykdom ble han nødt til å slutte å jobbe. Faren slet blant annet med diabetes og høyt blodtrykk. Khur ville gjerne ha sin familie til Norge slik at faren kunne få behandling. Men faren følte at han hadde for dårlig helse til å gå gjennom prosessen med å komme seg til Norge. For å få legebehandling i Norge måtte faren ha norsk personnummer, noe han ikke hadde²⁶. Khur tenkte mye på familien i hjemlandet. Han var ikke spesielt glad for at søsteren skulle gifte seg i en alder av 19 år, han ville ikke gratulere henne med giftemålet fordi han mente hun var for ung til å gifte seg. Khur ville ikke flytte tilbake til Iran fordi han mente at han hadde forandret seg så mye at han ikke ville klare å tilpasse seg levereglene der. Han planla heller å bygge seg ei fremtid i Norge gjennom utdanning, og kanskje ville drømmen om å starte noe eget gå i oppfyllelse en dag.

Patrick: Introduksjonsprogrammet var ikke bra for meg

Patrick er i 40-årene. Han kommer opprinnelig fra Rwanda og er ansatt på Flyktningsjenesten. Tidligere var han deltaker i introduksjonsprogrammet. Patrick hadde en master i fredsstudier. Han hadde gjort minifeltarbeid på voksenopplæringa i Tromsø²⁷.

Før han kom til Norge hadde han en utdanning innen juss og språk og åtte års arbeidserfaring. På egenhånd undersøkte han om han kunne få jobb på grunnlag av utdannelsen men fikk beskjed om at det ikke var mulig. Først måtte han lære norsk slik at han ble kvalifisert for å ta en ny utdanning²⁸. Patrick kom fra et katolskdominert område i Rwanda men tok avstand fra religion. Han mente at religion tok alt for stor plass i menneskers liv i form av makt. Han sammenlignet ofte likheter og ulikheter mellom den katolske og islamske tro.

Han fikk plass i introduksjonsprogrammet da det var et prøveprosjekt i Tromsø rundt

²⁶ For å få tildelt personnummer må flyktninger få innvilget asyl i Norge. For mer info se: <http://www.tromso.kommune.no/flyktninger-og-asylsoekere.121266.no.html>

²⁷ Minifeltarbeid er et begrenset prosjekt man utfører som en del av bachelor i sosialantropologi. For mer info se http://uit.no/for-studiesokere/vis-emne?p_document_id=293314

²⁸ Patrick snakker også fransk og engelsk.

2004-2005 og fullførte programmet på ca ni måneder²⁹. Han hadde med seg hele familien til Norge, noe som sparte han for prosessen med familiegjenforening³⁰. Det kunne være en tidkrevende prosess for mange nyankomne innvandrere.

Patrick mente at før introduksjonsprogrammet ble det skapt forventninger og illusjoner om hvordan livet skulle utvikle seg i Norge. Patrick ble også motivert fordi at han visste han måtte gjøre jobben selv for å skape seg ett nytt liv. Da Patrick oppdaget at utdannelsen fra hjemlandet var null verd, *traff jeg gulvet*. Det var hardt å innse at han var avhengig av introduksjonsstønad for å kunne forsørge familien. Forventninger som (fra Rwanda) jobb, penger, status mistet relevansen da han innså at han måtte begynne på nytt. *Det fikk meg tvert om til å bestemme meg fra dag én at jeg skulle studere på universitetet*. Å bestemme seg med en gang var viktig fordi det verste han gjorde var å tvile på seg selv, spesielt når andre gjorde det. *Man kan si til de andre at de tar feil, så bevise det*. Patricks beviste at han mestret norsk ved å skrive bacheloroppgaven på norsk og ikke engelsk. Med det viste han ikke bare at han mestret språket muntlig, men også skriftlig. Han syntes at selve programmet ikke bra for han, men nødvendig. Det var nødvendig fordi det var den sjansen han hadde til å få tilbake livet som lignet det han hadde hatt i Rwanda. Gjennom programmet fikk Patrick blant annet den økonomiske hjelpen han trengte for å komme i gang med sitt nye liv i Norge.

Patrick mente at det var to sider ved introduksjonsstønad. Den ene at innvandrere tenkte for mye på den, slik at mange glemte at introduksjonsprogrammet besto av mer enn økonomi³¹. Den andre var at folk glemte hva de hadde økonomisk før de begynte i introduksjonsprogrammet. Mange glemte også at de fikk en betydelig inntektsøkning da de startet i programmet. Eksempelvis ville de som satt i mottak før de ble bosatt i en ny kommune, oppleve et stort økonomisk løft. En nyankommet som bodde på mottak fikk annenhver uke ca 1500 kroner å leve av. Istedenfor for å fokusere så mye på disse tingene burde folk heller tenke på hva de ville fylle dagene sine med mente Patrick. Han snakket om det som skulle bygge grunnlaget for fremtiden i form av språk, valg av skole, yrke og nettverksbygging. De som hadde dårlig økonomi før de ble bosatt i Norge, fikk større glede økonomisk enn de som var velstående før de ankom. Sistnevnte var vant til å leve slik man gjør her, mens fattige plutselig fikk mer penger å bruke på én måned enn de hadde hatt til sammen på ett år. Patrick mente at deltakere ofte hadde høye forventninger når de skulle bosettes. Mange hadde undersøkt eller hørt av andre hvor mye de kom til å motta i støtte.

²⁹ Jo raskere man fullfører programmet, jo bedre. Det virker som det er en prestisje blant innvandrere jo raskere man klarer å fullføre, helst før det har gått to år.

³⁰ Som nevnt tidligere kan det innebære lange søkeprosesser når man vil ha familien til Norge.

³¹ Det er lønna deltakere mottar for å delta i introduksjonsprogrammet, det trekkes også skatt av den.

Istedenfor å være opptatt av introduksjonsstønaden burde den nyankomne forberede seg på at introduksjonsstønaden var midlertidig og ville en gang ta slutt.

Det var mange lærere på voksenopplæringen som ikke brydde seg om rettskrivning. Hvis tekster var leselige, var det nok. Mange nyankomne visste ikke at hvis strukturen i teksten var på plass, økte også sjansen for høyere karakter. De kunne ikke forvente å være ekspert i det norske språket når de var ferdige med introduksjonsprogrammet. Det var derfor introduksjonsprogrammet hadde begrepet ”grunnleggende kvalifisering”. For å lære bedre norsk måtte man legge mer innsats i å bruke språket etter at man var ferdig. Det kunne gjøres ved å ta ulike språkkurs ved voksenopplæringen, videregående skole eller universitet. Patrick var langt nær utlært i det å tilegne seg norsk språk da han var ferdig i introduksjonsprogrammet.

Patrick var oppdratt i den katolske tro men hadde valgt å ta avstand fra den. I den katolske tro var det som i islam vanlig å faste. *Hvis man er syk, kan man utsette fasten. Vi har et uttrykk som sier at en god sjel finnes i en sunn kropp.* Hvis man var syk, burde man utsette fasten fremfor å tvinge seg selv til å fullføre den. Religiøse normer og regler kunne angi hvordan han skulle kle seg, hvordan han skulle være eller hvem han kunne gifte seg med. *Nasjonalisme og religiøs identitet kan være det samme samtidig, spesielt hvis religion er en del av nasjonalismen.* Nasjonalisme og religion var to sterke fenomener og det kunne gi mennesker sterk og lojal tro mot makten som utøvde den.

Patrick mente at kontaktpersonen som innvandreren hadde gjennom introduksjonsprogrammet, ikke bestandig var klar over den makten han hadde over deltakerens liv. Han hadde stor påvirkningskraft, og innvandreren ville ofte komme og be om lov til for eksempel å flytte til en ny bolig til tross for at innvandreren skulle bestemme selv. Det var viktig at kontaktpersonen fungerte som en motivatør. Hvis den ansatte hadde tid til overs etter et møte, burde han ta seg tid for å snakke om dagligdagse ting og spørre om hvordan det gikk med den nyankomne. Det kunne gjøre den nyankomne innvandreren mer avslappet og tillitsfull ovenfor kontaktpersonen.

Introduksjonsprogrammet kunne for enkelte være en stor omveltning. *Man kan ikke garantere at man kan løse psykiske problemer, men man kan sette av litt tid til en prat.* Mange som kom til Norge, hørte myter om hvordan det var å bo her, men realiteten oppleves som ganske hard. Nyankomne fra forskjellige land hadde ulike måter å formidle informasjon til hverandre på. *Det som er vanskelig er å få folk til å forstå at den jobben de har gjort i hjemlandet, er den samme de må gjøre her.* De nyankomne innvandrerne måtte skaffe seg et sted å bo, få utdanning og selvstendig økonomi.

Kapittel 6:

Den vanskelige integreringen

Noen nordmenn sier at i Norge er en 'vaskejobb' en bra jobb, og vi kan bare si takk! Men sier vi nei, lukker de døra. En stor takk til nordmenn: Til tross for at dere er kjempeglade i å ha vaskejobb, gir dere oss de beste jobbene. *Francis K. fra Kongo.* (Grigoryan 2008:49)

Her skal jeg ta for meg den andre gruppen av informanter, nemlig de som jobber med innvandrene og representerer byråkratiet. De er ansatt som programkoordinatorer på Flyktning-tjenesten i kommunen.

Jeg hadde tre informanter, som jeg har valgt å kalle Moussa, Espen og Patrick. Som man kan se er Patrick både tidligere deltaker i introduksjonsprogrammet og nå ansatt. Jeg fant ut at han kunne representere de som skal integreres og de som integrerer. Moussa har innvandrerbakgrunn, men har ikke vært deltaker i programmet og Espen er etnisk norsk. Det er noe som påvirker samtaleemnene til programkoordinatorene.

De ansatte intervjuet jeg sommeren 2012 og vinteren 2013, og noe handlet om integreringsdebatter som foregikk i disse tidsrommene.

Moussa: Hva er integrering og hva er assimilering?

Dette er en mann i 40-årene som kommer fra Mali. Han har studert i Frankrike og Storbritannia og flyttet til Norge for å studere. Moussa har mastergrad og jobbet som lektor på universitetet i Tromsø før han begynte på Flyktningtjenesten.

Siden Moussa var den eneste personen fra Mali som bodde i Tromsø, endte det med at han kun hadde norske venner. Det skapte reaksjoner hos andre innvandrere som lurte på hvorfor det var slik. Moussa mente han ikke kunne noe for at de vennene han hadde opparbeidet seg, var norsk. Han hadde skaffet seg en omgangskrets gjennom venner og fotball. Han danset salsa på fritiden. Mange han ble kjent med, møtte han gjennom danse miljøet.

Det var mange som lurte på hvor lenge man er flyktning fortalte Moussa. Når en innvandrere hadde blitt en del av det norske samfunnet, kalte Moussa det for å være naturalisert norsk. Han fortalte at det stammet fra kolonitiden i Mali. Der var det fire kommuner som hadde blitt naturalisert fransk. Selv om de snakket fransk i Mali, var det mange som aldri hadde møtt en franskmann. *De som flytter til Frankrike føler seg aldri fransk. Det finnes tre til fjerde generasjons innvandrere som aldri finner seg til rette. Det er fordi de hvite flytter fra nabolagene så fort afrikanere blir deres naboer.* Man kunne være født i Frankrike som andre generasjonsinnvandrere, ha fransk statsborgerskap, men likevel aldri føle seg fransk. De fransktalende innvandrerne var forbannet på det som skjedde i Frankrike. Det Moussa ville frem til med disse eksemplene var at mange innvandrere brukte begrepet naturalisert nordmann når de skulle forklare hvor ”norsk” de følte seg.

Mange innvandrere likte ikke nordmenn fordi de mente de var rasister. *En gang jeg og en kollega [norsk bakgrunn] var på en uteplass, ble vi sittende å høre på innvandrere som snakket stygt om nordmenn. Min kollega ble tydelig provosert av denne snakken og måtte plutselig gå. Om det var på grunn av at hun var så provosert av å høre på dem, eller om hun hadde det travelt, er jeg ikke helt sikker på.* Istedenfor å være sinte på hverandre, burde man heller prøve å samarbeide for å få til en god integrering.

Moussa brukte seg selv som eksempel fra da han bodde i Russland. *To stykker fra Aserbajdsjan og Tjetjenia stod og lo og pekte på meg når jeg gikk forbi, det var fordi jeg var en farget mann. Jeg gikk bort til dem og sa at de skulle bare le godt, men russerne hater dere mer enn meg. Jeg foreslo at vi heller kunne stå sammen istedenfor å gjøre narr av hverandre. Historien endte med at jeg fikk mat hos dem.* Moussa mente at man kom lengre ved å nærme seg hverandre og slå av en prat istedenfor å vise fremmedfrykt. Man måtte jobbe for integrering, ikke mot.

Noen nyankomne prøver for hardt å integrere seg slik at de kunne minne om assimilerte innvandrere. Disse var ofte de strengeste og mest mistenksomme mot andre mennesker forklarte Moussa. *For eksempel på flyplassen i Frankrike ansatte de afrikanere til å stå i toll. Det var fordi de var mye strengere enn de som for eksempel var fransk.* Fordi

afrikanerne hadde vært vant med å være på vakt i hjemlandet på grunn av korrupsjon o.l., ville de ha lettere for å avsløre noe mistenksomt i tollene. Folk i Vesten var mer vant til å stole på hverandre, ingen laug eller stjal. De som kom fra fattige land, var mer vant til å se seg over skulderen og være mer skeptiske ovenfor andre mennesker.

Moussa og en norsk venninne gikk for ti år siden forbi en gateselger fra Mali som solgte smykker i en norsk by. Venninnen regnet med at Moussa kjente gateselgeren siden han også kom fra Mali. Moussa svarte kjapt at han ikke kjente alle mennesker som var fra landet. Han påpekte at det bodde mange millioner mennesker der. Denne diskusjonen foregikk fordi kvinnen måtte betale et forskudd på smykkene hun ville kjøpe hos gateselgeren. Venninnen til Moussa sa seg villig til det. Moussa hadde lyst til å si til henne at hun ikke måtte stole blindt på mannen, men gjorde det ikke fordi han ikke ville ødelegge mannens troverdighet om han tok feil. Historien endte slik han fryktet, mannen tok pengene, og venninnen fikk aldri smykkene hun hadde bestilt. Moussa mente at det hadde vært vanskelig å svindle en innvandrer både i Norge og i utlandet, fordi de var mer vant til korrupsjon og svindel enn nordmenn. Med slik mistenksomhet og ønsket om å bli norsk statsborger blir også innvandrere de verste kritikerne, ikke bare mot seg selv, men også mot andre innvandrere.

Men hva er egentlig integrering og hva er assimilering undret Moussa seg. Det optimale for en innvandrer måtte være å bli som en nordmann og integrert muslim. Med det mente han at når han var som en nordmann, forsto han norske lover og regler. Deltakerne tilegnet seg også kunnskap om det norske språket og hvordan de skulle bevege seg rundt i det norske systemet.

Moussa påpekte at inngangsportalen til det norske samfunnet var å beherske norsk. Han mente at innvandrere som ikke ville vedkjenne seg egen kultur, var kanskje de minst tolerante og burde ikke ha jobber som gikk ut på å integrere andre innvandrere. De kunne stille for høye krav til deltakere som ikke klarte å gjennomføre integreringsprosessen i samme tempo som seg selv. Slike innvandrere kunne du finne i politikken. Moussa viste da til bl.a. FRPs innvandrertalsmann som var fra Iran.

Den ansatte og deltakeren må møtes på halvveien. Moussa mente det var viktig at deltakeren viste aggressivitet, fordi det kunne være slitsomt å gå mot en så stor autoritet som en offentlig instans. Hvis deltakeren søkte på diverse stønader, måtte han ikke gi seg så lenge han hadde lovgivningen på sin side. *Man kan ikke skyldes på systemet hvis noe går galt, systemet gjør det de skal gjøre. Innvandrere griper ikke sjansen de får.*

Moussa mente at det var bedre å integrere seg alene enn sammen med deltakere fra samme nasjonalitet. Det var mer effektivt hvis nyankomne ble nødt til å snakke norsk og lot

seg integrere i den norske befolkning. Nyankomne og nordmenn var ikke så forskjellige, kultur, språk, by/bygd og målbevissthet var ikke så forskjellig som folk trodde hevdet Moussa. Derfor burde det ikke i utgangspunktet være vanskelig for deltakeren å integrere seg alene siden alle mennesker hadde det samme utgangspunktet. Moussa var motstander av å bosette for mange nyankomne innvandrere på samme sted, man kunne risikere at nyankomne isolerte seg i "gettoer". Eksempelvis ville somaliere kunne falle i den fellen siden de utgjorde en stor gruppe i Norge.

I utgangspunktet trodde ikke Moussa at noen grupper tilpasset seg bedre enn andre etter deltakelse i introduksjonsprogrammet. Men de som samlet seg i gettoer, strevde mest med å integrere seg i det norske samfunnet. Moussa mente det var de største innvandrergruppene som fikk de dårligste ryktene. Hvis nordmenn for eksempel så mange nyankomne innvandrere samlet seg i store grupper i gaten, kunne det oppleves som skremmende, og da turte de ikke å ta kontakt med dem. Det isolerte innvandrerne mer enn nødvendig.

Moussa hevdet det var tendenser til at enkelte påsto eritreere var lettere å bosette enn andre flyktninger. Mange hadde utdanning og de kom seg raskt i arbeid. Det resulterte i at ulike kommuner drev med flyktningshopping, det vil si at kommunene plukket ut flyktingene som ble ansett som de minst problematiske å bosette³².

Innvandrere måtte engasjere seg sosialt og politisk for bli en del av samfunnet. *Man kan engasjere seg ved for eksempel å spørre, hva skjer med Troms Kraft, da tilegner man seg kunnskap.* Hvis deltakeren ikke engasjerte seg i samfunnet, kunne han ikke forvente at han tilegnet seg kunnskap, og da hadde man heller ingenting å snakke om når man skulle snakke med befolkningen.

Mange innvandrere hadde fått et ufortjent dårlig rykte. Innvandrere som for eksempel valgte den kriminelle veien, ødela for dem som prøvde å skape seg et nytt liv i et nytt land. Moussa mente at somaliere har fått et ufortjent dårlig rykte. De var flinke å jobbe men ikke til å sosialisere seg. Hvis nyankomne innvandrere skal leve og bo i Norge, måtte de tilpasse seg systemet ved å finne seg sin egen vei gjennom det. Den nyankomne må mange ganger svelge sin stolthet eller ikke "sitte" på den. Han må ta imot "hjelp".

Hvis den nyankomne ikke tar kontakt med offentlige instanser er det hans problem. Moussa likte deltakere som ville være ferdig med introduksjonsprogrammet før det hadde gått to år. Det var slike deltakere som heller ikke ville ha supplerende sosialhjelp. Deltakere med

³² Flyktningshopping var et uttrykk som hadde oppstått blant ansatte i kommunen. Det betydde at en kommune plukket ut de flyktingene som "klarte seg best" De var mest gunstige siden de blant annet kom seg raskere i arbeid og brukte ikke for mye av budsjettet til kommunen. Noen var raskt ferdig i programmet.

god progresjon gjennom programmet, hadde størst sjanse til å bli fort ferdig. Han mente at introduksjonsprogrammet var et opplegg man ikke burde være for lenge i. Det skulle kun legge grunnlaget for hvordan deltakeren skulle integrere seg i det norske samfunnet. Derfor var det en fordel når deltakere bestemte seg for å bruke minimalt med tid i programmet.

Moussa merket at mange innvandrere hadde fordommer mot nordmenn. De trodde at nordmenn ikke var sosiale og ikke ville ha kontakt med innvandrere. *Jeg har forsøkt å fortelle dem at det ikke bare er innvandrere nordmenn oppfører seg slik mot, men mot hverandre også. Det er ikke rasisme, men kulturelt.*

Moussa kjente en mann fra Kamerun som ikke snakket med noen på tre dager. Denne mannen var en doktorgradsstudent. *Han fortalte, hvis han snakket til folk, lo de bare og da valgte han heller å la være å prate. Det var instituttlederen som tok imot han og hos henne fikk han bare bo i 2 uker før han måtte finne seg noe eget.* Det var vanskelig for mannen å integrere seg i samfunnet fordi han ikke klarte å knekke de sosiale kodene. Han følte bare at folk lo av han når han forsøkte å få kontakt.

I februar 2013 foregikk en debatt i media om å fjerne kontantstøtten. En av grunnene var at stønaden gjorde det enklere for deltakere å være hjemme istedenfor å jobbe. Derfor var et av argumentene for å fjerne stønaden, at den hemmet innvandrerkvinner fra å satse på utdanning eller jobb. Denne debatten hadde Moussa også lagt merke til. Han mente støtten ikke bare hindret kvinnene i å komme i kontakt med andre, men også barna som ikke kom i kontakt med andre barn. *Man blir frarøvet sjansen til å bli kjent med andre foreldre, mange muligheter blir borte fordi at de blir innestengt hjemme.* Det ga også dominerende menn sjansen til å være enda mer dominerende fordi kvinnene ble isolert hjemme. *Du har to typer sirkler. Den ene er skole og barnehage, som vil si kontakt med ansatte og andre foreldre. Dette er noe du blir tvunget ut i. Den andre er den lette veien, å være hjemme og ikke ha kontakt med det norske samfunnet. Dette skaper ikke noen muligheter.* Å fjerne kontantstøtten ville gjøre det enklere for kvinner å komme seg ut av hjemmet og få kontakt med andre foreldre. Da ville barna få seg venner og lettere få være med på ting som skjer i samfunnet.

Deltakere i introduksjonsprogrammet som Moussa var kontaktperson for, kom ofte på døren til Flyktningtjenesten for å snakke med han. Når han måtte gi en beskjed uten tolk, kunne det være krevende. Hvis deltakeren ikke kunne så mye norsk, svarte han "ok" uten å skjønne hva Moussa sa. Når deltakeren kom tilbake og de kommuniserte med tolk, påsto den samme deltakeren at han ikke hadde fått beskjeden. Moussa passet på å lage notater like etter at han har gitt beskjedene, slik at han kunne gå tilbake å sjekke hva som var sant og ikke sant, men også for å huske hvordan samtalen forløp seg. Det illustrerte hvor viktig det var å forstå

hva som ble sagt, spesielt hva en i en offentlig instans sa. Hvis deltakeren svarte ”ok” eller ”ja” uten å forstå, kunne det medføre økonomiske problemer for deltakeren.

Moussa fortalte om en kvinne som ikke fikk søkt om overgangsstønad og barnetrygd fordi hun satt på mottak da hun fikk barn. Hun hadde heller ingen til å hjelpe seg å søke før hun fikk en kontaktperson på Flyktingtjenesten. Regelen sa at slike søknader må sendes innen barnets første leveår. Hun fikk kun søkt om barnetrygd og ”tapte” tretti tusen kroner fordi hun ikke hadde kunnskap om muligheten for å søke på den andre stønaden.

Når deltakere skulle tilegne seg kunnskap om de forskjellige instansene, var det viktig at programkoordinatoren tidlig gjorde dem klar over hvem som gjorde hva. Hvis deltakeren skulle søke om bostøtte, måtte deltakeren gå til servicetorget. Skulle deltakeren søke om sosialstønad, måtte han gå til nav. Disse instansene skulle også være behjelpelig med å fylle ut søknadene.

Det var ikke bare deltakerne som måtte ha de rette kunnskapene om hvordan de skulle forholde seg til instansene, men også ansatte i instansene måtte ha de rette kunnskapene om målgruppen de skulle jobbe mot. [Det er en debatt som er blitt mer aktuell etter at nav overtok utbetaling av sosialstønader. Flyktingtjenesten tok seg av denne prosessen før nav, da trengte ikke deltakerne å søke, det ble ordnet automatisk.] Nav hadde ikke ansatte med nok kunnskap om flyktninger da de overtok ansvaret for sosialstønadene. Det ble problematisk for deltakerne som ikke visste nok om nav og sosialstønad til å forstå hvordan de skulle gå frem i en søkeprosess. Mange visste ikke at de kunne forlange å ha tolk med på møtet, noe etaten var pliktig til å sørge for.

Siden Moussa var fra et afrikansk land, gikk mange ansatte fra forskjellige etater ut fra at han skulle være tolk for sine deltakere³³. Ofte måtte han forklare at selv om han var innvandrер, snakket han verken somalisk, tigrinja eller arabisk. Det viste hvor lite kunnskap de offentlig ansatte hadde om innvandrерgruppene. *Når jeg kommer til nav, er det kun én person som kan hjelpe ved spørsmål fra deltakere i introduksjonsprogrammet. Heldigvis har de lyst ut ei stilling, Det så jeg i avisen her om dagen. Kanskje de bare skulle ansette han som bestandig kan svare på de spørsmålene man har.* De ansatte i forskjellige etater visste lite om flyktingarbeid, så det var viktig å få dem opplyst. Moussa kunne sende flyktninger til servicetorget og som ble sent tilbake til han. Folk trodde at siden det het Flyktingtjenesten skulle programkoordinatorene ta seg av alt som hadde med flyktninger å gjøre. Det var feil. Denne etaten hadde ansvaret for bosetting, introduksjonsprogrammet og å vise deltakerne

³³ Jeg vil gjennom oppgaven bruket ordet ansatt som en generell betegnelse av de som jobber i offentlig sektor.

hvor de skulle gå når de skulle søke om for eksempel sosialstønad. Etatene som ytet tjenesten hadde ansvaret for at den ble gjennomført, ikke Flyktningtjenesten.

For å sikre integreringen i Norge mente han det burde være mer tverrfaglig samarbeid mellom etatene. *Det burde ansettes flere folk i etater som nav, det ville gjøre et samarbeid lettere.*

Espen: *Vi stigmatiserer innvandrere og glemmer oss selv*

Dette er en mann på ca 40 år som jobbet som programkoordinator på Flyktningtjenesten. Han tok mellomfag i historie og litteraturvitenskap ved et norsk universitet. Espen påsto han var kulturrelativist. Han hadde jobbet på avdelingen en del år. Han var veldig klar på at han ikke ville bruke av arbeidstiden når vi skulle møtes, for da ville han ta av tiden beregnet til deltakere. Derfor møttes vi på kafé når han var ferdig på jobb på ettermiddagene.

Han innledet samtalen med å si; *Vi stigmatiserer innvandrere og glemmer å tenke på hvordan vi selv oppfører oss når vi er i utlandet. For eksempel er det ingen som snakker om nordmenn som kjører pirattaxi på Gran Canaria.* Han hadde lest om det i en artikkel i Aftenposten.

Espen mente at introduksjonsprogrammet var en tjeneste de ansatte på Flyktningtjenesten var der for å utføre. For eksempel het det at alle hadde rett på et tilbud om skoleplass, på samme måte som nyankomne innvandrere hadde rett og plikt til å delta i introduksjonsprogrammet. Programkoordinatorene hadde plikt til å følge opp den nyankomne i bosettingsprosessen. Det var et spesifikt lovverk som klargjorde hvem det omhandlet. Der stod det også at de som ytet tjenesten skulle gjøre sitt beste for å fremme introduksjonsloven for de som hadde rett til et introduksjonsprogram. Innvandrere over 55 år hadde ikke slik rett, men fikk sosialstønad og minstepensjon. Den norske stat hadde bestemt at disse innvandrerne ikke trengte opplæring gjennom programmet.

For å skape et godt arbeidsforhold var det viktig for Espen å kjenne til litt om kulturen til den deltakeren han var kontaktperson for. Et eksempel på det kunne være å stille spørsmål om det fantes noen bra artister fra deltakerens hjemland og som hadde gitt ut noe musikk i det siste. Det viste at han engasjerte seg i deltakeren og ikke bare utførte en jobb han ville ha

overstått raskest mulig. Men det var ikke noe Espen fikk tid til så ofte med sine deltakere. Å snakke om fritidssystemer kunne han gjøre hvis han hadde litt tid på slutten av møtet for slik å vise at han var interessert i deltakeren. Det var også viktig å bygge opp et tillitsforhold til personen han skulle jobbe med i to år.

Mange innvandrere ser ikke på lovverket og sender heller ikke inn klager innen fristen, de vurderer situasjonen og avslutter setningen med takk for at du er en god venn. Espen pleide å si til deltakerne at de tingene han gjorde, gjorde han ikke som en venn men fordi at han fikk betalt for å gjøre jobben. Han forsøkte å forberede hver deltaker på at mange ansatte i systemet møtte deltakere på den måten. Det var også viktig å forklare at han ikke var deltakerens venn men deres byråkrat. Da var det spesielt viktig å fortelle hva han mente med utsagnet. Etter at introduksjonsprogrammet var avsluttet kunne han være en venn og for eksempel utveksle telefonnummer. Så lenge deltakeren deltok i programmet, skulle arbeidsforholdet være profesjonelt. Samtidig syntes han det var viktig å vise en genuin interesse for innvanderens liv ved å forklare forskjellen mellom den private og den offentlige personen. Deltakere spurte ofte programkoordinatorene på Flyktningtjenesten hvordan de hadde det og om de hadde det bra. Da var det viktig at man viste samme oppmerksomhet tilbake.

Når en deltaker kom til Norge, burde han selv bestemme om han hadde lyst på karriereskifte og begynne på en ny utdanning. Ifølge individuell plan skulle deltakerne finne veien mot målet. Målet var at deltakerne raskest mulig kom seg i jobb, og at den jobben skulle være mest mulig lik den han hadde i hjemlandet. Når deltakerne skulle integrere seg i et nytt land, så burde valget være opp til personen som stod i prosessen.

Somaliere og eritreere var to store grupper som bosatte seg selv³⁴. I Tromsø ble det skapt et skeivt bilde av hvor mange kommunen hevdet den bosatte, for det reelle antallet ble mindre når man trakk fra de som skaffet seg leilighet på egen hånd. Det som skilte disse fra de som det ble sendt forespørsel fra IMDi, var at de spurte selv om de kunne bli bosatt. De potensielle deltakerne ringte på døren til Flyktningtjenesten og spurte om de kunne få introduksjonsprogram i kommunen. Hvis innvanderne befant seg i en annen del av landet, fikk de venner til å spørre for dem.

Espen var kritisk mot ledelsen og sa at den brukte begrep som normalisering når det var snakk om integrering av flyktninger. Han reagerte på slike utsagn, det samme med at del-

³⁴ På grunn av boligkrisa i 2013 har kommunen begynt fortrinnsvis å bosette flyktninger som skaffer seg bolig selv. Det resulterer i at de som sitter på mottak og ikke har nettverk eller ressurser for å klare dette, risikerer lang ventetid før de blir bosatt.

takerne skulle vise takknemmelighet overfor kommunene for at de fikk delta i introduksjonsprogrammet. *Det er ikke flyktningene som skal være takknemmelig ovenfor de offentlige ansatte, men man skal heller tenke at det er de offentlige ansatte som skal være det ovenfor flyktningene.* Enkelte ansattes holdninger overfor flyktninger var uakseptabel. De burde tenke på at de var der for å yte tjenesten ovenfor flyktningene og ikke omvendt.

Espen mente at den gjennomsnittlige nordmann hadde mer penger enn en deltaker i barndommen. Mange kom fra fattige land. Espen likte ikke nordmenn som sa at innvandrere kom til landet for å snylte på staten. Han likte heller ikke mistenkeligjøringen blant noen av de offentlige ansatte og mente det gikk på dem selv og ikke så mye på innvandrerguppen som helhet. Utsagn som å sy puter under armene på deltakerne, ble brukt. Introduksjonsloven var for å ivareta deltakerne og ikke de offentlige ansatte. Enkelte av de ansatte burde ta seg et holdningskurs om hvordan de skulle opptre ovenfor deltakerne. Det var ikke de ulike innvandrergruppene det var noe galt med, men hvordan de ble møtt av systemet.

Voksenopplæringen ville ikke ha deltidselever. Derfor kunne ikke deltakerne ha et kombinert løp i språktreningen med språkpraksis og noen dager på norskopplæringen. Både norskopplæringen og FIA motsatte seg det. Det var ødeleggende for deltakerne fordi et kombinert løp kunne ha styrket språket.

Espen mente at introduksjonsloven ga rom for fortolkning ifølge fortolkningsloven hva gjaldt voksenopplæringen og hva den skulle innebære. Han mente det var noe som kunne diskuteres. Diskusjonen gikk ut på at det var blitt besluttet at grunnskolen ikke skulle inngå i introduksjonsprogrammet. Dette ville skape økonomiske problemer for mange deltakere. Det var mange som ikke fikk realkompetanse fordi de manglet dokumenter som kunne bevise at de kunne yrket de hadde hatt i hjemlandet. Men for å komme i arbeid måtte deltakerne kunne norsk. Da var det ikke alltid nok med norskprøve 2, da kunne det forlanges norskprøve 3 også. Nyankomne enslige mindreårige hadde en fordel. Når de bodde i bofellesskapet (på avdelingen for enslige mindreårige), hadde de god tid til å avslutte grunnskolen. Da hadde de også god tid til å klare norskprøve 2 før grunnskolen.

Espen var skeptisk til et nytt prosjekt som var utformet av kommunen og FIA. Det handlet om at deltakerne i språklære skulle leke seg frem fysisk og gjennom lek, dans o.s.v. som skulle være introduksjonsprogrammet for analfabeter. Han tvilte på at deltakerne ville være rustet til arbeidslivet gjennom et slikt program. Han mente at fremfor å "leke" seg gjennom introduksjonsprogrammet, burde de ansatte i kommunen satse på å lære deltakerne de grunnleggende prinsippene om hvordan de skulle opptre sammen med andre ansatte på en arbeidsplass. Det var det deltakerne egentlig var ute etter å forstå. *Man går inn i en slags*

oppdragerrolle, det blir for mye fokus på holdningsmoral. For eksempel sier man at når du kommer inn i et rom må du hilse på sjefen og mot dine medarbeidere må du være sånn og sånn ellers kan det bli misoppfattet. Det innvandreren ofte savner er beskjeder som hvor er lageret jeg skal jobbe på og hvilke arbeidsoppgaver er det som skal utføres.

Espen hevdet det var dårlig skriftspråk blant de ansatte. Det gjaldt spesielt i vedtak som ble sendt deltakere. Det var en farlig tendens hvis vedtakene ble utformet slik at meningen kunne misforstås og de dermed virket mot sin hensikt. Dessuten mente han at en offentlig ansatt var en representant for det norske språket. Ansatte burde være forbilder hvis de skulle insistere på at folk skulle lære seg språket på en best mulig måte. Da burde de formulere vedtakene på korrekt norsk.

Av og til kom reaksjoner på at innvandrere var ansatt som programkoordinatorer på Flyktningtjenesten. Mange deltakere i introduksjonsprogrammet stilte seg undrende til hvorfor en som var dårligere i norsk enn dem selv skulle jobbe i en slik stilling. Andre igjen mente at de kunne ha gjort jobben like godt, mens enkelte syntes det ble for nært å ha en med minoritetsbakgrunn som kontaktperson. Espen påpekte at han var for at alle innvandrere skulle stille likt i en jobbsøkersituasjon, men at man måtte sile ut de enkelte jobbene som kanskje ikke passet. Kanskje burde ikke tidligere flyktninger integrere deltakere. Hvis programkoordinatorer som var tidligere flyktninger ble sett på som suksesshistorier i rask integrering, ville det føles som et nederlag for deltakere som ikke klarte det. Espen mente at man burde se på bakgrunnen til hver enkelt person og ikke gre alle over samme kam. Man kunne ikke sammenligne de med høyere utdanning med de som kanskje aldri hadde gått på skole. Mange innvandrere antydte også at de allerede hadde kontakt med innvandrere og ville ikke ha en kontaktperson med samme bakgrunn. De var interessert i å vite hvordan de kunne komme i kontakt med nordmenn, og mange følte de ikke gjorde det med en innvandrers kontaktperson. Mange antydte også at programkoordinatorer med innvandrerbakgrunn var strengere enn nordmenn i samme stilling. *De vil ikke sammenligne seg med den sløving.* Innvandrere i slike stillinger kunne forlange at deltakeren skulle være like effektive som de selv hadde vært i programmet. Espen påpekte hvor farlig det kunne være at programkoordinatoren brukte seg selv som eksempel når deltakeren kanskje ikke hadde samme utgangspunktet.

Det var en del familiegjenforeningssaker som ble tatt tak i for sent. Det mange ikke visste, var at inntektskravet slo inn etter ett år i landet. Det vil si at personen som søkte om gjenforening med familien sin, måtte ha så og så mye inntekt i året for å kunne søke. Hvis deltakeren som levde av introduksjonsstøtten, ville ikke ha en sjanse til å klare høye

advokatutgifter. Det kostet også hvis deltakeren anket saken til UDI, for det ble heller ikke dekket. Det var få deltakere som hadde økonomi til å ta den økonomiske belastningen. Det resulterte i at deltakeren måtte velge om han ville fortsette i programmet eller slutte for å begynne å jobbe for å få familien til Norge.

Espen hadde en gang en deltaker som opplevde dette problemer med familie-gjenforening. Kvinnen hadde ingen skolebakgrunn, det vil si hun trengte grunnskole for å komme inn på videregående. På grunn av kravet om inntekt og at hun ville gjenforenes med sin familie, følte hun at hun ikke hadde et annet valg enn å slutte i introduksjonsprogrammet. *Hun sluttet for å bli en lavtlønnet vasker i en barnehage. Er dette god integrering?* Denne personen måtte ta et valg, enten tenke på seg selv eller familien. Espen mente at på grunn av dårlig informasjon fra de offentlige instansene ble deltakeren frarøvet sin sjanse i introduksjonsprogrammet.

Patrick: Folk må forstå at de skal gjøre den samme jobben her

Han er som nevnt før en mann i 40-årene og fra Rwanda. Patrick begynte å jobbe som programkoordinator i 2011. Som tidligere deltaker i introduksjonsprogrammet, var han spesiell i sammenligning med de andre ansatte på Flyktingtjenesten.

Patrick kalte seg ”naturalist”. Med det mente han at han hadde samme rettigheter og plikter som en norsk statsborger. Det kom opp i forbindelse med hvordan deltakere kunne bli stemplet som gode eller dårlige.

Patrick mente at selv om deltakeren fikk oppholdstillatelse eller norsk statsborgerskap, var det overhodet ikke sikkert at vedkommende ble sett på som integrert i det norske samfunnet. Hvis man gjorde det som var forventet, kunne man leve et liv uten å bli kritisert eller lagt merke til. Den norske befolkningen brydde seg ikke så lenge innvandreren forble anonym. Hvis en afrikaner for eksempel tok en idrettsmedalje for landet, fikk han anerkjennelse for å være en norsk statsborger. Da ble en som kanskje tidligere var utsatt for fremmedfrykt, trykket til brystet av nordmenn og kalt integrert. Kanskje laget reportere en historie om bakgrunnen til afrikaneren for å vise hvor langt han hadde nådd siden han forlot hjemland. Men en innvandrer som begikk kriminelle, handlinger var ikke en statsborger som

skulle behandles på lik linje som andre. Da kunne man høre negative uttalelser som at folk burde sendes hjem til der de kom ifra. Patrick mente at en positiv innvandrers anses som integrert, mens en negativ ikke ble sett som det.

Patrick var opptatt av hva en god integreringsprosess var. Den kontakten deltakere opprettet med andre mennesker og spesielt nordmenn, var viktig for å bli en integrert del av det norske samfunnet. Patrick syntes likevel at det kunne være utfordrende å sosialisere seg med norske. Nordmenn var vanskelige å forstå, de ville ikke ha noen forpliktelser og hvis han ikke spurte om det, fikk han heller ikke være med dem. Nordmenn tok sjelden initiativ til å invitere andre med på sosiale begivenheter.

Å delta på dugnadsarbeid var en viktig aktivitet for å integrere seg. Patrick mente at det hadde oppstått en negativitet blant deltakere hva gjaldt dugnad. Deltakerne ble lært opp gjennom introduksjonsprogrammet at når de jobbet, så skulle de få betalt. Å gjøre gratis arbeid ble feil for dem. Patrick hadde aldri sett innvandrerfamilier delta på dugnad, de ”skulket” når det var dugnad på skolen, i borettslaget o.s.v.. Unnskyldningene deres var at de ikke hadde fått beskjed om at det skulle være dugnad den gitte dato.

Hvis man skulle få bedre resultat i integreringsprosessen, burde det tilrettelegges bedre. Blant annet burde det være flere saksbehandlere og bedre oppfølging av deltakerne på nav etter endt introduksjonsprogram. Etter to år i programmet ble nemlig deltakeren overført til nav. Da hadde samfunnet og deltakeren hadde et felles ansvar for at integrering ble gjennomført. *Integrering er en gjensidig prosess.*

Fattige hadde mye større glede av økonomisk hjelp enn de som hadde hatt god økonomi i hjemlandet, hevdet Patrick. Han la også merke til at deltakere som hadde høyere utdanning eller kunne lese og skrive fra før, hadde fordeler når de skulle lære norsk. Analfabeter derimot ble plassert i alfaklassen. De som kunne lese og skrive eget morsmål ville lære norsk fortere og klatre opp i språkklassene. Det ville skje raskere enn med de som ikke behersket å skrive og lese sitt eget morsmål. Patrick mente at bakgrunnen til hver enkelt deltaker hadde mye å si når de skulle integrere seg i det norske samfunnet.

Programkoordinatorene burde bevisstgjøre deltakere når de startet i introduksjonsprogrammet, spesielt i økonomisk. Enkelte hadde hørt fra andre innvandrere hva de skulle få i støtte og fikk seg kanskje en smell når de oppdaget at det ikke var slik i virkeligheten. Patrick kalte mytene for ”økonomiske klisjeer”. Det var vanskelig å få deltakere til å skjønne at den karrieren de skulle velge i Norge, helst skulle være den samme de hadde i hjemlandet, og særlig når deltakeren kunne ha få år i arbeidslivet før pensjonsalder.

Mange deltakere hadde generell studiekompetanse med seg fra hjemlandet men fikk

den ikke godkjent i Norge. De måtte ta noen fag som krevde mange timer på norsk skole. Før de kunne begynne på videregående skole, måtte de kanskje ta obligatoriske norskkurs for å bli kvalifisert. Mange tok det tungt. Da måtte programkoordinatoren forsøke å finne en alternativ yrkesvei for deltakeren.

Når deltakerne var ferdige med programmet, hadde de kun grunnleggende ferdigheter om hvordan de skulle finne seg til rette i samfunnet. De hadde også kun grunnleggende ferdigheter i norsk språk. For å styrke norsken måtte de gå videre på norskkurs, enten på videregående skole eller universitet.

Å beherske norsk var det viktigste for å kunne integrere seg. Da kunne man kommunisere med resten av befolkningen og forstå hva som skjer i samfunnet. Det var også viktig å oppholde seg der de innfødte var³⁵. Da ville deltakerne begynne å forstå verdiene nordmenn levde etter. Å kjenne landets lover og regler var en sentral del av integreringen. Når en forsto og ble forstått, da var en integrert. Da forsto man de sosiale spillereglene om hvorfor folk handler som de gjør og hvordan samfunnet fungerer.

Patrick innrømte at han ikke brukte tid på å forklare deltakere i introduksjonsprogrammet hva begrepet integrering betyr. Begrepene deltakelse og individuell plan var mer kjente enn integrering. Ordet integrering eksisterte ikke for deltakerne han var kontaktperson for. Det var et ”pauseord” programkoordinatorene kunne diskutere i lunsjen med kollegaer over en kaffe, fremfor noe som blir brukt i samtaler med deltakere.

Som programkoordinator måtte man huske på kulturforskjellene innvandrerne kunne oppleve når de kom til Norge. I Afrika for eksempel var det vanlig med seks til åtte barn³⁶. I Norge hadde man ett barn, kanskje toppen to. Fikk man et tredje begynte det å bli mange i forhold til normen. Afrikanere var heller ikke vant til stresset på jobben og tidsklemma som dominerte hverdagen. Kanskje hadde familien vært vant til at mannen jobbet. Kona hadde vært hjemme og tatt seg av barna uten at det hadde vært et større problem. Patrick mente det var viktig, og det var viktig at programkoordinatoren kunne sette seg inn i hvordan innvandrerne følte stresset. Her måtte programkoordinatoren hjelpe til for å møte frykten for tidspresset som deltakere opplevde, for så å hjelpe personen å bearbeide frykten.

Mange deltakere hadde undersøkt eller hørt om hva de kunne få av økonomisk støtte. Noen hadde for eksempel hørt at i Kristiansand fikk de støtte til sykkel. Når deltakeren kom til Tromsø, ville deltakeren legge det frem på møtet som omhandlet økonomi. Møtet var for at nybosatte skulle få svar på det de lurte på. Noen trodde de fikk mer enn det som stod på

³⁵ Med innfødte mener han nordmenn.

³⁶ Informantene hadde en tendens til å omtale Afrika som et land istedenfor et kontinent.

etableringslisten. Når de oppdaget at de fikk mindre penger enn de trodde, kunne de bli sinte. Noen deltakere sa at de ikke ville være i den bestemte kommunen, eller til og med at de hadde det bedre på mottaket. Noen ble opprørte når programkoordinatoren sa at det er opp til dem selv om de ville bli eller reise, det var ikke noen som tvang dem til å bli. De fleste ”landet” igjen og godtok det de fikk. Mange ble skuffet på grunn av de forventningene som hadde bygd seg opp mens de satt på mottaket.

Unge var gjerne uansvarlige med penger de fikk utdelt en gang i måneden. Ofte brukte de dem på andre ting enn det som det var meningen. Noen betalte ikke regningene sine, noe som resulterte i purringer eller i verste fall betalingsanmerkninger. Patrick ville bevisstgjøre deltakere på økonomi fordi noen trodde at når det ble tomt for penger, kunne de be om mer fra kontaktpersonen. Når de fikk nei til svar, kunne det skape ubehagelige og amppe situasjoner for programkoordinatoren. Ofte hjalp det å sette det på spissen ved å spørre om deltakeren trodde at programkoordinatoren kunne gå og spørre sjefen om mer penger hvis de gikk tom for lønn før neste utbetaling. Det kunne være vanskelig å forstå når deltakeren kom fra et samfunn der det ikke hadde vært nødvendig å forvalte egen økonomi. Slik kunne det oppstå misforståelser mellom programkoordinatoren og deltakeren.

En kritikk Patrick rettet mot introduksjonsprogrammet var at det ble for mye fokus på penger gjennom introduksjonsstøtten. Han mente at deltakere burde tenke på hva de tjente nå i forhold til før. Mest sannsynligvis hadde de nesten ingenting før de ble bosatt i Norge. Andre igjen var opptatt av at enkelte tjente mer enn de selv. Det hadde med skatt å gjøre, for satsen for støtten var lik for alle. Deltakerne burde tenke på at økonomien var en del av introduksjonsprogrammet, men at det var også andre ting som hang sammen med økonomien. Introduksjonsstøtten var en midlertidig støtte. Når den tok slutt, måtte personen skaffe seg inntekt enten med sosialstønad eller en jobb.

Deltakere kunne synes det var utfordrende å innse at introduksjonsprogrammet nærmet seg slutten. Tryggheten i å ha en kontaktperson i kommunen forsvant. Kontaktpersonen hadde i to år fortalt hva deltakeren skulle gjøre, og plutselig begynte prosessen med at deltakeren skulle integrere seg alene. Enkelte klarte det fint, mens andre igjen klamret seg til håpet om å søke et tredje år i introduksjonsprogrammet fordi de ikke var klare til å starte et ”selvstendig” liv. Patrick mente at introduksjonsprogrammet var nødvendig for å kunne finne ”tilbake” til et liv som kunne ligne det deltakeren hadde før han flyktet fra hjemlandet.

Etter introduksjonsprogrammet trengte deltakeren motivasjon for å klare å fortsette prosessen. Patrick påpekte at de fleste innvandrere kom til Norge frivillig. Da burde de også kunne finne seg til rette i det norske samfunnet.

De fleste hadde store forventninger til det å bo i et moderne samfunn, spesielt hvis de kom fra en landsby hvor de ikke er vant med innlagt vann o.s.v. Når deltakerne ikke ble tatt imot på den måten som de trodde de skulle, kunne sjokket bli stort. Det kunne for eksempel være at kommunen ikke levde opp til de forventningene deltakeren hadde mens han satt på mottaket. Da var det viktig å ha motivasjon for å legge grunnlaget for det nye livet deltakeren skulle bygge seg i Norge.

Kapittel 6: *Finally I'm in Europe*

Fra et liv fullt av skuffelse, der jeg hadde mistet motet og tålmodigheten, greide kjærligheten og forståelse å snu og redde livet mitt. Norge; da jeg kom til deg naken du kledde meg. Uten mat, du ga meg næring. Med frykt, du beskyttet og stolte på meg. Det er den rolige måten norske folk viser sin egen gjestfrihet. Her i Norge lever vi i stor trygghet, og takker Gud for hans kjærlighet. *Albertine fra Kongo*. (Grigoryan 2008:11)

Følelsene til Albertine fra Kongo kan også gjelde deltakerne i introduksjonsprogrammet. Mange har hatt en lang og tung reise fra hjemlandet. Ventetiden på mottaket har for noen vært lang. Noen blir glad når de endelig skal starte et nytt liv i en ny kommune. Etter å ha sittet på mottak i Finnmark ropte en somalisk deltaker i ekstase ved å bli bosatt: *Finally I'm in Europe!*

I dette kapitlet vil jeg både bruke deltakeres erfaringer og egne som ansatt. Sentrale begrep vil være identitet, akkulturasjon hvor integrering, assimilering, marginalisering og separasjon vil bli tatt opp som aktuelle tema.

Integreringsprosessen vil være spesiell for deltakeren som kommer fra et fattig land og ikke har utdanning. Noen vil i starten synes at det er som å leve i et "eventyr". De kommer til en møblert leilighet, har fast inntekt gjennom introduksjonsstønad og sosialstønad om de trenger det. For en deltaker med høyere utdanning, kan prosessen være noe annerledes. Deltakeren kan ha vært i full jobb og hatt høy sosial status. Plutselig kommer han til Norge og må starte på nytt.

Når en deltaker begynner ferden fra hjemlandet, legger han bak seg sitt gamle liv. Han må forlate venner og kanskje til og med familien. Noen har hørt myter om Norge og hvordan det er å bo her, mens andre ikke har hørt om landet. Når de er kommet frem, begynner venteprosessen med å få opphold. "Asyltilværelsen beskrives som en *liminalfase*- en form for overgangsfase eller udefinerbar mellomposisjon" (Berg 2012:25). Flyktningene er i en verden eller fase. De har mistet sin tidligere status og har heller ikke fått noen ny. Man kan si at

flyktningene sitter på "velferdsstatens venterom" mens de venter på svar på søknaden om opphold. Denne prosessen kan være både lang og skremmende. Shoret fortalte at det var på mottaket han lurte på hvorfor han hadde flyktet til Norge. Han reagerte spesielt på konfliktene som foregikk mellom flyktningene. Men som Valenta (2012:114) skriver ville det være galt å hevde at samhandlinger mellom beboere er helt problemfrie. Det kan være forskjellige faktorer som gjør at forholdet mellom beboere kan oppleves problematisk. I løpet av mottaksoppholdet og dragkampen med norske myndigheter kan det akkumuleres mye frustrasjon blant flyktningene som ikke kan kanaliseres mot myndigheter (op.cit.). Shoret beskrev perioden på mottaket som vanskelig på grunn av slike konflikter, men at han hadde god støtte i konen sin. Det var også andre som uttrykte hvor mye de satt pris på å ha noen med på reisen og som kunne forstå hva de hadde vært gjennom både på veien til Norge og på mottaket.

Når deltakerne har fått opphold, begynner det neste steget som er å bli bosatt i en kommune. Hvis deltakeren takker nei, mister han retten til introduksjonsprogrammet og vil ikke få tilbud om en ny "opplæringskommune". Når deltakeren takker ja, skal han finne seg til rette ved å følge norske spilleregler.

Hva betyr å ha en identitet?

Når en flyktning kommer til Norge må han bevise sin identitet. Han blir spurt om personalia som navn, fødselsdato, nasjonalitet og skal oppgi slektskaps- eller familieforhold, etnisitet- eller klientilhørighet³⁷. UDI bruker opplysningene for å beskrive eller gjenkjenne personen og avklare om det er samme person som opptrer i ulike sammenhenger. Den beste måten å stadfeste en identitet på er å fremlegge pass, reisedokumenter eller dokumenter utstedt av hjemlandet. UDI kan også DNA-teste, foreta en aldersundersøkelse og språkanalyse, stille spørsmål under intervjuer, ta fingeravtrykk eller innhente opplysninger i henhold til Dublin II-forordningen³⁸. Opplysningene flyktningen må gi til UDI indikerer det Thuen (2003:60) kaller medlemskap i en kategori, som vil si klassifisering ut fra et sett felles kjennetegn med andre av samme kategori. I denne forstand blir det at asylsøkeren forsøker å

³⁷ <http://www.udi.no/Sentrale-tema/beskyttelse/Asylsokere-og-flyktninger/Identitet/#hva>

³⁸ <http://www.udi.no/Sentrale-tema/beskyttelse/Asylsokere-og-flyktninger/Identitet/#hva> Dublin II-forordningen er en avtale mellom EU-landene, Sverige og Island som sørger for at alle asylsøkere får behandlet søknaden sin behandlet i ett av disse landene: <http://www.udi.no/upload/regelverk/konvensjoner/dublin-norsk.pdf>

bevise sin identitet for å få bli i Norge. For noen vil det være en annen måte å presentere jeget på enn han har vært vant til fra hjemlandet. Når personen har fått en formell identitet og oppholdstillatelse, vil neste steg være å bli innlemmet i det norske samfunnet³⁹. Introen er introduksjonsprogrammet som skal forme flyktningen til å bli en ”norsk statsborger”.

Men dette betyr ikke at det enestående jeget (i betydningen ”enkeltstående”, ikke ”fremragende”) inntar den samme dominerende plassen i alle kulturer som det gjør i moderne vestlige samfunn. Mange andre samfunn legger langt mer vekt på vi-tilhørigheten (familien, slekten eller andre former for gruppetilhørigheter) i sine identitetsoppfatninger. Jeget er oftere representant for en større sosial enhet enn for seg selv. (Thuen 2003:60)

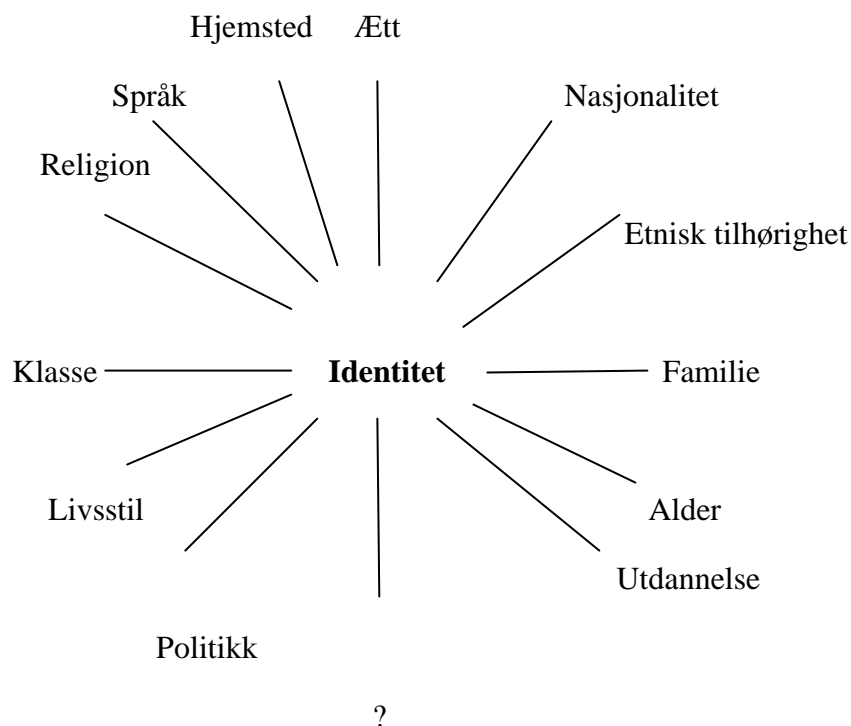
Asylsøkere som legger vekt på vi-tilhørigheten, vil måtte fokusere på jeget i møtet med UDI og introduksjonsprogrammet. Ved å måtte bevise hvem han er, blir det sosiale jeget den største sosiale enhet og ikke familien. Den personlige identiteten kommer i fokus. Personen vil oppleve spørsmål som ”hvem er du?”. Personen vil oppdage at familien får mindre betydning i sosial forstand, ikke for personen selv. Over tid vil kanskje tankegangen snus fordi han forandrer deler av identiteten. Shoret (jf. kapittel fire) var forvirret fordi familien i Kina forsøkte å bestemme hvordan han skulle oppdra sønnen, mens helsesøsteren her fortalte at metodene ble sett på som barnemishandling. Shoret uttrykte at han respekterte foreldrene, men nå var han i Norge og måtte respektere samfunnets regler. Hvis han hadde bodd i hjemlandet, ville vi-tilhørigheten ovenfor familien vært større. Et menneske kan ikke velge bort sin identitet, men visse verdier kan forandres over tid. ”Man er den man er” sier noen, men er det slik?

As a very basic starting point, identity is the human capacity - rooted in language - to know ‘who’s who’ (and hence ‘what’s what’). This involves knowing who we are, knowing who others are, them knowing who we are, us knowing who they think we are, and so on: a multi-dimensional classification or mapping of collectives. It is a process – *identification* - not a ‘thing’. It is not something that one can *have*, or not; it is something that one *does*. (Jenkins 2008:5)

Som Jenkins skriver har identitet blant annet røtter i språket til en person. Dette skiller mennesker fra hverandre. Deltakere i introduksjonsprogrammet vil oppleve å bli identifisert ut fra språket i startfasen av programmet. Hvis deltakeren har lite eller ingen språkkunnskaper vil det bestilles tolk til møter med forskjellige etater. Samfunnsfag undervises også på morsmålet til deltakere

³⁹ Det finnes personer som har fått introduksjonsprogram, men som ikke har identitetspapirer. Det skaper problemer når han eller hun skal opprette bankkonto, endre adresse o.s.v.

Thomas Hylland Eriksen (2000:241) skriver at identitet skiller og forener: Den avgrensner oss i forhold til andre, men skaper samtidig fellesskap med andre. Hvem vi er, vår identitet, avhenger av hvor vi befinner oss i øyeblikket. I bosettingsfasen er det som sagt språk som vil spille størst rolle og definere tilhørigheten. Selv om hudfargen kan være lik andres fra samme kontinent, betyr det ikke at personene snakker samme språk. Eriksen (2000:241) skriver at i tillegg til de sosiale identitetene, har vi en personlig identitet som gjør en unik og forskjellig fra alle andre. Både Khur, Mohammed, Ariana og Patrick (jf. kapittel fire) syntes det kunne være utfordrende å forme den sosiale identiteten, og å forstå de sosiale kodene i samfunnet. Noe annet som skal bygges er den nasjonale identiteten, som kort sagt er identifikasjon med stat og dens øvrige borgere (Eriksen:2000:243). Grunnlaget for den nye nasjonale identiteten bygges gjennom deltakelse i introduksjonsprogrammet. Der vil deltakeren bli klar over sine politiske og sivile rettigheter. Han kan stemme ved kommunevalg og forberede seg til statsborgerprøven. Å ha nettverksbygging i individuell plan skal styrke deltakerens sjanser for å kunne etablere kontakt med nordmenn.

Figur 7.1 *Dimensjoner ved sosial identifikasjon.* (Eriksen 2000:34)

Figur 7.1 antyder noe av mangfoldet ved menneskers identitet, og et diagram av denne typen kan utvides med for eksempel yrkesgruppe, som er grunnen til spørsmålsteget i figuren

(Eriksen:200:241). Når deltakeren lærer seg norsk vil språket fra hjemlandet gå over til å representere noe annet enn bare kommunikasjon. Da vil det representere tilhørighet, familie, ætt, hjemsted o.s.v. Det vil være en markør utenom hudfargen og klesdrakt som kan vise hvor han kommer fra.

We need to remember that we are talking about processes, and to beware of casual reification. We need to unpack these processes of identification, rather treating them as a 'black box'. We need to recognise that identification is often most consequential as the categorisation of other, rather than self-identification. Last and absolutely not least, we need to adopt critical stance about public discourses about 'identity'. (Jenkins 2008:15)

Jenkins (2008:17) skriver at alle menneskelige identiteter er per definisjon sosiale identiteter. Hvordan vi identifiserer oss selv og andre er en mening, og meninger fører til interaksjon. Mennesker har ulike sosiale identiteter alt etter hvilken situasjon de befinner seg i. Eksempelvis vil en person ha én sosial identitet i jobben, og en annen på fritiden. Dette er et tema i introduksjonsprogrammet der er det viktig å skille mellom jobb og fritid. Det kan skape forvirring for deltakeren, spesielt siden det kan oppleves som at den sosiale identiteten programkoordinatoren har på jobb, blandes med den private identiteten. Noen deltakere er ikke vant med den klare grensen mellom jobb og fritid. Det kan føles ubehagelig for programkoordinatoren hvis deltakeren viser tegn på at han ønsker en personlig relasjon. Den samme forvirringen kan oppstå på en arbeidsplass der deltakeren befinner seg i en flerkulturell hverdag. Det å ikke bli invitert inn i det sosiale rommet en kollega befinner seg i på fritiden, kan for deltakeren virke fornærmende. Patrick (jf. kapitel fire) var opptatt av hvorfor ikke hans kollegaer inviterte han på hyttetur på fritiden. Han hadde observert at andre kollegaer ble invitert. Hvis han hadde hatt en større innsikt i hvordan de sosiale kodene på en norsk arbeidsplass fungerte, ville det ha vært enklere å skjønne hvorfor han ikke ble invitert med. For deltakere som kommer fra samfunn der det er vanlig å blande jobb og fritid, vil det være viktig å forklare hvordan våre sosiale identiteter aktiveres. Noen deltakere kan virke påtrengende når de tar kontakt med programkoordinatoren på fritiden. Det trenger nødvendigvis ikke å bety at deltakeren har som intensjon å "plage" programkoordinatoren. Deltakeren har ikke den kunnskapen programkoordinatoren har tilegnet seg gjennom hele livet i Norge. For programkoordinatoren som er vant til å ha det motsatt, kan det oppstå ubehag som kan ødelegge arbeidsforholdet mellom dem. Programkoordinatoren må forstå at deltakeren er i en læresituasjon som bør gi rom for prøving og feiling. Det gjør deltakeren mer rustet for arbeidslivet og de forskjellige etater han skal møte i introduksjonsprogrammet.

[...]Selv om vi hovedsakelig lærer våre kulturelle ideer - vårt grunnlag for tolkning og handling i verden – fra andre, bygges kultur opp i hver enkelt av oss som en avleiring av *våre egne* erfaringer. Dette gjelder aller sterkest for vår følelse av identitet: selv om den ikke er vår egen oppfinnelse, må den vokse frem gjennom vår egen erfaring, og vi kan bare utvikle den ved å handle i verden og samhandle med andre. (Barth 2004:177)

Det er ikke nok for deltakerne i introduksjonsprogrammet å kun gå på skole og lære norsk, de må også få sjansen til å samhandle med nordmenn. Derfor er det nyttig med språk eller jobbpraksis. I praksisen får deltakerne sjansen til å observere og analysere de opplevelser de har i møte med nordmenn. Barth (2004:177) sier at man er nødt til å samhandle med andre for å utvikle en identitet.

I moderne samfunn vil deltakerne oppleve at familien ikke lenger er nøkkelen til ens identitet, men individet. Thomas Hylland Eriksen (2007:124) skriver at den offentlige debatt og politikken som derav følger, antyder at grensen er viktig når man skal lage en operativ definisjon av det nye Norge med sine mange, konfliktfylte og bare delvis overlappende gruppeidentiteter. Det er mange mennesker med forskjellige bakgrunner som deltar i introduksjonsprogrammet. Her kan man finne variasjoner i kleskoder, kroppspraksiser og ekteskapsstrategier. Disse sees som uproblematiske så lenge de ikke bryter med ”felles verdier”. Som Eriksen (2007:124) skriver videre har de kulturelle hierarkiene i Norge og andre europeiske samfunn blitt mindre tydelige i hva de ”felles verdiene” som danner grunnlaget for sosial solidaritet består i. For noen innvandrere kan likestilling mellom kjønnene, individuell beslutningsmyndighet i partnervalg og retten til å ta egne beslutninger i spørsmål som angår egen kropp, virke som slike overgripende verdier (ibid:124). Eriksen (2007:125) skriver at det har funnet sted en dreining fra en sosiologisk betraktningssåte som legger vekten på diskriminering og rasisme, mot en sterkere fokusering på undertrykkelse og rettighetsbrudd innen minoritetene. Denne tendensen kan forklare hvorfor Ariana og Khur var opptatt av at deltakere i introduksjonsprogrammet måtte opplyses. Dette gjaldt spesielt kvinner, som ennå ikke var ”klar over” sine rettigheter i samfunnet. Deltakerne i introduksjonsprogrammet ”må” velge felles verdier slik at de kan bli godtatt som en del av det norske samfunnet. Når deltakerne kommer inn på Flyktingtjenesten, blir de møtt av forskjellige brosjyrer som skal opplyse hvilke felles verdier som er de ”rette” å leve etter i det norske samfunnet.

Faser som oppstår

En deltaker står i et sosialt og kulturelt oppbrudd hvor forandringene kan føles kaotiske og uforutsigbare. Deltakeren skal tilegne seg normer og regler som han ikke har opplevd før han kom til landet. ”I denne turbulente verden er der opstået et skrigende behov for at tænke identitet, kultur og dannelse på en ny måde.” (Hansen: 1997:7) Spørsmålet blir da; Hvordan skal man lære å leve i en ”ny” verden hvor de levesett man skal lære kan være annerledes enn der man kommer fra? Å måtte forandre på grunnleggende verdier kan oppleves som en utfordring. Når deltakeren i tillegg må lære et nytt språk som ikke ligner hans eget, snus hverdagen han kjenner på hodet.

Mennesket har fødder! I dag kan man tale om mennesker og identiteter, som ikke er forankret på et bestemt sted eller i en bestemt kultur. Der tales om ’globale nomader’ der vokser op i flere forskjellige kulturer og derfor ejer en ’multikulturell identitet’ Inden for den moderne kulturpsykologi opererer man ligefrem med en ny mennesketype, som man kaller det ’multikulturelle mennesket’. (Hansen 1996:8)

Hansen (1996) hevder at mennesket knytter seg til det ”kulturelle kaos” som har oppstått i overgangen fra nasjonalstatens svekkelse til dannelsen av det multietniske samfunnet. Men hva vil det si å ha en multikulturell identitet? Cora Døving (2009:43) hevder at når et flerkulturelt samfunn har en kulturpolitikk som ivaretar kulturforskjeller kan det kalles multikulturalistisk. Dermed er det et begrep som kan betegne svært ulike samfunn som opprettholder kulturforskjeller. I Norge bruker vi begrepet integrering for å vise at innvandrere skal ivareta sin egen kultur, samtidig som de tilegner seg det norske.

For å oppnå multikulturell identitet hevder Hansen (1996:57) at innvandreren vil gå gjennom seks faser i kultursjokket fra han begynner å forberede reisen fra hjemlandet. Den første fasen er avreisen hvor personen begynner å forberede seg emosjonelt på at han skal reise, og interessere seg for de praktiske tingene før avreisen. Han tar også avskjed med sitt gamle liv.

Den andre fasen kaller Hansen (1996) for turistfasen. Da begynner reisen til det nye landet. Alt forekommer som nytt, spennende og intenst. Tilstanden kan beskrives som at personen har øynene åpne, men har en passiv iakttagelse av det nye samfunnet. Denne fasen kan vare alt fra noen måneder til noen år.

Den tredje fasen er å være en aktiv deltaker i det nye samfunnet. Den kan ofte vekke en del frustrasjon hos personen ved at han ikke er i stand til å mestre de mest elementære oppgavene i et dagligdags liv. Alle misforstår han og han slapper ikke av på fritiden engang. Personen begynner å akseptere vanskelighetene ved å leve i en flerkulturell verden og lærer å

håndtere dem. Han begynner å forstå de grunnleggende regler og normer han må leve etter, noe som ikke er lett i startfasen. Personen begynner også å tenke på vertslandets språk og ha tanker som ikke hører til hans tidligere tankesett. Dette gir personen en ambivalent følelse av lyst til å tilegne seg den nye verden og redsel for å miste sin gamle.

Den fjerde fasen er det egentlige kultursjokket. Her opplever personen plutselig en likegyldighet ovenfor omgivelsene og en ubehagelig følelse av at alt virker kunstig og surrealistisk. Ingenting synes å ha en verdi for han. Den fjerde fasen omtales som en identitetskrise i patologisk forstand (Hansen 1996:58). Denne fasen kommer snikende og kan oppleves som hard. Noen vil trenge psykolog siden den kan ende med depresjon som verken vertsbefolkningen eller ”de der hjemme” kan forstå. Resultatet kan bli at personen velger å reise tilbake til hjemlandet.

Den femte fasen er når personen får en voksende følelse av å føle seg hjemme i vertslandet. Ting begynner å stabilisere seg og han er i større harmoni og forståelse med omgivelsene. Personen begynner å identifisere seg med vertskulturen og oppretter bekjentskap med personer som bor der. Han får også en følelse av å høre hjemme, spesielt hvis de innfødte begynner å oppfatte han som en medborger. Et kjennetegn, er erkjennelsen av den nye kulturen på godt og vondt. Vedkommende forsøker ikke å være noe han aldri kan bli, nemlig norsk. Han lærer å bruke posisjonen som fremmed og annerledes som en styrke. I femte fase oppstår det Hansen (1996:59) har kalt den tredje kultur. Personen velger ut verdier både fra den gamle og den nye kulturen og setter den sammen. Det er slik den multikulturelle identitet oppstår.

Den sjette og siste fasen Hansen nevner, er sjokket en person vil oppleve ved å vende tilbake til hjemlandet etter lang tids opphold i vertskulturen. For det første vil han oppleve at ”de der hjemme” ikke er interessert i å høre om hva han har opplevd. Personen vil også oppleve at han har endret seg en hel del etter å ha bodd borte så lenge, mer enn han hadde trodd. Det vil også være vanskelig å forklare hva som har skjedd, hvorfor alt er annerledes. Personen kan føle seg som en fremmed ovenfor venner og familie. Denne fasen beskriver det å føle seg fremmed i egen kultur. Den er verst dersom personen føler seg som en fremmed både i vertskulturen og i hjemlandet. Da kan han i utgangspunktet betegnes som ”hjemløs”. Hansen (1996:60) forklarer at lengden på fasene kan variere alt etter hvilket land personen har flyktet til. Lengden på oppholdet spiller også en rolle. Videre kommer det an på språklige og faglige egenskaper personen har. Den siste faktoren er hvilket støtteapparat han har rundt seg i vertslandet når de ulike fasene oppstår.

Noe som er verd å merke seg er at den kanadiske psykologen John Berry (1997:18)

mener at når man skal snakke om de ulike sjokkfasene, er det mer fornuftig å kalle det ”akkulturativt stress”. ”Kultursjokk” som begrep, sier Berry, er et eldre og mer populært begrep, men han foretrekker ”akkulturativt stress” noe han begrunner i tre punkter. Det første er at det er nært knyttet til psykologiske modeller av stress av miljømessige årsaker, som eksempelvis belastningen er for en som må starte på nytt i et fremmed land. For det andre representerer ”sjokk” at noe negativt vil komme ut av interkulturell kontakt. Den tredje grunnen, sier Berry er at problemet som oppstår i disse fasene, ikke er kulturelt men interkulturelt. Videre hevder Berry (1997:13) at når man skal snakke om en person som trenger psykologhjelp i løpet av disse fasene, vil det være normalt å kalle det for en depresjon og ikke sjokk.

Hvilke strategier velger informantene?

De fleste akkulturerende individer vil oppleve en positiv tilpasning i den nye kulturelle konteksten. Individuell plan vil fungere som en tilpassningsprosess for deltakeren. Med Berrys (1997) modell kan jeg akkulturere deltakeren mot forskjellige strategier med introduksjonsprogrammet som utgangspunkt.

Deltakeren vil ikke kunne ta helt avstand fra nordmenn eller andre kulturelle grupper ved deltakelse i programmet, men det vil også kunne danne utgangspunkt for hvor deltakeren vil havne når de to årene i programmet er over.

Sosiale forandringer kan oppstå ved at gamle sosiale bånd bryter sammen og nye viktige vennskap oppstår. Kulturelle forandringer, som er kjernen i begrepet akkulturasjon hevder Berry (1997:17), varierer fra relativt overfladiske endringer som kosthold og klesplagg til fundamentale endringer i verdisystem.

Hvis man tar utgangspunkt i Berrys (1997) modell vil deltakeren i introduksjonsprogrammet akkulturere mot en assimilering- eller en integreringsprosess. De andre strategiene vil ikke være aktuelle siden det vil si og ikke ha kontakt med nordmenn. Gjennom ulike tiltak i programmet har deltakeren mulighet til å velge hvilke strategier han foretrekker. Hvis deltakeren vil ta avstand fra sin kulturelle gruppe, vil han kunne gjøre det gjennom programmet. Voksenopplæringa vil være unntaket siden deltakeren vil oppleve å måtte samhandle med andre som har samme bakgrunn som seg selv.

ISSUE 1
It is considered to be of value to maintain one`s identity and characteristics?
“YES” ←→ “NO”

ISSUE 2	
It is considered to be	“YES”
of value to maintain	↑
relationships with	↓
larger society?	“NO”

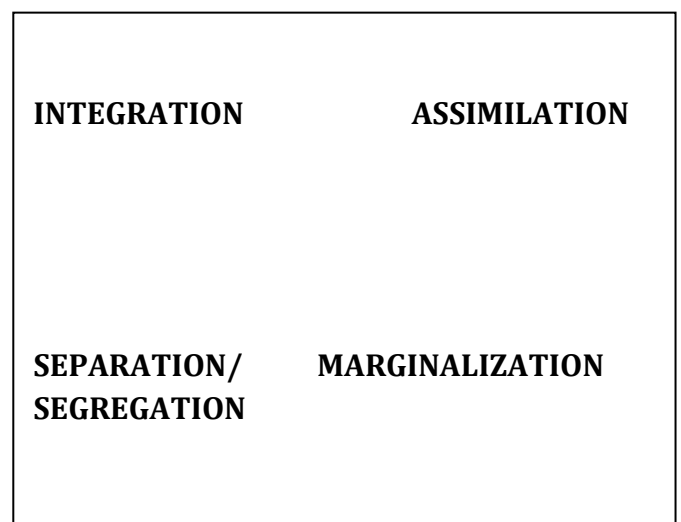

FIG 1. Akkulturasjonsstrategier (Berry 1997:10)

Ifølge FIG 1. involverer integrering to positive orienteringer, marginalisering to negative, mens assimilering og separasjon involverer en positiv og en negativ orientering. Det er fordi at assimilering innebærer avvisning av egen kulturell gruppe, mens separasjon innebærer avvisning av majoriteten. Integrering er ifølge Berry (1997:24) den mest vellykkede strategien, fordi at studier av strategiene og tilpasning ofte er blitt gjort i det man kaller multikulturelle samfunn. Konteksten for strategiene kan variere. I de private sfærene som hjemmet, familiesfæren og innad de kulturelle gruppene kan kulturell vedlikeholdelse være større enn i de offentlige sfærene som for eksempel jobben eller i politikken. Det kan også

være omvendt, som vil si mer kulturell kontakt i offentlige sfærene enn de private.

Khur valgte assimilering for å unngå å snakke eget morsmål, mens Shoret ble utsatt for det jeg vil kalle ufrivillig assimilering, da han tilhørte en minoritet det finnes få av i Norge. Når en person velger assimilering som strategi kaller Berry (1997:10) det ”*Melting Pot*”, men er det ufrivillig, kan det sammenlignes med en ”*Pressure Cooker*”. Assimilering kan være vellykket for de som har valgmuligheten som Khur. Når det blir ufrivillig som for Shoret, kan det oppleves tungt.

Kulturell assimilering (høy kulturell deltakelse) og strukturell assimilering (kontakt og deltakelse i samfunnet) er to typer inkorporering. Når begge oppstår kan resultatet bli full assimilering, men når strukturell assimilering er tilstedeværende kan resultatet bli lignende som ved integrering (Berry 1997:12). Moussa (jf. kapittel fem) forteller hvordan han er den eneste fra Mali som bor i Tromsø. Han tar ikke avstand fra egen kulturelle gruppe, men har ingen i nærheten. Moussa ville ha sagt at han var integrert, men ifølge Berrys modell ville han være strukturelt assimilert som ligner en integreringsstrategi.

I forhold til Berrys modell ville Patrick ha plassert seg selv under integreringsstrategien. Han sier ofte det han tror er forventet av han ved for eksempel å si at han tar avstand fra religion. Noe som skinner gjennom er hans problemer med å opprette kontakt med nordmenn på fritiden. Likevel snakker han om seg selv som at han ikke regner seg som innvandrere. Patrick vil ifølge Berrys modell være integrert i form av jobb men til en viss grad segregert på fritiden. Patrick jobber på en arbeidsplass med etnisk norske og folk med innvandrerbakgrunn. Ariana ville også ha sagt at hun hadde valgt integrering som sin strategi. Hun er en informant som kan være vanskelig å plassere i strategiene til Berry (1997). På mange måter fremstår hun som integrert gjennom jobb og fritid. Likevel er forståelsen av integreringen heller lav. Men siden hun har kontakt med nordmenn og innvandregruppen hun tilhører ville hun være integrert ifølge Berrys modell. Ariana og Patrick forsøker å gjøre det de tror samfunnet forventer av dem. Ved å fortelle hva som er galt med andre innvandreregrupper forsøker de å vise at de er integrert.

Mohammed derimot er til en viss grad utsatt for separasjon. Han er utplassert på en arbeidsplass der han ikke får snakket norsk, og han ikke snakker norsk på fritiden fordi vennene hans er arabisktalende. Mohammed forteller at han ønsker kontakt med nordmenn, men at han ikke vet hvordan han skal nærme seg andre enn de som tilhører egen språkgruppe. Mohammed uttrykte at det var lettere å få grunnleggende kunnskaper om det norske samfunnet ved å delta i introduksjonsprogrammet. Ut fra det Mohammed forteller er han lite integrert og mest utsatt for en slags separasjon.

Når en nyankommen kommer ny kommunen, anses han å starte på null. Det vil si han får etableringsstønnd og dekt den første lege- eller tannlegeundersøkelsen om han trenger det. For noen kan det være vanskelig å ta imot slik hjelp, fordi de helst vil klare seg selv. Når nordmannen i tillegg sier at den nyankomne bare er her for å snylte på "oss", risikerer man at integreringen handler om at han ikke skal snylte men være mest mulig lik "oss". Da Khur skulle "starte på nytt", var han fokusert på å lære språket, så kom jobben sist. De fleste deltakere i introduksjonsprogrammet vektlegger norsk språk. Det er inngangsportalen til det norske samfunnet. Hvis man ikke kan norsk, får man ikke jobb. Hvis man ikke kan kommunisere med befolkningen, går man glipp av viktig informasjon. De fleste som søker om et tredje år i introduksjonsprogrammet argumenterer for at de trenger å lære mer norsk.

Når jeg spurte deltakerne hva de trodde integrering handlet om, svarte de pinnekjøtt, vikingtid og å lære seg norsk. Moussa sa at hvis man ikke vil tilpasse seg systemet og la seg integrere, så er det ikke nordmenns feil men den som "neker" å integrere seg. Patrick hevdet at integrering er en gjensidig prosess. Til syvende og sist var det den nyankomne som måtte ta ansvar for oppbyggingen av sitt økonomiske og sosiale liv.

Arbeid og opplæring

Barne-, Likestillings- og Inkluderingsdepartementet skriver om sine mål for inkludering av innvandrerbefolkningen i arbeidslivet;

Regjeringen har iverksatt flere tiltak for å rekruttere flest mulig innvandrere til arbeidslivet. Blant annet oppfordrer Regjeringen alle virksomheter innenfor det statlige tariffområdet og helseforetakene til å sette mål og utarbeide konkrete planer for å rekruttere personer med innvandrerbakgrunn. Staten har en ordning med at minst én søker med innvandrerbakgrunn skal innkalles til intervju hvis personen er kvalifisert for stillingen. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet har i 2011 arbeidet for å innføre tilsvarende ordninger i kommunesektoren. I 2008 og 2009 ble det gjennomført et forsøk med moderat kvotering av personer med innvandrerbakgrunn i 12 virksomheter i statsforvaltningen. Forsøket videreføres i 2012-2013. Moderat kvotering innebærer at en ved like eller tilnærmet like kvalifikasjoner velger en kandidat med innvandrerbakgrunn. (Barne-, Likestillings- og Inkluderingsdepartementet⁴⁰.)

Her vises til at Norge som stat formidler likestilling gjennom like muligheter, rettigheter, plikter og deltakelse for alle uansett opprinnelse. Meldingen sender ut signaler til ulike

⁴⁰Barne-, Likestillings- og Inkluderingsdepartementet:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/integrering/integreringspolitikk.html?id=670046>

arbeidsplasser at ved å ansette innvandrere i stillinger på lik linje med nordmenn, gjør arbeidsgiverne en god gjerning. Som mange vet, er det ikke alle innvandrere som har sjansen til å konkurrere på arbeidsmarkedet. Mange kommer til Norge uten utdanning, og jobb-papirer. Det kan i seg selv skape forsinkelser i det å få seg arbeid. Jobb og utdanning er viktig for å kunne sikre fremtiden, derfor må den nyankomne motiveres til å fokusere på disse tingene. Derfor er blant annet arbeidspraksis en viktig del av introduksjonsprogrammet. Tall fra *Statistisk sentralbyrå (SSB)* publisert 6. mai 2013 viser at 54 % av de som deltok i programmet fra 2010 til november 2011, var i arbeid eller utdanning etter endt deltakelse. Dette er den laveste andelen som har vært siden oppstarten av programmet i 2004⁴¹.

Menn utgjør den største gruppen, men kvinner vil mest sannsynligvis følge etter over tid. En mulig forklaring på dette er at mange av kvinnene befinner seg i den fasen av livet der de etablerer seg og får barn. De fleste deltakere som havner i arbeid eller utdanning, er unge. Undersøkelsen viser at innvandrere fra 56 år utgjør den laveste prosenten, og de representerer også den gruppen som ikke har krav på introduksjonsprogram. Det fremkommer ikke hvilken utdanning de eldste hadde da de ble bosatt.

En rapport fra *Statistisk sentralbyrå* publisert 20. juni 2013 viser at fra 4. kvartal 2011 til 4. kvartal 2012 var det nesten 27000 flere innvandrere i arbeid⁴². Tallene viser videre at hoveddelen av disse innvandrerne var nye innvandrere fra EØS-landene. Tallene SSB operer med bekrefter at de fleste land som er representert i introduksjonsprogrammet, har hatt en liten nedgang i antall sysselsatte etter endt deltakelse i programmet, noe som også vises i rapportene som er gjort av sysselsatte deltakere etter endt deltakelse.

Noen av deltakere tilhører den innvandrerbefolkningen som blir stigmatisert i samfunnet. De bryter med nordmenns normative forventninger med hensyn til deres oppførsel og karakter (Goffman 2009:92). Deltakerne kan oppleve å bli dømt etter hudfargen, mangel på språkbeherskelse, måten de kler seg o.s.v.. Det er en utbredt forestilling at særlig innvandrere kan bli utsatt for stereotypiske oppfatninger. Mange arbeidsgivere vil ha ansatte som behersker enten norsk eller engelsk. Kan ikke deltakeren noen av språkene, begrenses kommunikasjonen. Det kan være enklere å ansette folk som arbeidsgiveren "vet" er pålitelige. Har en innvandrergruppe fått et dårlig rykte i media og av befolkningen for øvrig, vil det skape barrierer for arbeidssøkeren.

I en artikkel i *Aftenposten* 11. mai 2013 sier lederen i Somalisk nettverk Bashe Musse

⁴¹ Tilgang til tall på Statistisk sentralbyrå:

<http://ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/lavere-andel-deltakere-faar-jobb>

⁴² For mer informasjon se:

<http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/innvregsys/aar/2013-06-20>

følgende⁴³: ”De melder seg ut av arbeidslivet og inn i trygdesystemet”. Musse påpeker at arbeid er nordmenns identitet og at mange innvandrere og særlig kvinner sliter med å forstå det. Selv kom han til Norge for 20 år siden og vedgår at det ikke vil være like lett å få seg arbeid i dag. Han kjenner ikke noen somaliere i arbeid her. De er slitne når de kommer til landet, fordi de har fysiske og psykiske plager. Han avslutter med at løsningen på problemet må være å gi den somaliske befolkningen arbeidsoppgaver som ikke er krevende. Innvandrere som har gått gjennom en ”vellykket” integreringsprosess har vært synlig i media de siste årene. Informanten Patrick snakket om presset deltakerne i introduksjonsprogrammet føler når personer som Musse uttaler seg på deres vegne. Musse er en person som har integrert seg slik samfunnet ”forventer”. Han har beholdt elementer av den somaliske kulturen samtidig som han har funnet seg til rette i den norske. Det gir han ”rett” til å uttale seg på alle somalieres vegne. Ved å si at somaliske innvandrere burde slippe hardt fysisk arbeid, forteller han også arbeidsgivere at dette er en del av befolkningen som ikke burde ansettes fordi de ikke er vant til å ta i et tak.

Et av de viktigste målene ved introduksjonsprogrammet er arbeids- og språkpraksisen deltakerne må ha i løpet av programmet. Noen deltakere er også heldig og får seg arbeid etter de er ferdig. Da er det ekstra viktig at arbeidspraksisen blir valgt ut fra individuell plan, slik at deltakeren raskest mulig kommer i arbeid eller utdanning. Praksisen er også viktig, fordi det er slik deltakerne får styrket den grunnleggende norsken de har lært på voksenopplæringen.

Et annet element av individuell plan er samfunnsdeltakelse. Den er viktig for at deltakeren skal kunne bygge opp sin sosiale kapital. Sosial kapital er ifølge Bourdieu (2005) noe man kan veksle inn fra kulturell kapital. Eksempler på kulturell kapital kan være språk, verdier, oppvekst og vaner. For å bygge opp sosial kapital oppmuntres deltakeren til å delta i organisasjoner som Røde Kors og Bymisjonen som arrangerer frivillige opplegg som flyktningguiden og syklubb for kvinner. Dette skal bidra til at deltakerne får dannet sosiale nettverk, slik at de kan delta på lik linje med nordmenn. Jeg har forsøkt å finne tall på deltakelse i frivillig arbeid, som for eksempel dugnad blant nyankomne innvandrere. I en rapport gjort av *sektor for samfunn og frivillig sektor* kommer det frem at innvandrere ikke er så dårlig til å delta på dugnad som mytene tilsier⁴⁴. Et problem med rapporten er at inn-

⁴³ <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/--De-melder-seg-ut-av-arbeidslivet-og-inn-i-trygdesystemet-7186526.html#.UkmK3NLwYrV>

⁴⁴ For mer informasjon om rapporten se: https://www.google.no/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.sivilsamfunn.no%2Fcontent%2Fdownload%2F26332%2F580738%2Ffile%2FVFR_2010_3_web.pdf&ei=4LMtUsaeB6XV4gSSvICQBA&usq=AFQjCNFpb7yc98pRzYN77K2pENOZa5klxQ&bvm=bv.51773540,d.bGE

vandrere som ble spurt, hadde bodd i landet i over 5 år. Delen av innvandrerbefolkningen som er svak i norsk språk, er ikke representert. Mange har en oppfatning om at minoriteter deltar i frivillig arbeid mindre enn etniske nordmenn. Den gruppen som ble analysert, var derfor den delen av minoritetsbefolkningen som i utgangspunktet bør ha omtrent de samme vilkårene for integrasjon i organisasjonslivet som etniske nordmenn.

Gitt disse begrensningene er tallene for minoritetsbefolkningens frivillige arbeid alt annet enn lave. Sammenlikner man andregenerasjon med minoritetsbakgrunn fra Afrika eller Asia med unge nordmenn under 25 år, er andelen som gjør frivillig arbeid omtrent den samme (40 prosent for majoritetsungdom og 37 prosent for andre generasjonsungdom under 25). Blant førstegenerasjonsinnvandrere, som det er mer naturlig å sammenlikne med befolkningen som helhet, er andelen 36 prosent, mot 49 prosent i majoritetsbefolkningen. Hvordan tallene er blant deltakere i introduksjonsprogrammet blir vanskelig å si noe om. Derimot kan det at så mange deltar, vise at introduksjonsprogrammet kan legge grunnlaget for at deltakerne blir klar over at det er en viktig del av det å tilegne seg sosial kapital.

Ifølge Statistisk sentralbyrå deltok 87 % av deltakerne i introduksjonsprogrammet på norskopplæring i løpet av 2012, og 32 % i språkpraksis på en arbeidsplass⁴⁵. Hvorfor det var så få som tok språkpraksis gikk ikke undersøkelsen noe videre inn på. I NOVA rapport nr 7/13 om *voksne i grunnskole og videregående opplæring* av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), skriver forfatterne om fullføring og overgang til studier eller arbeidsmarked⁴⁶. Mens en av tre fullførte videregående opplæring i 2004-2005, fullførte en av to i 2008-2009. Manglende faglige og språklige forutsetninger er en av de vanligste årsakene til at til at deltakere med innvandrerbakgrunn ikke fullfører. Utenom skole har de liten kontakt med voksne norskspråklige. Videre er det vanskelig å koordinere utdanning og arbeid. Deltakerne mottar støtte fra NAV og for å opprettholde den kunne NAV kreve at deltakerne deltok på NAV kurs, noe som gjorde det problematisk å fullføre grunnskoleopplæringen. Deltakerne i denne undersøkelsen var misfornøyde med progresjonen på grunnskolenivå, men mer fornøyd med den videregående opplæringen. Det ville være lettere å tilrettelegge norskundervisningen dersom minstekravet til norskkunnskaper var norskprøve 2 ved inntak til grunnskolen og norskprøve 3 ved videregående opplæring. Deltakerne burde få mulighet til å konsentrere seg om å lære seg grunnleggende norsk de første årene i Norge. Introduksjonsprogrammet er begynnende integreringsprosess, men for at resultatet skal bli vellykket må det språklige grunnlaget være solid.

⁴⁵ Statistisk sentralbyrå om introduksjonsordningen 2012: <http://ssb.no/utdanning/statistikker/introinnv>

⁴⁶ http://www.nova.no/asset/6820/1/6820_1.pdf

Kapittel 7:

Utfordringer i det ”norske rom”

Norske barn er som engler. De små englene kan det norske språket og de norske lovene bedre enn meg. Gamle nordmenn er spennende; de tror at det i verden bor bare tre nasjoner, nordmenn, svensker og innvandrere! De er redde for oss, tror at innvandrere biter! *Globus Liloyan fra Armenia*. (Grigoryan 2008:48)

Sitatet over beskriver noen av de holdninger innvandrere kan oppleve med det norske. I dette kapitlet vil jeg bruke deltakernes, programkoordinatorenes og egne erfaringer for å diskutere utfordringer ved integreringsprosesser.

Gamle og nye verdier

En deltaker i introduksjonsprogrammet vil oppleve å måtte pendle mellom flere kulturer. Thomas Hylland Eriksen (1997:56) skriver at kultur kan defineres på to forskjellige måter. Den ene er de skikker, verdier og væremåter som overføres i noe forandret form fra generasjon til generasjon. Den andre definisjon er at kultur er det som gjør kommunikasjon mulig. Det er de tankemønstrene, vanene og erfaringene som mennesker har til felles og som gjør at vi forstår hverandre. Eriksen (1997) sier videre at den første definisjonen er historisk forankret, at tradisjon er en vesentlig del av kulturen. På skolen vil han være sammen med personer fra forskjellige nasjonaliteter. Når han beveger seg i det offentlige rom, må han føre seg etter de norske spillereglene, og når han kommer hjem er det kanskje kulturen fra hjemlandet han følger.

Deltakeren har opplevd hvordan det føles å bryte opp fra hjemlandet og starte et nytt liv i Norge. Å reise og bryte opp fra samfunnet man har levd i hele sitt liv, innebærer mange utfordringer. Han må dra fra familien sin, noe som kan skape utryggheter og uforutsigbarhet i livet. I tillegg skal han tilpasse seg vertslandets lover, regler og sosiale normer. Han skal

”lære” å snakke og være norsk. De fleste har sitt første stopp på mottak, og nå begynner det andre steget gjennom introduksjonsprogrammet.

Khur forteller i sin historie om hvordan han pendler mellom kulturer daglig. Han vil helst ha venner fra alle nasjonaliteter som befinner seg i Norge for å slippe å snakke eget språk. Likevel jobber han på et gatekjøkken med persere, gruppen som han egentlig vil ha minst mulig kontakt med. På gatekjøkkenet tilbringer han mange timer hver dag. Ved flere anledninger er han blitt observert med venner som nettopp snakker hans språk. Han har vært på norske fester hvor han er blitt bedt om å gå fordi de andre gjestene trodde han var muslim hva han ikke er.

En tilværelse preget av tilhørighet flere steder kan by på problemer i form av lojalitetskonflikter og rolledilemmaer. Særlig problematisk er det når pendlingen også involverer diskriminering, negativ stemping (stigmatisering) og andre former for sosial diskvalifisering. (Long 1994:108)

Som Long skriver kan tilværelsen av tilhørighet flere steder by på problemer. Khur har kontakt med familien i Iran og har mange formeninger om hvordan de lever der. Han fortalte at konfliktene i Iran har roet seg, men at han likevel ikke vil flytte tilbake. Han begrunnet det med at han som person ikke er den samme som da han reiste til Norge. Det viser at Khurs kulturpendling kan være utfordrende, han er havnet mellom to kulturer. På den ene siden er han ikke fullstendig norsk, og på den andre siden føler han seg ikke seg hjemme i hjemlandet.

Khur hadde bodd i Norge rundt 3-4 år, og hans kulturelle kompetanse og verdier hadde forandret seg. Sosiologen Valenta (2009:188) kaller dette for sosial integrering som henger sammen med å opprette egne etniske nettverk. Det gjør han ved å holde fast ved elementer av sin kulturelle bakgrunn, samtidig som han tilegner seg nye gjennom det norske. Det fungerer som sosiale røtter som hjelper individer til å finne seg til rette i det nye landet uten å forkaste egen kulturelle identitet. Khur forkaster deler av sin kulturelle bakgrunn, men han ”fjerner” seg ikke helt fra den. Isteden velger han å underkommunisere deler av egen kultur. Om han snakker om den, velger han å kritisere det han betegner som negative aspekter med kulturen.

Valenta (2009:188) skriver at han opplevde at mange av hans informanter underkommuniserte sin kulturelle identitet når de samhandlet etter norske koder og spesielt sammen med nordmenn. Men ovenfor innvandrere fra eget land justerte de adferden sin etter normene og verdiene til egen kulturelle gruppe. Når man deltar i introduksjonsprogrammet, er det naturlig nok et fokus på det norske, og den kulturelle identiteten til deltakeren blir underkommunisert. Det legges også vekt på at man er i et nytt land og skal derfor justere seg etter

de normer og regler som finnes i vertslandet. Her vil det være interessant å se på Goffman's (1992:96) begreper om "frontstage" ("fasade") og "backstage" ("baksideområdet"). Når en person opptrer frontstage kan det være et forsøk på å gi ett inntrykk av at han opprettholder visse normer (Goffman 1992:93). Når deltakeren er frontstage med nordmenn spiller han en rolle og underkommuniserer sine tidligere kulturelle normer og verdier. Når han er sammen med personer med samme bakgrunn som seg selv, kan han gå ut av rollen som deltaker og justere seg tilbake til de normene han kjenner fra hjemlandet. "Men når det er snakk om verdier, underforstås iblant en referanse til *spesifikt etiske anliggender*, altså moralske og politiske spørsmål om rett og galt, godt og ondt, rettferdig og urettferdig, anstendig og uanstendig o.s.v." (Lindholm 1997:68-69). Noen verdier vil angå etiske spørsmål. Etter to år i introduksjonsprogrammet opplevde Ariana en endring i moralske og politiske normer. Hun ble bevisst på begrep som undertrykking og Ariana var spesielt opptatt av det hun mente var undertrykte muslimske kvinner. Khur snakket også om at kvinner gifter seg for tidlig. Et annet eksempel er Shoret som slet med barneoppdragelsen. På den ene siden fortalte familien i Kina om gamle kinesiske tradisjoner som stod sterkt, på den andre siden hadde han norsk lovgivning som kalte det barnemishandling. I Kina var det vanlig å rette beina til barna slik at de ikke skulle bli skeive. Det gjøres ved at beina blir knytt sammen med tøy fra hoftene ned til anklene. Shoret fortalte at foreldrene prøvde å presse han og konen til å gjøre det. Men de hadde kontakt med helsesøster, og hun hevdet at beina ville rette seg etter som barnet vokste. Shoret fortalte at de valgte å respektere helsesøsters råd i respekt for norske lover. Mange deltakere har stor respekt for norsk lovgivning.

Khur kommer fra et land der det er vanlig å gifte seg tidlig og det forventes at han skal gifte seg med en muslimsk kvinne. Da han kom til Norge, valgte han å distansere seg fra islam. Han havnet ofte i konflikter med muslimer på grunn av sine "radikale" meninger om religion. Ariana derimot fastslo at man skal respektere andres religion. For henne var det en selvfølge at hun skulle gifte seg med en muslimsk mann. Deltakere har forskjellig religiøs bakgrunn, og det kan skape konflikter når de møtes på for eksempel voksenopplæringen. Skal man kunne forvente av skolen at deltakerne skal legge konfliktene til side og plutselig være "venner" med mennesker som de ikke ville ha drømt om å være i samme rom med tidligere? Da jeg utførte feltarbeidet, var mange av deltakerne i gang med å forberede seg til ramadan, derfor ble religion en naturlig del av samtalen. I denne perioden skal personene faste, snakke positivt om andre mennesker o.s.v.. Enkelte var nødt til å tilpasse ramadan etter norske forhold. Shoret røykte og drakk alkohol, noe enkelte mente gjorde han til en dårlig muslim. Dessuten måtte han drikke væske på dagtid under ramadan pga to vaskejobber. Dermed

risikerte han å bli kritisert av andre muslimer. Ariana valgte å følge tradisjonene. Khur hadde valgt å ta avstand fra religion. Men selv likte han å kritisere folk som var religiøse. Han mente også at folk var hårsåre hvis de ikke tålte å høre "sannheten". Både Patrick og Khur mente man burde opplyse andre innvandrere om at de står fritt i det norske samfunnet til å bestemme selv hvilken religion man vil tilhøre, eller om så ikke tilhøre noen.

Shoret fortalte at han hadde lagt merke til at nordmenn har høyere levealder enn kinesere. Han funderte på om det skyldtes at nordmenn brukte mindre olje i maten enn de gjorde i Kina. Han tvilte på at det kunne være sunt å bruke så mye olje i maten som kinesere gjør. Shoret var kanskje opptatt av slike ting på grunn av sin jobb i hjemmetjenesten. Han fortalte at han var hjemme hos mange eldre nordmenn og gjorde rent. Han ble ofte sittende og slå av en prat med dem han vasket hos.

Når man setter frem mat til en person, uttrykker maten mye mer enn det faktum at man må spise for å få i seg de riktige næringsstoffene. Maten uttrykker blant annet identitet, samhörighet, vennskap, kjærlichkeit, ydmykhet, ærbødighet, misnøye og avstand. Forskjellige retter kan uttrykke ulik mening. (Eriksen og Sajjad 2011:240)

Maten uttrykker på den måten identitet. Ariana fortalte at når ramadan var overstått, samlet de seg til et sosialt fellesskap der de spiste mat sammen. Dette fellesskapet ville ikke Khur være en del av. Han mente det nettopp er disse tingene som isolerer folk. Han ville helst være venn med en fra hver nasjonalitet slik at han brukte morsmålet minst mulig. Ariana på sin side mente det afghanske fellesskapet kunne åpne opp for at nordmenn kunne komme og få et innblikk i deres kultur. Hun sa flere ganger at hun skulle tilberede et tradisjonelt måltid fra hjemlandet. Ariana ville også ha meg med på en afghansk feiring på Røde Kors huset. Ved flere anledninger sendte hun mat med meg hjem etter vi hadde hatt intervju, det var alltid mat som var typisk for hennes hjemland. Shoret ville også at jeg skulle komme på besøk, slik at han og konen kunne tilberede et tradisjonelt uighurisk måltid. På den måten kan man si at måltidet har en kommunikatív funksjon. Shoret fortalte at den ene retten de serverte var en hverdagsrett, mens den andre var en rett man lagde til festligheter. Da vi satt og spiste, kommenterte han at han syntes at vi spiste så lite. Da jeg spurte hvorfor, fortalte han at i Kina er det vanlig å spise alt som er på serveringsbrettet av høflighet til de som har tilberedt måltidet, derfor lot han være å spise den dagen han var invitert til middag for å være sulten nok. Khur derimot har tatt avstand fra islam og muslimske mattradisjoner. Siden han velger å spise svinekjøtt, blir han kalt for en "*diablo*⁴⁷" av andre muslimer, han ville komme til helvete hvis han ikke respekterte islam.

⁴⁷ En djevel, eller en ond person.

Informantene var opptatt av å diskutere hvordan de oppfatter nordmenn. Fordi jeg er norsk hadde deltakerne mange spørsmål. Patrick og Ariana trodde innvandrere var mer nysgjerrig på den norske væremåten, enn nordmenn var på deltakernes. Som Eriksen (1997:57) skriver, er kultur lært og at den i større eller mindre grad blir overført samtidig som den forandrer seg, og at det er mer eller mindre systematiske forskjeller med hensyn til hva mennesker har lært, altså kulturforskjeller. Gjennom samfunnsfag på skolen opplyses deltakere om norsk historie og hva nordmenn gjør på fritiden. Det preger nok tankegangen og gjør innvandrere nysgjerrig på hvordan nordmenn er. Da jeg spurte informantene om forholdet mellom nordmenn og innvandrere, kunne svarene variere. Det virket som at noen var nysgjerrige på nordmenn men visste ikke helt hvordan de skulle nærme seg dem. Andre igjen sa at de hadde mange norske venner.

”Nordmenns komplekse forhold til høflighet er som et vindu: Gjennom det får vi innblikk i norske forestillinger om en rekke grunnleggende relasjoner og om det som er moralsk og riktig i livet.” (Longva 2003:2). Patrick sammenlignet norsk høflighet med det å bli invitert på hyttetur. Han skjønnte ikke hvorfor han ikke var blitt invitert av kollegaene sine, Han syntes det var uhøflig. En hytteinvitasjon ville ha bekreftet at han hadde valgt den riktige veien i livet for å bli mest mulig lik nordmenn, da var han godtatt av kolleganene sine. Patrick mente også det var vanskelig å komme i kontakt med nordmenn og at grunnen var at de helst ville være fri. Longva (2003:2) forteller om første gangen hun fornemmet at det lå noe viktig bak nordmenns forhold til høflighet. De underkommuniserer høflighet, noe hun velger å kalle økonomisk bruk av kommunikasjon. Nordmenn underkommuniserer fremfor å overkommunisere. Patrick mente at nordmenns manglende evne til å være høflig ikke nødvendigvis skyldtes at de ikke vil vise falsk høflighet, men at de var stive og redde for å gjøre feil. Derfor mente han at det var vanskeligligere for en voksen å komme i kontakt med andre voksne enn for barn å komme i kontakt med barn. Barn hadde en mer avslappet holdning enn voksne. Nå ville sikkert mange nordmenn si at de ikke kjenner seg igjen i noen av disse påstandene. Noen nordmenn ville si at det var mer vanlig å dra på hyttetur på tjue år siden enn det er i dag. Kanskje ville man heller velge å reise en uke til varmere steder.

Ett av spørsmålene i intervjuguiden var om informantene hadde mye kontakt med nordmenn. Svarene kunne variere fra person til person. Men alle var enige om at de ønsket kontakt med nordmenn. Problemet for noen deltakere var at nordmenn ikke ønsket kontakt. En informant mente at språket skaper begrensninger for kontakt. Når innvandrere kommer til Norge og ikke får til å snakke norsk, blir de flau og velger å snakke sitt morsmål. Da slipper

de å "dumme" seg ut ved å snakke dårlig norsk. Patrick mente at mange ble flau av å ikke blir forstått og dette kunne gå over i frustrasjon.

Ethvert samfunn består av mange, ulike kommunikasjonsfellesskap. Dette betyr ganske enkelt at det finnes ulike regler for hva som er god tone, relevant informasjon, nyttig og vakkert o.s.v. for ulike mennesker og i ulike situasjoner. Akkurat som vi skifter mellom ulike roller eller del-identiteter, går vi daglig ut og inn av forskjellige kommunikative fellesskap. (Eriksen og Sajjad, 2011:127)

Da er det viktig å forstå både tale og ikke minst kroppsspråk. Hvilken kontekst deltakeren har står i med nordmenn spiller også inn. Hvis han kun har vært sammen med nordmenn i jobb-sammenheng, kan det hende at tonen har vært mer formell enn hvis for eksempel deltakeren ble invitert på hyttetur med kollegaen. Hver kultur har skrevne og uskrevne regler for hva som blir sett som passende og upassende oppførsel i ulike situasjoner. Når man ikke forstår de sosiale kodene for den situasjonen man er i, og språket i tillegg blir en utfordring, vil det være lettere å trekke seg tilbake og la være å praktisere språket.

Jeg sa en gang til Ariana at vi var i en vinn-vinn situasjon siden hun fikk en person (meg) å snakke norsk med. Det jeg fikk tilbake var at hun ville være min informant. Da jeg sa det, begynte hun å le. Så sa hun at hun hadde kontakt med andre nordmenn, snakket mye norsk i hverdagen og at hun hadde fått seg jobb i barnehage. Hun var dessuten mye i kontakt med norske mødre på grunn av lillesøsteren som gikk på barneskolen. At jeg gikk ut fra at hun hadde liten eller ingen kontakt med nordmenn utenom introduksjonsprogrammet, fikk meg til å føle meg fordomsfull. Eksemplet illustrerer hvordan mange deltakere kan bli møtt av nordmenn som ikke er vant til å kommunisere med dem. Det vil i mange situasjoner gjøre nordmannen kulturelt overlegen i forhold til deltakeren.

Språkbeherskelse dreier seg med andre ord ikke bare om å lære seg uttale, grammatikk og ordforråd, det dreier seg i høy grad om å mestre en hel *livsverden*. Derfor er det ikke nok å avlegge en god prøve i skriftlig og muntlig norsk for å beherske norsk kultur. Store deler av denne livsverdenen kan nemlig bare læres ad ikke-språklig vei, gjennom at man gradvis opparbeider en intuitiv forståelse av de intrikate mønstrene av små tegn og betydningsnivåer som gir tilværelsen mening og sammenheng. (Eriksen og Sajjad 2011:129)

Når deltakere forsøkte å forstå kulturforskjellene i Norge kontra deres hjemland, trengte de både å være god i grammatikk og forstå den norske livsverdenen. Alle deltakerne var enig i at for å forstå norsk språk var inngangsportalen til det norske samfunnet. Etter det kom kroppsspråket. Det var vanskelig å forstå hvorfor nordmenn hilser den ene dagen, mens den andre dagen gjør de ikke det. Noen deltakere signaliserte at når de deltok i introduksjonsprogrammet, så ønsket de å ha etnisk norske som kontaktpersoner når de skulle lære seg norsk

språk og samfunnets oppbygging. En av deltakerne gikk så langt som å si at de møtte nok innvandrere/flyktninger i hverdagen, så de trengte ikke flere i livet når de skulle rundt på forskjellige instanser i kommunen. De ønsket noen som var født og oppvokst i Norge nettopp for å ha noen de kunne spørre om hvorfor nordmenn gjør de ”rare” tingene de gjør.

Patrick fortalte at en av tingene både han og andre deltakere oppdaget da de flyttet til Norge, er tempoet i hverdagen. Man skal stå opp, gjøre forberedelser til barna som skal på skole/barnehagen, gjøre seg selv klar til jobb, så skal man levere barna og så skal man jobbe i så og så mange timer. Når man er ferdig på jobb skal man hente barna, lage middag og så er plutselig dagen omme. Noen dager skal man delta på dugnad og barna skal være med på fritidstilbud. Nå tilbyr også kommunen en støtte til foreldre og barn, som skal dekke kostnader hvis barn vil være med. Det heter at alle barn har rett til å være med på fritidstilbud. Da kan ikke deltakerne skylde på at de ikke har råd til det. Mange deltakere sliter med å holde følge på grunn tempoet fortalte Patrick. Han mente de ble deprimerte og slet psykisk fordi de følte at det de gjorde ikke holdt mål. Noen av familiene som bosettes kommer fra samfunn hvor de har jobbet og bodd i et jordbruksamfunn der deres ”arbeidsgiver” har vært familien. Noen deltakere skal være med på en hverdag som de ikke er vant til fra hjemlandet. De skal omstille seg til norske normer og regler samtidig som de bevarer egne tradisjoner. ”Internasjonalisering og globalisering er ikke en karusell Norge kan hoppe av og på. Det er et faktum Norge må lære å leve med. Det er ikke et spørsmål om og enten å velge en nasjonal eller internasjonal identitet, men hvordan man skal leve med begge”(Longva 2003:118). Det er det deltakerne prøver på. De prøver å bevare egen identitet gjennom å bevare sin kulturelle identitet.

Den gylne middelvei

Mennesker som er oppvokst i Norge vet at selv om kassadama i dagligvarebutikken sier hei og smiler, betyr det ikke at man skal gi gaver for å vise takknemmelighet. Man vet at hun gjør jobben sin på samme måte som programkoordinatoren gjør sin ovenfor deltakeren. Programkoordinatoren skal ikke ta for gitt at deltakeren vet at i Norge blir det sett på som en bestikkelse å ta imot gaver i arbeidstiden.

Noen deltakere går godt overens kontaktpersonen sin. Da kan det oppstå en sterkere

relasjon til programkoordinatoren enn med de andre. Men hvor går grensen? I jobbinstruksene står det at mye av det som skal vurderes, må gjøres skjønnsmessig. Kommer en deltaker med en gave, må programkoordinatoren vurdere hvor stor gaven er. Er det en sjokolade, programkoordinatoren gaven inn på pauserommet slik at kollegaer får smake. Hvis det er en dyr gave, må man svare nei. Britt Kramvig (2005:46) argumenterer for at gaver blir deler av en symbolsk praksis for hvordan sosiale grupper presenterer sin sosiale identitet ("Keeping while giving"). Å gi en gave trenger dermed ikke å være en form for bestikkelse, men at deltakeren forsøker å oppnå anerkjennelse og beholde selvrespekten.

The gift creates differences and equality within the locality of the giver and receiver. In the material which I refer to, it creates what I call silent language of ethnicity. Gift exchange has the capacity to integrate people across differences; it is an open and boundary-transcendent practice. (Kramvig 2005:46).

Proessen ved å gi og motta gaver er på den måten med på å skape et likeverdig forhold mellom den som gir og den som mottar (Kramvig 2005:55). For deltakeren i introduksjonsprogrammet vil det handle om høflighet og "ære". Han er havnet i en situasjon der han føler at han er økonomisk avhengig av kontaktpersonen. Den eneste måten deltakeren har for å vise takknemmelighet, er gjennom gaven han tilbyr kontaktpersonen. Kun på denne måten kan han rette opp asymmetrien som har oppstått. Det ligger i menneskets natur å opprettholde sin ære og navn gjennom å gi gaven (Mauss 1995:78). Når deltakeren er i introduksjonsprogrammet vil de fleste statuser som han hadde i hjemlandet miste relevansen. For en familiefar som har hatt ansvaret for å forsørge familien kan det føles nedverdiggende å ta imot økonomisk hjelp. Å gi gaven til kontaktpersonen blir en sosial form. Deltakeren føler at kontaktpersonen gir han de mest elementære tingene i livet som han selv har kunnet sørge for i sitt gamle liv. Det innebærer alt fra hjem, jobb og penger. Ved å invitere kontaktpersonen på middag eller gi en gave føler deltakeren at han kan vise takknemmelighet for det programkoordinatoren har gjort for han i løpet av programdeltakelsen.

Gaven er på den måten et symbolsk uttrykk for kommunikasjon i form av u-avhengighet og anerkjennelse (Kramvig 2005:54-55). Gaven som deltakeren gir i form av en middagsinvitasjon eller en ting symboliserer selvstendighet. Deltakeren føler seg likestilt med kontaktpersonen ved å kunne gi noe tilbake. Gavene som er typisk å gi, er ofte forbundet med bakgrunnen til deltakeren. Hvis han har vært på ferie i hjemlandet, kan det være vanlig å gi gjenstander eller godteri som er kjøpt der. Ved middagsinvitasjoner er det nesten alltid mat som er typisk for hjemlandet til deltakeren. På den måten kan man si at gaven også representerer kultur. Gjennom å vise kontaktpersonen denne delen av seg selv føler deltakeren

at han gir noe tilbake.

Facebook er nylig problematisk. Hvis deltakeren sender en venneforespørsel, skal kontaktpersonen ikke takke ja. Når han avviser forespørselen, må det i neste samtale med deltakeren forklares at kontaktpersonen ikke kan si ja fordi han er i et profesjonelt arbeidsforhold der det ikke er rom for vennskap ennå. Men om anledningen byr seg, kan de bli venner når deltakeren er ferdig med introduksjonsprogrammet.

En typisk flyktning kommer fra et land hvor det kan være effektivt, stundom endog nødvendig, enten å etablere en personlig, multipleks relasjon til byråkratiet, eller bestikke byråkraten, når man ønsker å få gjennomslag for et krav. Dermed oppstår situasjoner hvor innvandrere gir presanger til sosialsjefer, inviterer professorer ut på middag og viser frem barna sine til flyktningkonsulenter i håp om å oppnå sympati og gehør på denne måten. Normalt virker strategier nøyaktig mot sin hensikt: Byråkraten blir stiv i maska, redd for å la seg friste og dermed bryte reglene, og plasserer den hjelpetrengendes søknad nederst i bunken. (Eriksen og Sajjad 2011:255)

For en byråkrat som er regelbundet, vil det å la seg friste fremgå som umoralsk. Det at kontaktpersonene er oppmerksom på dette allerede når deltakeren er tatt opp i introduksjonsprogrammet, er viktig for deltakeren. Han må forstå hva som er akseptabelt og uakseptabelt.

Moussa mener at systemet gjør deltakeren hjelpeløs i mange tilfeller. Men hvilket system er det han snakker om? Er det Flyktningtjenesten eller de andre etatene? Er det noe programkoordinatoren får beskjed om, er det at man ikke skal blande personlige følelser inn i samarbeidet med deltakeren. "Stakkarsliggjøring" er ikke akseptabelt. Introduksjonsprogrammet inneholder begrepet "selvstendigjøring" som blir det motsatte av "stakkarsliggjøring". Espen mener at deltakerne i introduksjonsprogrammet ikke har de samme mulighetene som nordmenn økonomisk og sosialt. Mange kommer uten inntekt og familie. Skal ikke deltakerne få den samme mulighet som nordmenn å klare seg, spesielt økonomisk? Et annet argument er at det dumme man gjør er å synes synd i deltakeren. Det kan ødelegge deltakerens progresjon i selvstendigjøring. Enkelte deltakere lærer seg også å "spille" på det å være "kunnskapsløs". Når deltakeren kommer til kontaktpersonen i kommunen, later han for eksempel som at han ikke kan språket slik at kontaktpersonen sier at han kan utføre det deltakeren skulle ha gjort selv.

Noen programkoordinatorer lar være å lese helsehistorien til deltakeren fordi man vil unngå å synes synd på vedkommende. Har han vært utsatt for tortur i hjemlandet, er det lett å tenke at ved å gi etter, hjelper man deltakeren. Men da kan selvstendigjøringen bli til avhengighet.

For å kunne integrere en deltaker bør programkoordinatoren ha innsikt i tenkemåten

og ikke minst den kulturelle kompetansen en deltaker har. Kommer deltakeren fra et korrumpert land der det er vanlig å putte penger under skranken til kontaktpersonen for å få en avtale, trenger kontaktpersonen innsikt i lojalitetsmoralens tenkemåte. Deltakeren må betrygges med at den byråkratiske tenkemåten i Norge ikke betyr at etater er ute etter å lure dem på noen måter. ”Imidlertid kan forholdet mellom myndigheter og innvandrere også få uttrykk som dyptgripende kulturkonflikter, ikke bare som misforståelser om hvilke kjøreregler som gjelder” (Eriksen og Sajjad 2011:255). Deltakeren må opplyses om at byråkratene skal informere om hva deltakeren har krav på av ytelser. Derfor er det viktig at kontaktpersonen holder tunga rett i munnen. Selv om det kan føles ubehagelig å måtte informere om at å ”bestikke” en offentlig ansatt ikke er akseptabelt, så hjelper man deltakeren til å unngå mange ubehagelige situasjoner som kan oppstå senere, både under og etter introduksjonsprogrammet.

Patrick fortalte at det er en grunn til at introduksjonsprogrammet ikke heter integreringsprogrammet. Det er fordi deltakerne skal få grunnleggende kvalifikasjoner om det norske samfunnet. Det å forstå hvordan man oppfører seg ovenfor offentlige ansatte vil jeg absolutt kalle grunnleggende kvalifikasjoner for å vite hvordan samfunnet er bygd opp. Når en deltaker ber om hjelp til å bestille internettabonnement og skylder på at han er for dårlig i norsk til å kunne bestille selv, er det lett for kontaktpersonen å bare gjøre det for deltakeren. Mange deltakere klynger seg til håpet om å få et tredje år i programmet. Det kan de søke om. De fleste argumenterer med at de ikke er klare til å begynne et liv etter introduksjonsprogrammet, fordi de ikke er flinke nok i norsk. Noen ganger fremmer kontaktpersonen søknaden. Han har kanskje til og med skrevet den for personen. Er det kontaktpersonen som ikke klarer å løsrive seg, eller er det deltakeren? Et annet eksempel er når en deltaker strever så mye psykisk at han ikke makter å følge introduksjonsprogrammet. Da er det kanskje best at han får utsettelse og fortsetter programmet på et senere tidspunkt. Programkoordinatoren griper av og til inn og argumenterer for at deltakeren likevel vil ha det bedre hvis han fortsetter i programmet, fordi han kjenner deltakeren best. Dette er et klart brudd på retningslinjene. Avgjørelsen er helsesøsteren og psykiatrien sitt ansvar. Programkoordinatorens ansvar er å koordinere, altså informere de rette instansene hvis slike ting skjer. ”Som offentlig ansatt er oppfatningen ofte at innvandrere *mangler* kunnskap, eller at den kunnskapen de innehar er *feil*” (Sørheim 1997:184). Deltakerne fylles med informasjon om hva som er rett eller galt fra kontaktpersonens synspunkt. I verste fall kan deltakeren gå glipp behandlingen, fordi han gjorde det kontaktpersonen mente var best ved å fortsette i introduksjonsprogrammet. Kontaktpersonen mener han kan hjelpe deltakeren i helse spørsmålet istedenfor å ta kontakt med de rette instansene. Det kontaktpersonen ikke tenker på, er at han kjenner

deltakeren kun i samtalsituasjonen på Flyktingtjenesten og mangler derfor full innsikt i situasjonen. Da vil det som var ment som en vennskapelig gest, gå over til å bli en oppdragerolle for deltakeren.

En annen problematikk med den såkalte ”hjelperen” er innvandrerdømm som er blitt myndig og skal over i introduksjonsprogrammet. Ungdommene har bodd i bofellesskap der velmenende ansatte, ofte kvinner, har tatt seg av dem. Noen av kvinnene opparbeider en morsrolle ovenfor ungdommene. Ungdommene kaller også kvinnene for ”mor” eller ”mamma”. De blir invitert i familiesammenkomster der kvinnens mann og kanskje barn er til stede. ”Hjelperen” mener å vite hva som er ”best” for ungdommen og går i spissen når han skal skrives inn i introduksjonsprogrammet, og vet også ”best” hva ungdommen har krav på. ”Hjelperen” er kanskje med på de første møtene sammen med programkoordinatoren for å være sikker på at alt går ”rett” for seg. Hvis prosessen med bosetting tar tid, er det ikke deltakeren som ringer for å klage, det er ”hjelperen”.

Den tomme krukken er gjerne metaforen som brukes om innvandrere, og vannet den fylles med er de ansattes kunnskap. Denne oppfatningen kan få svært uheldige konsekvenser. En nødvendig *gjensidig* respekt mellom mennesker fremmes i hvert fall ikke på denne måten. (Sørheim 1997:184)

Som Sørheim skriver kan innvandreres kunnskap bestå av den ansattes kunnskap. Hvis den ansatte har problemer med nav, vil for eksempel deltakeren kunne få de samme meninger som den ansatte har om etaten.

Hvis programkoordinatoren forteller han at alle offentlige ansatte er kun ute etter å lure han, vil deltakeren kunne bli skeptisk til offentlige etater. Det er viktig i en slik relasjon at kontaktpersonen finner den ”gylne middelvei”. Ofte sies det at programkoordinatoren er introduksjonslovens ansikt utad i møte med deltakere. Det er programkoordinatorens ansvar på en medmenneskelig måte å gjøre deltakeren klar over hva som er rett eller galt. Samtidig må det gjøres profesjonelt. Det er derfor introduksjonsprogrammet har så mange aktører. Deltakeren skal få den støtten han trenger hos dem som kan gi den.

Informanten Espen velger å informere en far til som har en datter som skal begynne på skolen om fritt skolevalg. Rektoren i nærmiljøet overtaler faren til å velge skolen som ligger langt unna hjemmet deres. Espen beskriver rektoren som rasistisk og nedlatende ovenfor faren som ikke kan norsk. Da fremstiller han seg selv som vennen og rektoren som den som ikke forstår hvilken belastning det er for faren å få lang reise vei med datteren. Espen ender historien med at han håper at faren har fått seg en lærdom om det som skjedde på skolen. I denne historien var Espen den snille byråkraten, mens rektoren er byråkraten som ikke har

toleranse ovenfor deltakeren. Farens kunnskap fylles med Espens kunnskap om at man ikke skal stole på offentlige ansatte.

De som jobber og har jobbet med integrering, vet at deltakerne i introduksjonsprogrammet har forskjellige utgangspunkt for å forstå det norske samfunnet. Men hva med introduksjonsprogrammet, er det en måte å ”oppdra” de nyankomne slik at de blir et minst mulig problem for det norske samfunnet? Med innvandringen til Norge følger nye definisjoner av hva som skal siviliseres, og nye former motstand (Engebrigsten og Fuglerud 2009:84). Mens industrisamfunnene interessekamper ble forstått som sosiale konflikter mellom klasser blir konflikten mellom det norske og innvandrere sett på som etniske eller religiøse konflikter. Ifølge Engebrigsten og Fuglerud (2009:85) har enhver sosial figurasjon sine spesifikke relasjoner. Fra et figurasjonsperspektiv går majoritetsbefolkningen og innvandrere i europeiske velferdsstater inn i påtvungne fellesskap der hvert skritt den ene parten tar får konsekvenser for den andre. For å forstå kontrollregimet som er oppstått for å innlemme outsiders henviser Engebrigsten og Fuglerud til Goffmans (1988) totale institusjoner, fordi den har som ambisjon om å ta for seg alle aspekter med migrantenes liv og er fastsatt i lovsform.

Introduksjonsordningen for nye nordmenn er det siste og det mest omfattende leddet i regimet for resosialisering av innvandrere som er gjennomført i Norge, og den er obligatorisk. Det gir seg utrykk i individuelt utformede prosjekter som kan dekke alt fra botrening, vasketrening, barneoppdragelse, samfunnslære, språkopplæring osv., og i prosjekter rettet mot å forandre det som betraktes som uakseptable tradisjoner som flergifte, omskjæring og arrangerte ekteskap. Alt gjennomført av engasjerte og velmenende medarbeidere, og definert som arbeid på den måten at deltakerne mottar ”lønn”. Siktemålet er godt: øke migrantenes sjanser på arbeidsmarkedet, sikre en akseptabel levestandard og motvirke klientalisering og isolasjon. (Engebrigsten og Fuglerud, 2009:85)

Ifølge Engebrigsten og Fuglerud (2009:85) blir slike ”siviliseringsprosjekter” rettfærdiggjort under begreper som inkludering, integrering og deltakelse, basert på menneskerettighetsprinsippene og gjennomgående støttet av deltakerne selv. De blir utført av velmenende medarbeidere, i dette tilfelle etatene som bidrar i programmet. Ved å delta i introduksjonsprogrammet kan deltakerne opprettholde sin verdighet; ved å anerkjenne myndighetenes bestrebelse som viktige og riktige under felles forståelse av sivilisering som en nødvendighet (Engebrigsten og Fuglerud 2009:86). Mange deltakere mener introduksjonsprogrammet er en ressurs. Det representerer det offentlige hjelpeapparatet som kobles inn når flyktninger kommer til kommunen. Programkoordinatoren møter flyktningene allerede på flyplassen, de ”bestemmer” hvor flyktningene skal bo og hvor mye de skal få å leve for. De organiserer

kvalifiseringstilbud, er involvert i å skaffe flyktningene arbeid og overvåker at de deltar i integreringsbestrebelsene i henhold til avtaler som gjøres.

For at introduksjonsprogrammet skal være en ressurs må etatene flyktningene er innom før bosetting, være effektive i kartleggingen av bakgrunnen deres. I perioden som ansatt hørte jeg historier om overføringsflyktninger som kom direkte fra utlandet. Noen av dem hadde aldri skiftet laken på sengen, forvaltet egen økonomi eller hadde kunnskap om offentlige tjenester. Disse menneskene hadde større behov for et introduksjonsprogram enn de som kom fra et land der systemet er likt det norske.

Det kan være skremmende for deltakeren den dagen han blir skrevet ut av programmet og ikke har ”tryggheten” i kontaktpersonen. Derfor er det viktig at rollene deres klargjøres fra starten. Informantene mente kontaktpersonen var det viktigste leddet i systemet for at introduksjonsprogrammet skulle være vellykket. Shoret fortalte at han hadde et dårlig forhold til kontaktpersonen, noe som gjorde det vanskelig å få tak i opplysninger om blant annet offentlige ytelser.

Et element av makt

Når programkoordinatoren sier ja til å bosette en deltaker i kommunen, forplikter de seg også til å følge opp personen i to år. Arbeidsforholdet starter når programkoordinatoren tar imot deltakeren når han kommer fra mottak. Hvis deltakeren er ukjent i kommunen, viser den utvalgte kontaktpersonen deltakeren rundt slik at han vet hvor de viktigste etatene og matbutikkene befinner seg. Kontaktpersonen viser også hvor deltakeren skal bo de neste årene. Når deltakeren mottar vedtak om introduksjonsprogram og stønad, er det kontaktpersonens underskrift som står på dokumentet. På den måten kan det synes som det er kontaktpersonen som ”forvalter” deltakerens økonomi. Kontaktpersonen har samtaler med deltakeren hvor han må underskrive en økonomisk erklæring om å være ærlig om økonomi⁴⁸. Hvis deltakeren mottar stønader eller penger fra andre instanser enn Flyktningtjenesten, plikter deltakeren å rapportere det til kontaktpersonen. Deltakeren blir på den måten stående til ansvar for kontaktpersonen. Hvis han ikke er ”ærlig” eller gjør som kontaktpersonen sier, kan deltakeren i verste fall risikere å miste introduksjonsstønnen og retten til introduksjonsprogram.

Noen deltakere føler seg ensomme og trenger noen å snakke med. Ofte henvender de

⁴⁸ Økonomisk erklæring, appendiks C.

seg til programkoordinatoren. Programkoordinatoren har regelmessige møter med deltakeren, slik at over tid kan det bygge seg opp en sterk relasjon mellom deltaker og kontaktpersonen.

Forståelsen av hvordan man bruker stat, medier og byråkrater kan være mangelfull. Derfor har deltakeren ingen annen valgmulighet enn å stole på kontaktpersonen, som har den ”rette” kunnskapen om det han trenger svar på. Espen mener deltakerne kan bli utnyttet og gå glipp av mange muligheter fordi de godtar de svarene de får. Manglende kunnskaper om norske lover og regler får deltakeren til å stole blindt på det som blir sagt uten selv å undersøke hva han har krav på. Som Eriksen og Sajjad (2011:254) skriver at det kreves en ganske spesialisert kulturell kompetanse for å få full uttelling av en regelbundet moral slik den nedfeller seg i det offentlige. Når deltakeren ikke forstår hva som blir sagt, er det lett å si ting som ”ok” eller ”takk for at du er min venn”. Resultatet kan i verste fall bli at deltakeren ikke benytter seg av støtteordninger han har krav på. Kvinnen som Espen var kontaktperson for, er et godt eksempel. Ingen på mottaket hadde fortalt henne at hun hadde rett til å søke på stønader (jf. kapittel fem). Et annet eksempel kontaktpersonen som ikke har sjekket bakgrunnsfakta før han informerte. Jeg oppdaget ved en tilfeldighet at en av programkoordinatorene feilinformerte meg om introduksjonsprogrammet. Det synes jeg er en skummel tendens hvis den blir brakt videre til deltakerne i introduksjonsprogrammet.

Da jeg skulle velge ut informanter, sa en av programkoordinatorene at han visste hvem han skulle ringe. Han kunne bare knipse med fingrene så kom deltakeren springende. Dette var en deltaker som mislikte praksisplassen sin. Programkoordinatoren forklarte at deltakeren gjorde alt for å slippe å jobbe. Derfor kunne programkoordinatoren få han til å gjøre alt han ville. Eksemplene illustrerer hvilken makt en kommuneansatt kan ha over en deltaker. Det er også programkoordinatoren som ”forvalter” introduksjonsloven og stønaden, noe som betegner det største elementet av makt i denne relasjonen. I tillegg kan deltakerne være bundet av lojalitetsmoral og avhengighet. Det gjør at kontaktpersonen blir overlegen i forhold til deltakeren.

I møtet med storsamfunnet stilles det krav til innvandrere om at de må tilpasse seg norsk offentlighet og dets spilleregler. Det er derfor en forutsetning for forståelsen av innvandreres samfunnsmessige deltakelse at en er klar over den maktmessige asymmetrien som finnes mellom deltakerne og resten av befolkningen. (Sørheim 1997:180)

I starten av introduksjonsprogrammet vil ikke deltakeren merke den maktmessige asymmetrien. Derfor er det viktig at de instansene som skal informere om det, gjør deltakerne klar

over denne. Språket er et annet element som må tas hensyn til i relasjonen mellom deltakere og offentlige ansatte.

Dialog i denne sammenheng handler om dialog mellom innvandrere og storsamfunnet (makronivå). Dialog mellom innvandrerne og storsamfunnet handler om innvandrernes deltakelse i det offentlige samfunnsliv og i den offentlige samfunnsdebatten. Premissene for deltakelse legges ikke nødvendigvis av deltakerne eller potensielle deltakere, men er også avhengig av maktfordelingen i samfunnet. (Sørheim 1997:181)

Premissene for samtalen på makronivå blir bestemt av programkoordinatoren, og det er ikke alltid at deltakeren får med seg det som blir sagt. Selv om det er blitt vanlig å bruke tolk, kan man aldri være sikker på om tolken har forstått det som har blitt sagt. Noen ganger sier deltakeren fra om det, andre ganger sier tolken fra om at ordene er vanskelig. Noen ganger bruker programkoordinatoren begreper som ikke er vanlig i det språket som oversettes til. Andre ganger kan tolken være dårlig. Så lenge deltakeren ikke mestrer det norske språket, vil asymmetrien opprettholdes. Noen blir aldri såpass gode i norsk at de vil kunne ha en likeverdig dialog med en nordmann. Det er viktig at kontaktpersonen følger med på at tolken oversetter rett, slik at asymmetrien i største grad kan unngås. Det å følge med på kroppsspråket til deltakeren kan være en god pekepinn for å avsløre det

Kapittel 8:

Oppsummering

Nordmenn tror at vi ikke kan norsk. Mange nordmenn tror at alle afghanere er talibanske terrorister. Eller mange av dem tror at utlendinger stjeler. Kanskje er det på grunn av dette at jeg ikke kan få jobb? Jeg har søkt mange jobber, men ikke fått noen. Det er dumt, synes jeg. *Saideh fra Afghanistan*. (Grigoryan 2008:82)

I denne oppgaven har jeg diskutert: Hva betyr integrering i introduksjonsprogrammet? Regjeringens integreringspolitikk er rettet mot at innvanderne skal kunne norsk og være økonomisk selvhjulpne. Integrering er et viktig begrep å forstå hvis den nyankomne skal kunne delta i ulike samfunnsdebatter. IMDi oppmuntrer for eksempel deltakerne til å stemme ved kommunevalg⁴⁹. Jeg har hevdet at integrering er et dårlig begrep å bruke ovenfor deltakerne i introduksjonsprogrammet. En av oppdagelsene jeg gjorde under feltarbeidet var hvordan det offentlige liker å diskutere integrering, mens deltakerne i introduksjonsprogrammet ikke gjør det. Begrepet har ikke noe meningsinnhold for dem. Noen programkoordinatorer innrømmer at de ikke bruker ordet integrering i samtaler med deltakerne. Med andre ansatte på Flyktningtjenesten kan de diskutere hva god og dårlig integrering er. Programkoordinatorerne snakker med deltakerne om individuell plan som tar sikte på å koordinere deltakeren inn i en begynnende integreringsprosess, da burde det være naturlig å ha integrering som en del av samtalen. Å snakke om det over en kopp kaffe på pauserommet vil ikke skape noen større forståelse for ordet ovenfor deltakerne. Når jeg spurte deltakerne hva de la i ordet integrering, så de ofte ut som et spørsmålsteget. Noen ganger forsøkte de å gjette hva ordet betydde. Under intervju, oppdaget jeg at det var mer naturlig for dem å bruke ordet ”delta”. For det første snakker programkoordinatorerne mye om å delta når de snakker med deltakeren om individuell plan. For det andre får den nyankomne status som deltaker i introduksjonsprogrammet. At programkoordinatorer heller velger å bruke integrering som ”pauseromsbegrep” istedenfor å forklare ordet til deltakerne, øker ikke

⁴⁹ Man trenger ikke å være statsborger for å stemme ved kommunevalg.
http://www.ung.no/valg/1820_Hvem_har_stemmerett_ved_valgene.html

forståelsen. Jeg ser på deltakelse som et naturlig begrep siden alle har et forhold til hvordan man skal kunne delta for å være en del av fellesskapet. Enten man tilhører majoritet eller minoritet må man delta for å opprettholde de sosiale båndene med andre. Det vil også være lettere for de nyankomne som ikke er sterk i norsk å kunne delta i debatten på lik linje med andre. Integrering er for mange et vanskelig ord å forklare. Derfor er det enklere å diskutere med kollegaer enn å forklare en med lite norskkunnskaper hva meningsinnholdet betyr. Jeg mener integrering er et ”utgruppeord”, mens deltakelse er et ”inngruppeord”. Jeg foreslår derfor at ordet integrering enten må brukes aktivt med deltakerne eller så bør man bytte det ut med ordet deltakelse på mikro nivå. Integrering er et begrep som er mer fruktbart å bruke på makronivå. Det vil si å ta det ut av samfunnsdebatten og heller bruke det på et forskernivå.

Intervjuene i kapittel fire og fem viser at ”sannheten” om integrering ikke alltid den samme som den man ser i stortingsmeldinger, media og samfunnsdebatter generelt. Det samme om hva integrering bør inneholde. Kapitlene viste også at norsk språk var viktig for deltakerne, spesielt norsk grammatikk. IMDi oppgir også at de fleste i den norske befolkning mener at gode norskkunnskaper er viktig for å være integrert i samfunnet⁵⁰. De nyankomne blir allerede skrevet inn på voksenopplæringen dagen etter de er bosatt i kommunen. Unntaket er sommerferien som kan utsette det i to til tre måneder. Deltakere hevdet at inngangsportalen for å få seg jobb er å beherske norsk språk. Å mestre norsk språk var noe deltakerne likte å påpeke at de hadde klart. Integrering i introduksjonsprogrammet handler dermed om å lære norsk språk og sosiale koder (habitus). Religion, hvilken kulturell gruppe man tilhører, jobb o.s.v. blir mindre viktig i denne tidlige prosessen. Jobb og å delta i samfunnets felles institusjoner som de fleste definisjoner av integrering sier, blir mindre viktig. I individuell plan står jobb eller utdanning som hovedmål. Språk og nettverksbygging står som delmål⁵¹.

Deltakerne i introduksjonsprogrammet antydde også at de ikke ville ha en kontaktperson med innvandrerbakgrunn. Ved å delta i introduksjonsprogrammet skal den nyankomne få en innføring i hvordan det norske samfunnet fungerer. Derfor forventer deltakerne å møte en etnisk norsk når de kommer til Flyktningtjenesten. Mennesker med innvandrerbakgrunn kan komme inn på et senere tidspunkt. Et arbeidsmiljø med mangfold er viktig, ikke minst for likestillingen, men man bør også tenke på hva som er best for de nyankomne som står foran en grunnleggende prosess, særlig språkmessig. Kontaktpersonen med innvandrerbakgrunn kan også være forvirret om hvordan det norske samfunnet henger sammen. Informanten

⁵⁰ <http://www.imdi.no/no/Arsrapporter/aarsrapport2009/Forskerne/Innvandrere-i-norske-medier/Hva-er-integrering/>

⁵¹ Appendiks B for individuell plan.

Patrick for eksempel strever ofte med å forstå hvorfor nordmenn handler som de gjør. Jeg hadde til tider også problemer med å forstå hva som ble sagt under intervjuene med programkoordinatorene med innvandrerbakgrunn, og måtte flere ganger få dem til å gjenta hva som ble sagt. For en nyankommen som strever med språket, kan dette skape flere komplikasjoner i arbeidsforholdet. Derfor vil min anbefaling ut fra den informasjonen jeg har kommet frem til være at det blir feil å ansatte programkoordinatorer med innvandrerbakgrunn. Disse burde heller ansettes i andre etater som for eksempel nav.

Espen som er etnisk norsk hadde fokuset på de nyankomne, mens de andre med innvandrerbakgrunn hadde fokus på egne erfaringer i integreringsprosessen. Noen nyankomne antydte at kontaktpersoner med innvandrerbakgrunn har for høye forventinger til deltakerne om hvordan de skulle takle kravene i introduksjonsprogrammet. For å unngå at de nyankomne skal ende opp med å velge separasjon som sin strategi grunnet for høye forventinger fra kontaktpersonen, er det viktig å huske på at alle har ulike forutsetninger for hvor mye de vil bli integrert i det norske samfunnet. Det å bruke seg selv som målestokk for hva den beste måten å integrere seg på blir feil. Det er ikke dermed sagt at ikke den nyankomne ikke skal legge en innsats i å tilegne seg de kunnskaper han trenger for å klare seg økonomisk og sosialt i samfunnet, men hvordan han velger å gjøre det bør være opp til han selv. De nyankomne befinner seg i en sårbar prosess. Ved å ikke være imøtekommende kan kontaktpersonen risikere at den nyankomne kvier seg for å komme å be om råd hvis ting er komplisert.

Da jeg jobbet på Flyktingtjenesten, opplevde jeg at innvandrere som hadde avsluttet introduksjonsprogrammet, kom tilbake for å fortelle at de hadde fått seg jobb. Å være økonomisk uavhengig virker som å være den høyeste sosiale statusen. Jeg opplevde aldri at en deltaker kom for å fortelle at han hadde fått seg en ny hobby. Nettverksbygging er et av målene i individuell plan. Under nettverksbygging kommer fritid, slik at jeg vil tro at dette er en viktig del av integreringsprosessen.

Referanser

- Berry, John W 1997: Immigration, Acculturation, and Adaption. *Queen`s University*, Ontario: Canada. 5-34
- Barth, Fredrik 2004: *Manifestasjon og prosess*. Universitetsforlaget AS, Tøyen.
- Berg, Berit 2009: ”Mottakssystemet – historikk og utviklingstrender.”
I: Valenta, Marko og Berg, Berit (red.):
”ASYLSØKER I VELFERDSSTATENS VENTEROM.”
Oslo: Universitetsforlaget.
- Bourdieu, Pierre 2005: *Distinksjonen*. Danmark: Bokklubben.
- Døving, Cora Alexa 2009: *Integrering, teori og empiri*. Oslo: PAX FORLAG A/S.
- Dæhlen Marianne, Danielsen Kristen, Strandbu Åse & Seippel Ørnulf 2013:
Voksne i grunnskole og videregående opplæring Rapport 7/2013.
Norsk institutt om oppvekst, velferd og aldring (NOVA): Oslo.
- Eriksen, Thomas Hylland: ”KULTUR, KOMMINKASJON OG MAKT.”
I: Eriksen, Thomas Hylland (red.): *Flerkulturell forståelse*.
Otta: Tano Aschehoug.
- Eriksen, Thomas Hylland og Sajjad, Torun Arntsen 2011 [1994]: *Kulturforskjeller i praksis, perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Eriksen, Thomas Hylland 2000: Sosial identitet, etnisk tilhørighet, nasjonalisme, tid og sted.
I Nielsen, F.S. og O. Smedal (red.), *Mellom himmel og jord. Tradisjoner, teorier og tendenser i sosialantropologien*. Bergen: Fagbokforlaget. (239-273)

Eriksen, Thomas Hylland 2007: Mangfold versus forskjellighet. In *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*, edited by Ø. Fuglerud and T.H. Eriksen. Oslo: Pax. pp. 111-30

Engebrigsten, Ada Ingrid og Fuglerud, Øyvind 2009: *Kultur og generasjon, Tilpasningsprosesser blant somaliere og tamiler i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Forskningsetiske komiteer 2006 [2000]: *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Den nasjonale forskningsetiske komitè for samfunnsvitenskap og humaniora.

Fuglestad, Otto Laurits og Mørkseth, Elisabeth Ianke 2002 [1997]: "Et semiotisk perspektiv på forskningsprosessen". I: Fossåskaret, Erik, Fuglestad, Otto Laurits og Aase Tor Halvfdan (red.): *Metodisk feltarbeid, Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget. 167-187

Goffman, Erving 2009 [1963]: *STIGMA, om afgiverens sociale identitet*. Rosenørns Allè: Samfundslitteratur.dk.

Goffman, Erving 1992 [1959]: *Vårt rollespill til daglig*. Larvik: Pax Forlag.

Grigoryan, Varazdat 2008: *Norge gjennom våre solbriller*. Litauen: Ararat Forlag.

Gullestad, Marianne 2008: *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hansen, Finn Thorbjørn 1996: *Kunsten at navigere i kaos*. Vejle: Krogs forlag A/S.

Hauelund, Aniken & Loga, Lill 2009: *Frivillighet, innvandring og integrasjon*. Bergen/Oslo: Senter for sivilsamfunn og frivillig sektor.

Jenkins, Richard 2008: *Social Identity (Key Ideas)*. Routledge, 2 Park Square, Milton Park, Abingdon OX14 4RN. New York, Madison Avenue.

Kramvig, Britt 2005: *The silent language of ethnicity*. London, Thousand Oaks CA and New Delhi.

Lindholm, Tore 1997: "Kultur, verdier og menneskerettigheter"
I: Eriksen, Thomas Hylland (red.) *Flerkulturell forståelse*:
Otta: Tano Aschehoug.

Long, Litt Woon 1992: Om kulturpendling og kulturpendlere til besvær:
Om nyere innvandring til Norge, edited by Long Litt Woon. Oslo:
Universitetsforlaget. 108-120.

Longva, Anh Nga. 2003: Nordmenn, høflighet og kunsten og omgås fremmede.
Norsk antropologisk tidsskrift 14, (1): 16-26.

Mauss, Marcel 1995 [1950]: *GAVEN*, Utnvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn.
Oversatt og med etterord av Thomas Hylland Eriksen. Oslo: Cappelen
Akademisk Forlag as.

Nielsen, Finn Sivert 1996: *Nærmere kommer du ikke, håndbok i antropologisk feltarbeid*
Bergen: Fagforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Oppdal, B & Sam, D.L 2002: Acculturation as a developmental pathway.
In W.J. Lonner, D.L. Dinnel, S.A. Hayes & D.N. Sattler (Eds.), *Online
Readings in Psychology and Culture (Unit 8, Chapter 6)*, Center for Cross-
Cultural Research, Western Washington University, Bellingham,
Washington USA.

Paulgaard, Gry 2002 [1997]: "Feltarbeid i egen kultur- innenfra, utenfra eller begge deler?".
I: Fossåskaret, Erik, Fuglestad, Otto Laurits og Aase Tor Halvfdan (red.)
Metodisk feltarbeid, Produksjon og tolkning av kvalitative data.:
Oslo: Universitetsforlaget. 70-93

Sørheim, Torunn Arntsen 1997: "INNVANDRERE I NORGE"
I: Eriksen, Thomas Hylland (red.) *Flerkulturell hverdag*.
Otta: Tano Aschehoug.

Thomsson, Helene 2002: *Reflexiva intervjuer*.
Sverige: Studentlitteratur, Lund.

Thuen, Trond 2003: Stedets identitet, I T. Thuen. (red): *Sted og tilhørighet*.
Kristiansand: Høyskoleforlaget. (59-76)

Valenta, Marko 2009: "Hverdagsliv og sosiale relasjoner på asylmottak."
I: Valenta Marko og Berg Berit (red.):
"ASYLSØKER I VELFERDSSTATENS VENTEROM."
Oslo: Universitetsforlaget.

Valenta, Marko 2009: Selective networking as identity project: the social intergration
of first generation immigrants in Norway. *Published online 24. March 2009.*
*Springer Science Business Media B.V.*177-195.

Wadel, Cato 1991: *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: Hegeland trykkeri A/S.

Wadel, Cato 2006: *Forskning i egne erfaringer*. Flekkefjord: Hegeland trykkeri A/S.

Wollebæk, Dag & Sivesind, Karl 2010: *Fra folkebevegelse til filiantropi?* Frivillig innsats
i Norge fra 1997-2009. Oslo: Senter for sivilsamfunn og frivillig sektor.

Aftenposten, artikkel: <http://www.aftenposten.no/meninger/spaltister/rana/article3482216.ece>
[lesedato 8.april 2013]

Aftenposten, artikkel:
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/--De-melder-seg-ut-av-arbeidslivet-og-inn-i-trygdesystemet-7186526.html#.Ui2u89LwYrU> [Lesedato 15.juli.2013]

Aftenposten, artikkel:
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Islam-kritikere-debatterte-muslimere-i-mosk-7260372.html#.UjLqrdLwYrU> [Lesedato:13.september.2013]

Arbeidsdepartementet, integrering:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/2003-2004/stmeld-nr-49-2003-2004-/5/1.html?id=405197> [lesedato 8. april.2013]

BARNE- LIKESTILLINGS- OG INKLUDERINGSDEPARTEMENTET,
En helhetlig integreringspolitikk:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/stmeld/2012-2013/meld-st-6-20122013/3/2/3.html?id=705963>
[Lesedato 11.oktober.2013]

BARNE- LIKESTILLINGS- OG INKLUDERINGSDEPARTEMENTET,
integreringspolitikk:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/integrering/integreringspolitikk.html?id=670046> [lesedato 4.juli 2013]

DET KONGELIGE-, LIKESTILLINGS OG INKLUDERINGSDEPARTEMENT.
Rundskriv Q-20/2012 [2005]. *Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven)*

DET KONGELIGE-, LIKESTILLINGS OG INKLUDERINGSDEPARTEMENT.
Meld. St. 6 (2012-2013). Melding til Stortinget: *En helhetlig integreringspolitikk*
Mangfold og fellesskap. [lesedato 4.juli 2013]

Det store norske leksikon, definisjon av integrering: <http://snl.no/integrering>
[lesedato 8.april 2013]

Dublin II-forordningen (Forordning 2003-343): RÅDET FOR DEN EUROPEISKE UNION
HAR -:
<http://www.udi.no/upload/regelverk/konvensjoner/dublin-norsk.pdf>
[Lesedato 4.september 2013]

Flyktningtjenesten, Tromsø kommune:
<http://www.tromso.kommune.no/flyktningtjenesten.4545017-121008.html>
[Lesedato: 26.juni 2013]

IMDi (Integrerings- og mangfolddirektoratet), Deltakelse i sivilsamfunn:
<http://www.imdi.no/no/Frivillighet/Deltakelse-i-sivilsamfunn/>
[Lesedato: 12.september.2013]

IMDi (Integrerings- og mangfolddirektoratet),
Bosetting av flyktninger: <http://www.imdi.no/no/Bosetting/>
[Lesedato 26.juni.2013]

IMDi (Integrerings- og mangfolddirektoratet),
Introduksjonsordning: <http://imdi.no/no/Introduksjonsordningen/>
[Lesedato: 26. juni 2013]

IMDi (Integrerings- og mangfolddirektoratet),
Norskopplæring for innvandrere:
<http://imdi.no/no/Introduksjonsordningen/Norskopplaring-for-innvandrere/>
[Lesedato 26.juni 2013]

IMDi (Integrerings- og mangfolddirektoratet),
Programrådgivers oppgaver:
<http://imdi.no/no/Introduksjonsordningen/introduksjonsprogram/Programradgivers-rolle/> [Lesedato: 09.juni.2013]

Informasjonshefte, IMDI: IMDI Rapport 6/2006, 2 år med introduksjonsordning.

InterInfo, Tromsø Kommune Kultur og Idrett: Rapport, 2007.
[Lesedato 1.juni 2013]

ISS: <http://www.no.issworld.com/>
[Lesedato 1.juni 2013]

Kunnskapsenteret.com: <http://www.kunnskapsenteret.com/articles/2563/1/kvalitativ>
[Lesedato: 15.juli.2013]

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET, Mangfold og mestring.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/2010/NOU-2010-7/13.html?id=606357>
[Lesedato 12.oktober.2013]

nav, Grunnbeløp i folketrygden
<https://www.nav.no/Om+NAV/Satsar+og+utbetalingsdatoar/Grunnbel%C3%B8pet+%28G%29>
9 [Lesedato 17.oktober.2013]

Noricom, telefon og oppmøtetolkning: <http://www.noricom.no/index.php?cat=165681>
[Lesedato:26 juni.2013]

Språksenteret: http://www.spraksenteret.no/om_oss.html
[Lesedato 26.juni.2013]

Statistisk sentralbyrå, lavere andel deltakere får jobb:
<http://ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/lavere-andel-deltakere-faar-jobb>
[lesedato 19.juli.2013]

Statistisk sentralbyrå, sysselsetting blant innvandrere:
<http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/innvregsys/aar/2013-06-20>
[Lesedato 19.juli 2013]

Tromsø kommune, avlastningsfamilier:
<http://www.tromso.kommune.no/aide-temporaire.117151.131tcd021.tct.html>
[Lesedato 19.juli 2013]

Tromsø kommune, Introduksjonsprogram for flyktninger.
<http://www.tromso.kommune.no/introduksjonsprogram-for-flyktninger.122056.no.html>
[Lesedato 11.oktober.2013]

tromsprodukt AS, Flerspråklig i arbeid (FIA):
<http://www.tromsprodukt.no/attforing/arbeidsgiver/fia.html>
[Lesedato: 8.juni.2013]

Utlendingsdirektoratet (UDI): Identitet:
<http://www.udi.no/Sentrale-tema/beskyttelse/Asylsokere-og-flyktninger/Identitet/#hva>
[Lesedato 4.september.2013]

Utlendingsdirektoratet (UDI): Introduksjonsordningen: Ny lov gir nye muligheter:
<http://www.imdi.no/Documents/BrosjyrerHefterHaandbok/INtroduksjonsordningen.pdf>
f [Lesedato:19.mai.2013]

Utlendingsdirektoratet (UDI): <http://www.udi.no/>
[Lesedato:17.juli.2013]

Utlendingsdirektoratet (UDI): <http://www.udi.no/Oversiktsider/Ordliste/>
[Lesedato 12.juli 2013]

Voksenopplæringa i Tromsø: <http://voksenopplaringen.tromsokolen.no/>
[Lesedato 1. juni 2013]

Appendiks

A: Utdrag fra introduksjonsloven

DET KONGELIGE BARNE-, LIKESTILLINGS OG INKLUDERING OG INKLUDERINGSDEPARTEMENT

Rundskriv Q-20/2012

Utdrag fra Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven)

§1 Lovens formål

Hovedmålet for loven er å legge til rette for at deltakerne i introduksjonsprogrammet og opplæring i norsk og samfunnsfag kommer seg raskt ut i arbeid eller utdanning. Det er videre lovens formål at de som deltar i programmet aktivt yter noe for å gjøre seg berettiget til introduksjonsstønning først og fremst til sitt beste for seg selv, men også for samfunnet. Aktivitetene i programmet skal være individuelt tilrettelagt og først og fremst legge til rette for overgang til arbeid eller utdanning. Det er også et viktig mål at introduksjonsordningen dekker deltakernes behov for grunnleggende kvalifisering. I dette inngår norsk opplæring, innsikt i norske samfunnsforhold og forberedelse til yrkesliv eller utdanning. Ordningen skal fremme en rask overgang til arbeid eller utdanning. Et introduksjonsprogram som ikke inneholder elementer som kvalifiserer for arbeid eller utdanning, er ikke i tråd med formålsbestemmelse. Tiltak som forbereder til samfunnsdeltakelse mer generelt kan inngå i programmet, men det kan ikke utgjøre hoveddelen av innholdet.

§2 Rett og plikt til deltakelse i introduksjonsprogram

Rett og plikt til å delta i introduksjonsprogram gjelder nyankomne utlendinger mellom 18 og 55 år som har behov for grunnleggende kvalifisering og som har fått

- a) Asyl, jf utlendingsloven § 28,
- b) Oppholdstillatelse etter innreisetillatelse som overføringsflyktning, jf utlendingsloven § 35 tredje ledd,

- c) Fornybar oppholdstillatelse etter utlendingsloven § 38 første ledd på grunnlag av søknad om asyl, eller kollektiv beskyttelse i massefluktsituasjon, jf. Utlendingsloven § 34, eller
- d) Oppholdstillatelse som familiemedlemmer til personer som nevnt i bokstav a, b, c, jf. utlendingsloven kapittel 6. For å være omfattet av denne bestemmelsen er det et vilkår at personer som nevnt i bokstav a, b og c ikke har vært bosatt i en kommune i mer enn fem år før det søkes om familiegjenforening.
- e) Fornybar oppholdstillatelse etter utlendingsloven § 53 første ledd bokstav b, § 53 annet ledd eller § 53 tredje ledd. For personer som nevnt i første punktum gjelder retten og plikten til å delta i introduksjonsprogrammet i to år fra det tidspunktet det er gitt oppholdstillatelse på grunnlagene som er nevnt. Rett og plikt til deltakelse i introduksjonsprogram gjelder bare for personer som er bosatt i kommunen i henhold til særskilt avtale mellom utlendingsmyndighetene og kommunen. Kravet om særskilt avtale gjelder likevel ikke for personer som nevnt i § 2 første ledd bokstav d eller e. Som nyankommet regnes den som har vært bosatt i en kommune mindre enn to år når vedtak om deltakelse i introduksjonsordning skal treffes. Nordiske borgere og utlendinger som omfattes av `Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde` (EØS-avtalen), omfattes ikke av paragrafen her.

§7 Stans av introduksjonsordningen

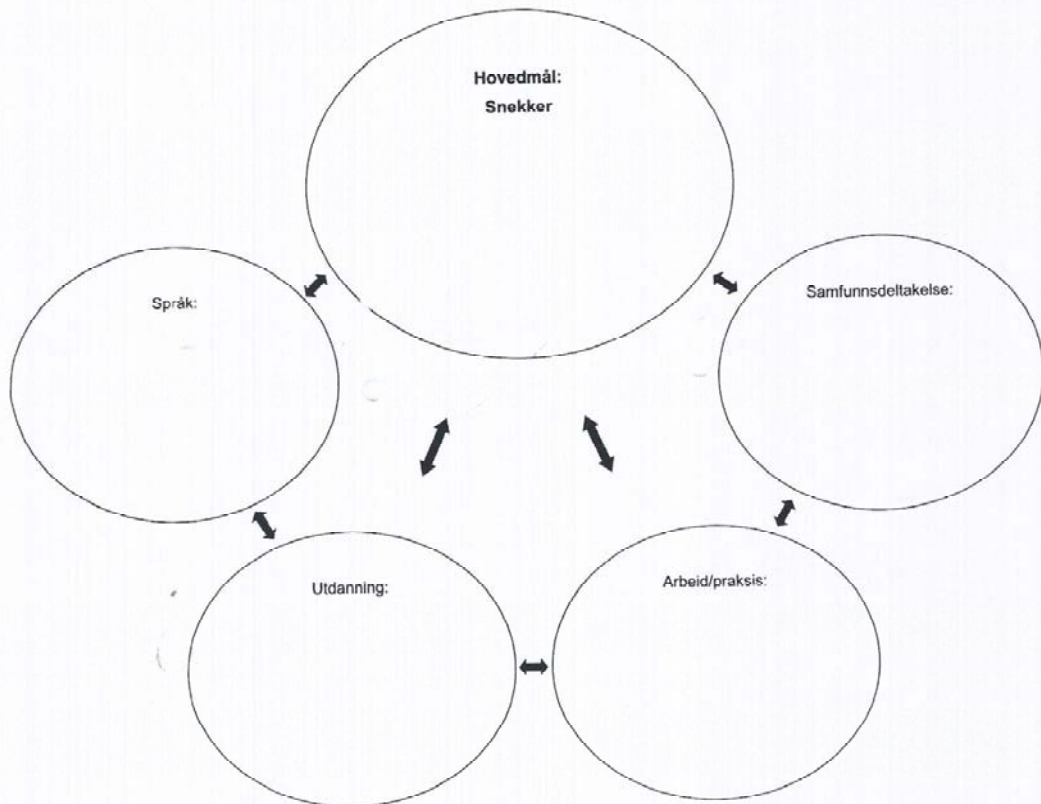
Kommunen kan stanse ordningen for den enkelt dersom det er saklig begrunnet i den enkeltes forhold, herunder om deltakeren har et tilbud om høvelig arbeid.

B: INDIVIDUELL PLAN

B Min plan for introduksjonsprogrammet

Navn:
Fødselsdato:
Oppstart av
introduksjonsprogram:
Avslutning av
introduksjonsprogram:

Hva vil du oppnå med ditt introduksjonsprogram?

Planen er utarbeidet:
Planen skal evalueres neste gang:
Planen er utarbeidet av programdeltaker og programkoordinator i samarbeid.

Dato:

Programdeltaker

Programkoordinator

C: Intervjuguide

Spørsmål til ansatte

Finnes det statistikker på etniske grupper som tilpasser seg bedre enn andre etter deltakelse i introduksjonsprogrammet?

Hvis ja på spørsmålet over: Hvorfor tror du at noen tilpasser seg bedre enn andre?

Kunne det for eksempel vært unngått med bedre tilrettelegging av etatene deltakerne møter i introduksjonsprogrammet og evt. hvorfor?

Spørsmål til deltakere

Hva legger du i ordet integrering?

Hva legger du i å delta i introduksjonsprogrammet?

Hvilket mål er de viktigste for deg å nå, gjennom deltakelsen i introduksjonsprogrammet?

Hvordan har tiden etter introduksjonsprogrammet vært?

Føler du ved deltakelse i introduksjonsprogrammet at det er lettere å forstå det norske systemet? Fortell hvordan du opplever det.

Har du noen norske venner og hvordan kom du i kontakt med dem?

Snakker du mye norsk etter skoletid?

D: Erklæring om økonomisk status

 Flyktingtjenesten

Tromsø kommune

ERKLÆRING OM ØKONOMISK STATUS

Jeg, _____ født: _____
bekrefter følgende om min økonomiske status overfor Tromsø kommune:

OFFENTLIGE YTELSE: JA
NEI

Hvis ja, oppgi fra hvem og hvor mye utbetalt pr. mnd.:

Fra hvem:	Type:	Kr. pr. mnd:
Totalt pr. mnd:		

Jeg bekrefter at ovenstående opplysninger er riktige, og gir herved Flyktingtjenesten fullmakt til å innhente nødvendige opplysninger om mine offentlige ytelser fra NAV og andre offentlige kontorer. Dersom mine økonomiske forhold endrer seg i stønadsperioden, plikter jeg å underrette Flyktingtjenesten om forhold som har betydning for utregnet beløp. Å holde tilbake/gi feilaktige opplysninger er underlagt straffeansvar, og kan føre til reduksjon eller stopp i utbetaling av introduksjonsstønad og opphør av kontrakt.

Jeg forplikter meg til å søke om de offentlige ytelser jeg kan ha krav på.

For å få utbetalt stønad fra Flyktingtjenesten må jeg dokumentere at jeg har søkt om de offentlige ytelser jeg kan ha krav på.

Ved søknad om offentlige ytelser som kan gi etterbetaling, forplikter jeg å underskrive transporterklæring.

Offentlige ytelser som jeg har krav på vil automatisk bli inntektsført ved beregning av eventuelt behov for sosialhjelp.

Tromsø 07.04.2011

Underskrift

Avtalen er oversatt av tolk _____ den _____ / _____

Tolkens underskrift _____

Postadresse:
Rådhuset
9299 Tromsø

Besøksadresse:
Veitasenteret, 5. etg.
Storgata 102

Telefon/fax:
777 90 000
777 90 001

E-post:
postmottak@
tromso.kommune.no

Bankkontonr:
4750.19.46725

Org.nummer:
NO 874 566 942
MVA

E: Deltakerbevis

DELTAKERBEVIS

.....
ble tildelt introduksjonsprogram med varighet i måneder i henhold til individuell plan
jf. introduksjonsloven
§ 6 jf. tildelingsvedtak av (dato) gitt i medhold av introduksjonsloven § 4 jf. § 2 første ledd (eller § 3 tredje ledd).

og har deltatt i introduksjonsprogram: (f.o.m.) (t.o.m.)
Gjennomført (evt. avsluttet for overgang til arbeid/utdanning) Avbrutt

Med utgangspunkt i en individuelt tilpasset plan har introduksjonsprogrammet inneholdt følgende:

Norskopplæring: Antall gjennomførte timer på spor

Gjennomførte norsksprøver:

Norsksprøve 2 skriftlig, dato:	bestått ... /ikke bestått ...
Norsksprøve 2 muntlig, dato:	bestått ... /ikke bestått ...
Norsksprøve 3 skriftlig, dato:	bestått ... /ikke bestått ...
Norsksprøve 3 muntlig, dato:	bestått ... /ikke bestått ...

Tiltak i norskopplæringen:

.....
.....

Samfunnskunnskap: Antall gjennomførte timer:

**Tiltak som forbereder til videre opplæring
eller tilknytning til yrkeslivet**

Tidsramme
(antall timer eller periode)

.....
.....
.....
.....

....., den

.....
signatur og stempel

Vedlegg:

.....
.....
.....

F: Programrådgiver og tolketjenester

Programrådgivers rolle

Hver innvandrер med flyktningbakgrunn som får plass i introduksjonsprogrammet har krav på en kontaktperson. Programrådgiverens koordinerende rolle dreier seg primært om å samordne kontakten mellom de instanser eller aktører som står for kvalifiseringen i programmet⁵².

Noen av arbeidsoppgavene **kan** derfor være å⁵³:

- Samordne tiltak og aktører med utgangspunkt i deltakerens individuelle plan.
- Sikre at ulike tiltak iverksettes i riktig rekkefølge og til riktig tid. (tiltakskjeding), og sørge for at det ikke oppstår dødtid eller ventetid i kvalifiseringen.
- Sikre progresjon og kvalitet i deltakerens program.
- Ansvar for å danne tverrfaglig team ved behov.
- Innkalle aktuelle samarbeidspartnere til teammøter om kartlegging, individuell plan og om aktuelle tiltak.
- Avklare målet for samarbeidet (relatert til deltakerens individuelle plan).
- Avklare oppgave- og ansvarsfordeling, bl.a. tiltak og tidsfrister.
- Koordinere samarbeidet i det tverrfaglige teamet.
- Samtale med deltakeren og relevant samarbeidspartner, for å sikre videre oppfølging når deltakeren avslutter programmet uten å være i ordinær utdanning eller arbeid.

En annen rolle en programrådgiver har er saksbehandling. Det går ut på at han/hun skal foreta en innledende kartlegging av deltakeren før opptak i introduksjonsprogrammet. Rådgiveren skal også gi innvandreren med flyktningbakgrunn informasjon om introduksjonsprogrammet i denne fasen, det vil si rettigheter og plikter i programmet. Programrådgiveren skal også fatte vedtak om introduksjonsprogram innen tre måneder etter innvandreren er bosatt.

⁵² I Tromsø kalles Programrådgivere for Programkoordinatorer. Tittel på stillingen kan variere fra kommune til kommune.

⁵³ For mer informasjon om programrådgivers rolle se:

<http://www.imdi.no/no/Introduksjonsordningen/introduksjonsprogram/Programradgivers-rolle/>

Andre **aktuelle** oppgaver rådgiveren har er å:

- Gjennomføre en utvidet kartlegging av deltakerens bakgrunn, etter at vedtak om programdeltakelse er fattet.
- Bistå deltakeren i å utforme mål, delmål og tiltak i den individuelle planen.
- Ha oppfølgingsansvar overfor deltakeren, og ha ansvar for revideringen av den individuelle planen i hele programperioden.
- Sikre at deltakeren skaffer til veie relevante dokumenter og bistå deltakeren i å få oversatt medbrakte vitnemål, attester og lignende.
- Informere og henvise til aktuelle instanser for godkjenning av utdanning og realkompetansevurdering.
- Gi veiledning.
- Samtale med deltakeren når deltakeren går over i ordinær utdanning eller arbeid.

Tolketjenester

Alle som har begrensede norskkunnskaper har rett til tolk når de beveger seg rundt i ulike etater. God kommunikasjon og informasjon mellom sender og mottaker er avgjørende for en likeverdig dialog. Det er etaten som er blitt forespurt om møtet som er ansvarlig for å bestille tolk. Det gjøres ved at tolketjenester som Noricom eller Språksenteret blir bestilt. Valgene faller på oppmøtetolk eller telefontolk.

Under oppmøte eller fremmøtetolking, er tolken tilstedet i rommet sammen med samtalepartene og tolker det partene sier umiddelbart etter ytring har funnet sted. Fordelen ved oppmøtetolking er at tolken har tilgang til verbal og ikke verbal kommunikasjon, og tolken kan også gi signaler til samtalepartene når setningene blir for lange. Videre stilles det ikke noen spesielle krav til teknisk utstyr i rommet. Ulempen ved fremmøtetolking er at tolken kan ta stor plass i rommet og stå i veien for kommunikasjonen mellom samtalepartene. En annen ulempe er at den nyankomne innvandreren ikke føler seg komfortabel, fordi han/hun er redd for å møte tolken på fritiden⁵⁴.

Telefontolking foregår ved at samtalepartene normalt seg i samme rom, mens tolken er på sitt hjemmekontor eller et annet velegnet og uforstyrret sted. Tolken tolker alt som blir sagt via en høyttalende telefon som plasseres godt innenfor samtalepartenes lytte- og

⁵⁴ Innvandreren er redd mange ganger for at tolken skal bryte taushetsplikten.

talerekkevidde. Fordelen ved å velge telefontolking er at tolken er mindre “i veien” for samtalepartnerne. Tolken kan dessuten være anonym for tolkebrukerne. Telefontolk kan dessuten skaffes på kort varsel. Ulempen ved en slik tolkeform er at det kan oppleves krevende for tolken å tolke samtaler med varierende lytteforhold uten å kunne se non-verbale signaler. Tolken kan heller ikke gi non-verbale signaler til samtalepartnerne for eksempel om å slippe til med tolking før replikk lengden blir for lang.

G: Kontrakt, Tromsø kommune

KONTRAKT MELLOM TROMSØ KOMMUNE OG

Navn:

Fødselsdato:

Ja, jeg ønsker å delta i introduksjonprogram for innvandrere i Tromsø kommune, jfr Lov om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere

Jeg forplikter meg til:

- å være med på å lage en handlingsplan og delta i kvalifisering/aktivitet i inntil 37.5 timer pr. uke etter timeplan som er godkjent av Flyktningtjenesten.
- å følge de reglene for frammøte som gjelder på den skolen/ arbeidsstedet/ aktiviteten jeg deltar i.
- å levere timeliste som er attestert av klassestyrer/ arbeidsgiver til Flyktningtjenesten den 1. i hver måned. Dokumentasjon på gyldig fravær leveres til klassestyrer/arbeidsgiver.
- å søke de offentlige ytelsene jeg kan ha krav på.
- å fylle ut erklæring om økonomisk status, og gi Flyktningtjenesten melding om alle endringer som kan ha betydning for utbetaling av introduksjonsstønad. Å holde tilbake eller gi feilaktige opplysninger er underlagt straffeansvar.

Tromsø kommune forplikter seg til:

- å tilby inntil 37,5 timers kvalifisering i uka inntil 2 år. Kvalifisering/tiltak skal starte innen 3 måneder etter ankomst
- å utbetale introduksjonsstønad en gang i måneden i henhold til "Lov om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere".
- å tilby veiledning i forhold til studier, yrkesvalg og økonomiske spørsmål

Kontrakten gjelder for inntil to år dersom ingen av partene sier den opp. Tromsø kommune kan si opp avtalen dersom deltakeren ikke oppfyller sine forpliktelser eller har nådd målet for programmet jfr introduksjonsloven. Deltakeren kan si opp avtalen dersom hun/han klarer seg selv økonomisk uten støtte fra sosialtjenesten. Oppsigelse av avtalen må fra begge parter skje skriftlig og med 2 ukers varsel. Alle opplysninger som mottas er undergitt forvaltningslovens regler om taushetsplikt.

Sted og dato	Deltaker
Flyktningtjenesten	Tolk

Postadresse:
Rådhuset
9299 Tromsø

Besøksadresse:
Nye Rådhuset
Grønneggt

Telefon/fax:
777 90 000
777 90 001

E-post:
postmottak@
tromso.kommune.no

Bankkontonr:
7050 05 62682

Org.nummer:
NO 874 566 942
MVA

H:Brev fra ordføreren (2011)

Tromsø kommune

Hjertelig velkommen!

På vegne av kommunen er jeg glad for at du valgte å flytte til Tromsø. Du er en av mange hundre - fra inn- og utland - som hvert år gjør det samme. Og alle er like velkommen. Som ny innbygger er du nå medlem av det fellesskapet som kommunen utgjør; et fellesskap som i stor grad bygger på innflyttere nettopp som deg og meg.

Min oppfordring er: Ta kommunen i bruk, gjør deg kjent med hva vi kan gjøre for deg, og hva du kan bidra med. Det kan du bl.a. gjøre ved å ta aktivt del i det rike, sosiale livet du vil finne her. Flere hundre lag og foreninger tar gjerne imot nye medlemmer, og et rikt kulturtilbud og et yrende folkeliv i sentrum venter også på deg. Vi vil se deg og vi vil høre deg. Ellers er våre praktfulle omgivelser åpne og tilgjengelige for alle; med fjell og fjorder, skiløyper og vandringsleder.

Kommunen ønsker å gi et godt tjenestetilbud til alle innbyggerne. I brosjyren som ligger ved, finner du kortfatta informasjon om noen av de tjenestene vi tilbyr. Men framfor alt oppfordrer vi deg til å ta kontakt. På Servicetorget i rådhuset får du den hjelpen du trenger, og i samme bygg ligger det nye biblioteket som vi er svært stolte av. Også på kommunens nettsted finner du svar på de fleste spørsmålene du måtte ha. Har du ikke tilgang til Internett, kan du bruke en av datamaskinene i biblioteket eller ved InterInfo.

Tromsø er en inkluderende og internasjonal by. Flere enn halvparten av alle land er representert blant innbyggerne. Vi er stolt av kommunen og håper virkelig at du føler den varmen som er i folket og i byen. Vår visjon er: Sammen for et varmt og livskraftig Tromsø.

Arild Hausberg, ordfører

Welcome!

On behalf of the municipality, I am pleased you chose to move to Tromsø. You are among many hundreds who do the same each year. And I wish to extend my welcome to all of you. As a new inhabitant, you become part of the unity that marks our municipality and which to a large degree is built upon inhabitants like you and me.

My word of advice is to make use of the municipality. Find out what we can do for you and what you can contribute with. Do this by participating in Tromsø's rich, social life: hundreds of organizations and societies gladly accept new members. Cultural activities are in abundance. We look forward to seeing you and hearing from you. Our wonderful, natural surroundings are open to everyone - with mountains, fjords, ski tracks and local guides to lead you.

The municipality wishes to offer its inhabitants the best possible services. In the included brochure, you will find brief information about municipal services. But, first and foremost, we would like to encourage you to contact us. Much of the help you may need is to be found at the Service Center, at city hall. There you will also find the new library that we are so proud of, as well. Answers to most of your questions can be found on the municipal website. And if you do not have access to the Internet, you may feel free to use one of many available computers at the library or at InterInfo.

Tromsø is an all-inclusive, international city. More than half the number of all countries in the world is represented among our inhabitants. We are proud of our municipality, and we sincerely hope that you, too, will feel the warmth of our people and their city. Our motto is "Together for a warm and prosperous Tromsø".

Arild Hausberg, ordfører

Telefon 777 90 000 www.tromso.kommune.no
Telefax 777 90 001 postmottak@tromso.kommune.no

Tromsø kommune, Postmottak,
Rådhuset, 9299 Tromsø

Tromsø kommune
www.tromso.kommune.no

FRONT.NO